

Výběr rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi

4/2021 ročník XXVII

Výběr rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi

Výběr rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva pro justiční praxi je připravován v kolektivu soudců Nejvyššího soudu, vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva a pracovníků z oddělení analytiky a srovnávacího práva Nejvyššího soudu a má za cíl zvýšit povědomí odborné právní veřejnosti o aktuálních a konečných rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Ve snaze o maximální informovanost jsou skutkový stav a řízení u vnitrostátních soudů shrnuty stručně tak, aby měl čtenář dobrý přehled o základních důvodech stížnosti. Důraz je kladen na pečlivý výběr nejpodstatnějších částí odůvodnění rozhodnutí, které jsou předloženy. Autorské komentáře, zpracované většinou soudci Nejvyššího soudu, vystihují přínos daného rozhodnutí pro české právní prostředí, odkazy na články Úmluvy a příslušná dotčená ustanovení národního práva spolu s uvedením klíčových slov zvyšují odbornou hodnotu periodika.

Redakční rada:

Předseda: JUDr. Petr Angyalossy, Ph.D.
Členové: JUDr. Antonín Draštík, JUDr. Ivo Kouřil, Mgr. Aleš Pavel,
JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D., JUDr. Vít A. Schorm,
JUDr. Pavel Simon, JUDr. Milada Šámalová,
Mgr. et Mgr. Katarína Šipulová, M. St. (Oxon), Ph.D. (MUNI),
JUDr. Robert Waltr
Adresa redakce: Nejvyšší soud, Burešova 20, 657 37 Brno
tel.: +420 541 593 111, fax: +420 541 213 493
e-mail: podatelna@nsoud.cz

Ročník XXVII, číslo 4/2021
ISSN 1214-3839, MK ČR E 1200

Vzor citace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva:

- rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 7. 2013, Kummer proti České republice, č. 32133/11
- rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 12. 2011, Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království, č. 26766/05 a 22228/06, bod 118

OBSAH

Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 35252/08 ve věci Centrum för rättvisa proti Švédsku	s. 4
Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 62819/17 a 63921/17 ve věci Denis a Irvine proti Belgii	s. 16
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 37882/13 ve věci E. G. proti Moldavsku	s. 30
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 12567/13 ve věci Kremena Goshova Budinova a Vasil Stoyanov Chaprazov proti Bulharsku	s. 36
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 10783/14 ve věci Handzhiyski proti Bulharsku	s. 46
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 459/18 ve věci Saber proti Norsku	s. 48
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 55859/15 ve věci Lamatic proti Rumunsku	s. 56
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva o stížnosti č. 23922/19 ve věci Gawlik proti Lichtenštejnsku	s. 63

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
VELKÝ SENÁT
25. 5. 2021
VĚC CENTRUM FÖR RÄTTVISA PROTI ŠVÉDSKU
(rozsudek ve věci Centrum för rättvisa proti Švédsku,
stížnost č. 35252/08)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 7 Listiny základních práv a svobod
zákon č. 153/1994 Sb., zákon o zpravodajských službách České republiky
zákon č. 273/2008 Sb., o policii České republiky
zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti

Klíčová slova:
adekvátnost/účinnost – národní bezpečnost – nezávislost a nestrannost – ochrana osobních údajů – přístup k informacím o své osobě – respektování korespondence/tajemství listovní a jiných záznamů a zpráv – respektování soukromého života – tajné sledování – Účinné vyšetřování

Autorský komentář:

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva vydal dne 25. 5. hned dva průlomové rozsudky, které určují směr jeho další judikatury týkající se zacházení se soukromými údaji: Big Brother Watch proti Spojenému království, č. 58170/13, 62322/14 a 24960/15, který upoutal výraznou pozornost i díky provázanosti s odhaleními E. Snowdena, a starší švédský případ Centrum för rättvisa. V obou rozsudcích ESLP shledal porušení práv zaručených čl. 8 Úmluvy v důsledku systémů hromadných odposlechů. Přesto však byly rozsudky ESLP přijaty s jistými rozpaky, jelikož se odklání od předchozí ustálené judikatury (zejména Weber a Saravia proti Německu), která považovala hromadné režimy odposlechů a tajného sledování za hned několik zvláštních zásahů do ochrany soukromí podle čl. 8,1) a která inspirovala také vývoj judikatury Soudního dvora Evropské unie k retenční směrnici a GDPR. Podobně jako Big Brother, i Centrum för rättvisa představuje jistý odklon, v němž ESLP přiznává režimům hromadných odposlechů daleko větší prostor pro uvážení. Rozsudek Centrum för rättvisa na jednu stranu odlišuje a rozvíjí systém základních záruk, které je nezbytné poskytovat u hromadných sledování (oproti cílenému sledování osob): naplnění důvodů, pro něž může být sledování povoleno; okolnosti, za nichž lze určitou komunikaci zachytit; řízení, které je třeba vést za účelem získání příslušného povolení; procesy, které musí být dodrženy ve vztahu k nakládání se získanými daty; bezpečnostní opatření při sdílení dat s ostatními orgány; omezení, pokud jde o dobu, po kterou mohou být zachycená data uchovávána; dohled nad fungováním sledovacího režimu a nakládání se zachycenými daty; jakož i jeho zpětný přezkum. Na druhou stranu ESLP rovněž konstatoval apriorní kompatibilitu hromadných odposlechů s požadavky čl. 8, s velmi jednoznačným nadřazením veřejného zájmu na odhalování kyberkriminality, špionáže či terorismu, nad ochranu individuálních práv - porušení, které ESLP shledal v obou případech, proto spočívá spíše v technickém řešení (ESLP opakovaně

konstatuje, že režim hromadných odposlechů je rámcově v pořádku a legitimní), a poskytuje státům docela snadný návod, jak své systémy hromadných odposlechů pro účely souladu s Úmluvou upravit. Pro českou právní úpravu rozsudek znamená kontrolu souladu technických požadavků uchovávání, zpracování, sdílení, přezkumu a případného zničení informací získaných hromadnými odposlechy, které dovedl ESLP, zejména se současnými požadavky zákona o zpravodajských službách, zákona o policii (která vydává pravidelné zprávy o analýze odposlechů a telekomunikačních záznamů), či zákona o ochraně utajovaných informací.

SKUTKOVÝ STAV

(1-13) Stěžovatel, Centrum för rättvisa (Centrum pro spravedlnost), je nadace založená v roce 2002 se sídlem ve Stockholmu. Centrum zastupuje osoby v řízeních na ochranu jejich práv a svobod chráněných Úmluvou. Je také zapojeno do řady vzdělávacích a výzkumných projektů a podílí se na veřejné debatě o právech a svobodách jednotlivců. Stěžovatel každodenně komunikuje s jednotlivci, společnostmi a organizacemi ve Švédsku i zahraničí prostřednictvím e-mailu, telefonu či faxu. Zdůrazňuje, že velký obsah této komunikace z hlediska ochrany soukromí je důvěrné povahy. Jelikož se jedná o neziskovou organizaci, která zkoumá aktivity státu, domnívá se, že existuje riziko, že jeho komunikace byly nebo budou zachyceny a zkoumány prostřednictvím elektronických odposlechů. Stěžovatel nezhájil žádné vnitrostátní řízení s tvrzením, že ve švédském právu neexistuje účinný prostředek ochrany. U Soudu namítal porušení svého práva na respektování soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 8 Úmluvy.

(14-151). Elektronické komunikace lze definovat jako odposlechy, zpracování, analyzování a zahraniční zpravodajství pořízené z elektronického komunikačního provozu ("signal intelligence"). Zpracování záznamu může proběhnout formou textu, obrazu nebo zvuku. Získaný záznam obsahuje jak komunikace, tak související údaje (jako například mezi jakými adresami elektronická komunikace probíhá). Termín "nositelé komunikace" označuje médium využitě k telekomunikačnímu přenosu. Cílem švédského zahraničního zpravodajství je podpora švédské zahraniční, obranné a bezpečnostní politiky, jakož i identifikování externích hrozeb pro stát a usnadnění participace Švédska v mezinárodní bezpečnostní spolupráci. Sběr záznamů elektronické komunikace umožňuje jako jednu z forem zahraničního zpravodajství zákon o elektronických komunikacích (Signals Intelligence Act), který ke sběru údajů zmocňuje národní obranné rádiové zřízení FRA (National Defence Radio Establishment), organizaci spadající do resortu Ministerstva obrany. K provádění odposlechů a sběru dat elektronických komunikací musí FRA prvně získat povolení speciálního soudu pro zahraniční zpravodajství (Foreign Intelligence Court). Tento soud, který rozhoduje v režimu utajení, je složen z předsedy, kterým je stálý soudce, dvou místopředsedů (kteří musí mít právní vzdělání a předchozí zkušenost jako soudci) a z dalších dvou až šesti členů, kteří mají specializaci nezbytnou pro činnost soudu. Členové jsou jmenováni na funkční období čtyř let. Nad činností FRA dohlíží rovněž Inspektorát zahraničního zpravodajství (The Foreign Intelligence Inspectorate), jehož výboru předsedá stálý soudce či některý z bývalých soudců. Inspektorát dohlíží na přístup k nositelům komunikace a přezkoumává zachycení, analýzy, nakládání a zničení získaných dat. Doplňující úlohu plní i orgán na ochranu osobních údajů, přičemž k činnosti FRA se může vyjádřit i parlamentní ombudsman či Justiční kancléř (Chancellor of Justice).

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

II. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

152. Stěžovatel namítal, že příslušná švédská právní úprava a praxe hromadných odposlechů a zachytávání elektronické komunikace (signals intelligence) je v rozporu s právem na ochranu soukromého života a korespondence podle čl. 8 Úmluvy. (...).

Článek 8 Úmluvy stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení.“

(...)

B. Ve věci samé

4. Hodnocení Soudu

(a) Úvodní poznámky

236. Projednávaná věc se týká hromadných odposlechů a zachytávání přeshraniční elektronické komunikace zpravodajskými službami. Zatímco se nejedná o první případ, v němž se Soud zabýval tímto typem odposlechů (srov. Weber a Saravia proti Německu, č. 54934/00, rozhodnutí ze dne 29. 6. 2006; a Liberty a ostatní proti Spojenému království, č. 58243/00, rozsudek ze dne 1. 7. 2008), v průběhu řízení bylo zjevné, že jejich hodnocení způsobuje jisté těžkosti. V současném, pořád více digitalizovaném věku probíhá většina komunikace v digitální podobě a je přenášena přes globální telekomunikační síť za použití kombinace nejrychlejších a nejlevnějších cest, bez jakéhokoliv rozumného ohledu na státní hranice. Odposlechy, které se nesoustředí přímo na jednotlivce, mají proto opravdu velký dosah, v rámci i mimo území odposlouchávaného státu. Právě proto se jeví jako nezbytná, byť těžce dosažitelná, existence záruk. Ve srovnání s cílenými odposlechy, které byly předmětem řady rozhodnutí Soudu a které jsou používány zejména k vyšetřování zločinů, hromadné odposlechy jsou užívány zejména zahraničními zpravodajskými službami k identifikaci nových hrozeb od známých i neznámých aktérů. V tomto ohledu mají smluvní strany legitimní potřebu utajení, což znamená, že jen málo informací o probíhajících operacích bude předmětem veřejné debaty (...).

(c) Zda byl zásah odůvodněný

(i) Obecné principy týkající se tajných nástrojů sledování, včetně odposlechu komunikace

246. Jakýkoliv zásah do práv jednotlivce podle čl. 8 může být odůvodněný pouze sledováním legitimního cíle, na který odst. 2 odkazuje, a nezbytností dosažení tohoto cíle v demokratické společnosti (srov. Roman Zakharov proti Rusku, č. 47143/06, rozsudek velkého senátu ze dne 4. 12. 2015; a také Kennedy proti Spojenému království, č. 26839/05, rozsudek ze dne 18. 5. 2010, § 130). Spojení "v souladu se zákonem" vyžaduje, aby napadené nástroje měly oporu ve vnitrostátním právu (...). Právo musí být dostupné dotčeným osobám a předvídatelné co do svých účinků (...).

247. Smyslem předvídatelnosti v kontextu tajného sledování není to samé jako v řadě jiných oblastí. V tomto zvláštním kontextu předvídatelnost nemůže znamenat, že jednotlivce by měl být schopen předvídat, kdy se vládní orgány uchýlí k podobným metodám a tomu

uzpůsobovat své jednání. Zejména tam, kde je pravomoc svěřena moci výkonné a vykonávána v utajení, existuje zřejmé riziko svévolnosti. Právě proto je nezbytná existence jasných a podrobných pravidel (...) vnitrostátní právní úprava musí být dostatečně srozumitelná a poskytnout občanům adekvátní informaci o okolnostech a podmínkách, za nichž mají státní orgány možnost uchýlit se k využití takových prostředků (srov. Roman Zakharov proti Rusku, cit. výše, § 229; a též Malone proti Spojenému království, rozsudek ze dne 4. 4. 1984 atd.). Zákon musí navíc určit rozsah prostoru pro uvážení, který poskytuje veřejným orgánům a způsobu jeho jasného výkonu, tak, aby se jednotlivcům zaručila ochrana před svévolným zasahováním [do jejich práv] (Roman Zakharov, cit. výše).

248. V případech, kde byla u Soudu napadena právní úprava povolující tajné odposlechy, byla zákonnost zásahu vztahována velice úzce k otázce, zda byl naplněn test nezbytnosti a zda je proto vhodné, aby se Soud zabýval souběžně požadavky „v souladu se zákonem“ a „nezbytnosti v demokratické společnosti“. Kvalita „zákona“ v tomto smyslu předpokládá, že vnitrostátní právo musí být nejen dostupné a předvídatelné, ale také zajistit, že tyto nástroje jsou uplatněny jen když je to "nezbytné v demokratické společnosti", a to tak, že poskytne adekvátní a účinnou ochranu a záruky proti zneužití (Roman Zakharov proti Rusku, § 236, cit. výše; Kennedy, § 150).

249. V tomto ohledu by mělo být zopakováno, že Soud v judikatuře týkající se zachycování elektronické komunikace v trestním vyšetřování vytvořil následující minimální požadavky: (1) povaha porušení, ... (2) definice kategorií lidí kteří se sledování komunikace musí podrobit, (3) omezení trvání zásahu, (4) proces přezkumu použití a uchování získaných údajů, (5) opatrnost a preventivní opatření před poskytnutím zachycených údajů dalším osobám, (6) podmínky, za jakých je nutné zachycené údaje vymazat nebo zničit. (...) Těchto šest podmínek se podle Soudu bude vztahovat i na případy, kdy bude odposlech motivován otázkami národní bezpečnosti (...).

250. Přezkum a dohled nad odposlechy může nastat ve třech fázích: když je odposlech prvně nařízený, když probíhá, a poté, co byl ukončen. (...). S ohledem na to, že v dané oblasti je tak jednoduché zasáhnout do práv jednotlivců, a že to může mít tak velmi škodlivé důsledky pro demokratickou společnost jako celek, Soud konstatoval že je vhodné, aby byla dohledová kontrola (...) svěřena do rukou soudní moci, která poskytuje nejvyšší záruky nezávislosti, nestrannosti a spravedlivého procesu (Roman Zakharov proti Rusku, § 233, cit. výše; srov. i Klass a ostatní proti Německu, č. 5029/71, rozsudek ze dne 6. 9. 1978, § 55-56).

(...)

252. Pokud jde o otázku, zda byl zásah "nezbytný v demokratické společnosti" a zda sledoval "legitimní cíl", Soud konstatoval, že vnitrostátní orgány disponují širokým prostorem pro uvážení při výběru, jak tento cíl ochrany národní bezpečnosti dosáhnout (srov. Weber a Saravia proti Německu, č. 54934/00, rozhodnutí ze dne 29. 6. 2006, § 106).

253. Tento prostor pro uvážení je ale podmíněn evropským dohledem (...). S ohledem na rizika, že systém tajných sledování k ochraně národní bezpečnosti může poškodit, ba dokonce zničit řádné fungování demokratických procesů pod zástěrkou toho, že je bude bránit, se Soud musí uspokojit s tím, že zde existují adekvátní a účinné záruky proti zneužití. Jejich hodnocení závisí na okolnostech případu, povaze, rozsahu a trvání odposlechů, důvodů pro jejich nařízení, orgánech výkonu dohledu a typu opravného prostředku, s nímž počítá vnitrostátní právo. Soud ale musí posoudit, zda proces dohledu nad nařízením a implementací omezujících opatření je takový, že limituje "zásah" na to, co je "nezbytné v demokratické společnosti" (srov. Roman Zakharov, Klass a ostatní, Weber a Saravia, Kennedy, cit. výše).

(ii) Zda existovala potřeba vytvořit judikaturu

254. V rozhodnutí Weber a Saravia Soud akceptoval, že režimy hromadných odposlechů nespádají per se mimo prostor států pro uvážení. S ohledem na šíření hrozeb, kterým státy

aktuálně čelí ze strany sítě mezinárodních aktérů (...) se Soud domnívá, že rozhodnutí zahájit hromadné odposlechy za účelem identifikování hrozby pro národní bezpečnost nebo pro národní zájem, do tohoto prostou nadále spadá.

255. Ve věcech Weber a Saravia a Liberty a ostatní Soud aplikoval výše uvedených šest kritérií, nicméně i když tehdy projednávané věci byly na první pohled podobné současné věci, od obou rozhodnutí uplynulo již přes deset let, v průběhu kterých technologický pokrok zásadně proměnil způsob, jakým lidé komunikují. Rozsah sledované aktivity v těchto starších věcech by byl proto mnohem užší.

256. Ještě důležitější je to, že ve věcech Weber a Saravia a Liberty a ostatní se Soud výslovně nevyjádřil ke skutečnosti, že se jednalo o odposlechy odlišné povahy a rozsahu ve srovnání se svou předchozí judikaturou. Cílené odposlechy a hromadné odposlechy se však od sebe v mnoha ohledech liší. (...)

258–259. Hromadné odposlechy jsou obecně zaměřené na mezinárodní komunikaci (tedy komunikaci, která fyzicky překračuje hranice) a zatímco odposlech a přezkum komunikace osob sledovaného státu není vyloučený, ve většině případů se používají převážně pro monitorování osob mimo teritoriální jurisdikci státu (...). Navíc, i účely využívání hromadných odposlechů jsou odlišné. Cílené odposlechy, kterými se Soud zabýval ve své judikatuře, sledovaly vyšetřování zločinů. Zatímco hromadné odposlechy lze využít i k tomuto účelu, většinou se používají ke shromáždění zahraničních zpravodajských informací, včasnému zadržení a vyšetření kyberútoků, špionáže a terorizmu.

(iii) Přístup, který má být použit v případech hromadných odposlechů

260–261. Zatímco hromadné odposlechy obvykle necílí na konkrétní osoby, je zjevné, že můžou sledovat i tento cíl (...). Článek 8 Úmluvy nezakazuje využití hromadných odposlechů k ochraně národní bezpečnosti a dalších klíčových národních zájmů. Státy rovněž disponují širokým prostorem pro uvážení, jaká forma odposlechů je nezbytná, jelikož však hromadné odposlechy mohou výrazným způsobem ovlivnit právo jednotlivců na ochranu soukromého života, tento prostor musí být státům v podobných případech zúžený, spolu se zavedením několika záruk.

262. Je zřejmé, že první dvě minimální záruky, které Soud identifikoval v kontextu cílených odposlechů, a které by podle něj měly být jasně upraveny ve vnitrostátním právu (tj. povaha případného porušení v důsledku nařízení odposlechu a kategorie osob, jejichž komunikace může být předmětem sledování...), nelze aplikovat na hromadné odposlechy. (...) Přesto se však Soud domnívá, že je nezbytné, aby vnitrostátní právo, pokud stát takový režim sledování aplikuje, obsahovalo detailní pravidla postupu. (...).

263–264. (...) V kontextu hromadných odposlechů se zvýší důležitost dohledu a přezkumu, a to z důvodu rizika zneužití a významu utajení pro státní bezpečnost. Státy často nebudou moci vyžradit informace týkající se operace a režimu tajného sledování. Za účelem minimalizace rizik hromadných odposlechů Soud proto zvážil komplexní záruky, tedy že na vnitrostátní úrovni musí hodnocení nezbytnosti a přiměřenosti probíhat v každé fázi procesu sledování (...).

265–266. Co se týče povolení, velký senát Soudu je názoru že zatímco soudní povolení je důležitou zárukou proti svévoli, není to nevyhnutný požadavek. Hromadné odposlechy by však měly být autorizovány nezávislým orgánem, tedy orgánem nezávislým na výkonné moci. (...) Nezávislý orgán by měl být také informován o účelu odposlechů a pravděpodobných subjektech. (...)

(...)

270. Každá fáze hromadných odposlechů (...) by měla také být předmětem dohledu nezávislého orgánu, a tento dohled musí být dostatečně robustní na to, aby limitoval zásah jen na to, co je "nezbytné v demokratické společnosti". (...). Dohledové těleso by mělo zejména

hodnotit nezbytnost a přiměřenost, s ohledem na úroveň zásahu do práv Úmluvy. Za účelem usnadnění tohoto dohledu, zpravodajské služby musí uchovávat detailní záznamy z každé fáze procesu sledování.

271–273. Každý, kdo má podezření, že došlo k zásahu do jeho nebo jejích práv, by měl mít k dispozici účinný prostředek nápravy. (...) Procesní záruky a pravomoci orgánu jsou rozhodující pro určení, zda je opravný prostředek účinný. Byť se tedy nemusí jednat o soudní orgán, příslušný orgán musí být nezávislý na moci výkonné a zaručovat spravedlivé řízení (...).

274–275. S ohledem na výše uvedené se Soud bude zabývat určením, zda jsou hromadné odposlechy v souladu s Úmluvou, a to tak, že provede celkové hodnocení působení tohoto režimu, se zaměřením na vnitrostátní právní rámec a záruky proti zneužití, a otázku, zda je proces podroben komplexním zárukám. (...) Při posuzování, zda dotčený stát jednal v rámci svého prostoru pro uvážení (srov. odst. 256 výše), musí Soud vzít v potaz širší rámec kritérií než šest weberovských záruk. Při hodnocení kritérií "v souladu se zákonem" a "nezbytné" Soud prozkoumá, zda vnitrostátní právní úprava jasně definuje:

1. důvody, které mohou vést k povolení hromadných odposlechlů;
2. okolnosti, za kterých může být komunikace jednotlivce sledována;
3. proces udělení povolení;
4. opatření nezbytná při sdílení zachyceného materiálu dalším stranám;
5. proces výběru, přezkumu a použití zachyceného materiálu;
6. omezení délky trvání odposlechlů, uchování údajů a okolnosti, za nichž musí být zničeny nebo vymazány;
7. proces dohledu nezávislého orgánu v souladu s výše vedenými zárukami;
8. proces pro ex post facto nezávislý přezkum souladu a pravomoci svěřené kompetentnímu tělesu, které se bude nesouladem zabývat.

9. (...) Soud se až doposud nezabýval upřesněním toho, jaká opatření musí být přijata při poskytování zachyceného materiálu třetí straně. Je zřejmé, že v některých zemích dochází k pravidelnému sdílení materiálů s partnery zpravodajských služeb ... Soud se proto domnívá, že postoupení materiálů získaných hromadnými odposlechy by mělo být limitováno na takové materiály, které byly získané a uchované v souladu s Úmluvou. Okolnosti postoupení a sdílení musí být jasně stanoveny vnitrostátním právem. Podruhé, postupující stát musí zajistit, aby přijímající stát měl dostatečné záruky předcházející zneužití a nepřiměřenému zásahu.

(...)

(iv) Uplatnění hodnocení Soudu na projednávanou věc

(a) Úvodní poznámky

279. Strany řízení nerozporovaly, že odposlechy tajných služeb mají oporu ve švédském právu, a že hromadné odposlechy sledují legitimní cíl ochrany národní bezpečnosti a podpory švédské zahraniční, obranné a bezpečnostní politiky tím, že identifikuje externí hrozby pro stát. (...). Zůstává ještě posoudit, zda vnitrostátní právo je dostupné a obsahuje adekvátní a účinné garance a požadavky předvídatelnosti a nezbytnosti v demokratické společnosti.

280–283. (...) Nebylo zpochybněno, že [relevantní úprava] je veřejně dostupná. Soud proto akceptuje, že vnitrostátní právo je "dostupné". Co se týče otázky obsahu adekvátních a účinných záruk a garancí v zákonné úpravě, tak aby naplňovala požadavky "předvídatelnosti" a "nezbytnosti v demokratické společnosti", Soud se bude zabývat v dalších sekcích (b)-(i) každým z 8 požadavků uvedených v odst. 275 výše.

(b) Důvody, na základě kterých může dojít k povolení hromadných odposlechlů

284–285. Zákon o zpravodajské službě stanovuje výčet možností, kdy je možné použít hromadných odposlechlů (...). Důvodová zpráva dále obsahuje vysvětlení každého z těchto 8 důvodů. Soud se domnívá, že úroveň detailnosti a použité termíny popisují okolnosti, za jakých může dojít k použití hromadných odposlechlů s dostatečnou jasností (...).

286–288. V zásadě platí, že čím širší byly důvody povolení, tím větší je potenciál zneužití. Užší a/nebo přesněji vymezené důvody by však poskytovaly účinnou záruku proti zneužití, pokud by existovaly dostatečné jiné záruky, které by zajistily, že hromadné odposlechy budou povoleny pouze na zákonném základě a že budou pro tento účel nezbytné a přiměřené. (...) V důsledku toho by podle názoru Soudu režim, který by umožňoval nařizovat hromadné odposlechy z relativně širokých důvodů, mohl být stále v souladu s čl. 8 Úmluvy za předpokladu, že do systému byly zabudovány dostatečné záruky proti zneužití.

(c) Okolnosti, za kterých může být komunikace jednotlivce sledována

(...)

289–292. V režimu hromadného odposlechu budou okolnosti, za nichž by mohla být sledována komunikace, velmi široké, protože cílené jsou spíše nosiče komunikace a ne zařízení, ze kterých se komunikace odesílají, nebo odesílatelé nebo příjemci komunikace. Okolnosti, za kterých lze zkoumat komunikaci, budou užší, ale ve srovnání s cíleným sledováním bude tato kategorie stále poměrně široká, protože hromadné odposlechy lze použít pro rozmanitější škálu účelů (...). Soud však poznamenává, že elektronické komunikace zachycené v souvislosti s rozvojovými aktivitami FRA nezajímají úřady kvůli údajům, které by mohly obsahovat, ale pouze kvůli možnosti analyzovat systémy a cesty, kterými jsou informace přenášeny. Podle názoru Soudu je vysvětlení vlády o potřebě takového uspořádání (viz bod 207 výše) uspokojivé. Uvedené příklady (...) vypadají přesvědčivě: úřady musí být schopny reagovat na vývoj v technologických a komunikačních postupech, a proto mohou potřebovat monitorovat velmi velké segmenty mezinárodního provozu elektronických komunikací. Míra zásahu do práv jednotlivců podle čl. 8 způsobená podobnými činnostmi se jeví jako velmi nízká, jelikož takto získaná data nejsou ve formě určené k vytváření zpravodajských informací.

(...)

294. S ohledem na výše uvedené může Soud připustit, že právní ustanovení o hromadných odposlechlích ve Švédsku dostatečně jasně stanovují okolnosti, za nichž může být komunikace zachycena.

(d) Proces udělení povolení

295. Podle švédského práva musí být každá zpravodajská mise, kterou má provést agentura FRA, předem schválena soudem pro zahraniční zpravodajství. Pokud by tento postup mohl způsobit prodlení nebo jiné nepříjemnosti zásadního významu (...), může agentura FRA sama udělit povolení a okamžitě to oznámit soudu pro zahraniční zpravodajství, a tím zahájit zrychlený soudní přezkum. (...).

296. Není pochyb o tom, že švédský soud pro zahraniční zpravodajství splňuje požadavky nezávislosti na moci výkonné. Jeho předseda a místopředsedové jsou soudci, a zatímco všichni členové jsou jmenováni vládou, mají právně stanovený čtyřletý mandát. Vláda ani parlament, ani žádné jiné orgány nemohou zasahovat do rozhodování soudu, které je právně závazné.

297. Z bezpečnostních důvodů nejsou jednání soudu pro zahraniční zpravodajství veřejná a jeho rozhodnutí jsou utajena. Švédské právo nicméně stanovuje povinnou přítomnost zástupce pro ochranu soukromí ... kterým je soudce, bývalý soudce nebo advokát, a který jedná nezávisle

a ve veřejném zájmu. Tento zástupce má přístup k veškerým dokumentům a může se k průběhu jednání vyjádřit (...). Podle Soudu taková úprava obsahuje nezbytné záruky proti svévoli a je akceptovatelným omezením transparentnosti povolovacího řízení.

(...)

(e) Proces výběru, přezkumu a použití zachyceného materiálu

306–309. Pokud jde o přezkum zachyceného materiálu (...), FRA analyzuje údaje automatizovanými i manuálními technikami. Zpracovaný údaj je pak posouzen analytikem za účelem identifikování zpravodajské informace. Další krok pozůstává z vypracování zprávy, která je pak poskytnuta vybraným příjemcům zahraničních zpravodajských služeb. Podle Soudu je důležité, že v průběhu této fáze má FRA povinnost vyřadit jakoukoliv zachycenou vnitrostátní komunikaci (srov. odst. 38 výše). I přesto, že odlišení vnitrostátní a zahraniční komunikace nemusí být stoprocentní a k zachycení vnitrostátní komunikace může dojít v automatizované fázi zachytávání elektronických komunikací (...), na vyloučení vnitrostátních kanálů je nutno nahlížet jako na výrazné omezení pravomocí státních orgánů a záruku proti jejich zneužívání (...).

311. Soud připomněl, že povinnost uchovávat protokoly a záznamy o každém kroku hromadných odposlechnů musí být stanovena zákonem. Skutečnost, že ve Švédsku se objevuje pouze v interních instrukcích, je určitě nedostatkem. Nicméně s ohledem na mechanismy dohledu pokrývající všechny aktivity FRA není žádného důvodu domnívat se, že detailní záznamy nejsou ve skutečnosti uchovávány, nebo že by FRA svévolně tuto svou interní instrukci měnila (...).

312. Švédské právo přiznává osobním údajům zvláštní ochranu, a to včetně údajů, které mohou odkrývat okolnosti soukromého života či komunikace fyzických osob. V kontextu sledování a zachycování komunikačních záznamů nařizuje FRA zákon o zpracování osobních údajů povinnost zajistit, že osobní údaje se sbírají jen pro povolené účely výslovně stanovené směrnicemi a v mezích povolení vydaného soudem pro zahraniční zpravodajství. (...) Zaměstnanci FRA, kteří zpracovávají osobní údaje, mají bezpečnostní prověrky a jsou vázáni mlčenlivostí a povinností zacházet s údaji bezpečným způsobem. V jiném případě mohou čelit trestním sankcím (srov. odst. 42 výše).

313. Stěžovatel namítal, že tyto záruky se však vztahují pouze na údaje získané sledováním, které obsahují "informaci, která se přímo nebo nepřímo vztahuje k fyzické žijící osobě". Z toho stěžovatel usuzuje, že právnické osoby jsou bez příslušné ochrany.

314. Soud nicméně konstatoval, že nic nenasvědčuje tomu, že ochrana garantovaná [švédskou právní úpravou] by se nevztahovala i na obsah komunikací probíhajících mezi právnickými osobami, jakou je i stěžovatel, kdykoliv tyto obsahují "informaci, která je přímo nebo nepřímo spojená s fyzickou žijící osobou". Navíc je nutno zdůraznit, že většina právních požadavků a záruk poskytnutých výše uvedenou právní úpravou by se za normálních okolností vztahovala pouze na fyzické osoby. Například dotčený zákon zakazuje zpracování osobních údajů pouze pokud jde o rasu, etnicitu, politické, náboženské nebo filozofické názory, členství ve spolecích, zdraví či sexuální život (...).

315. Tento přístup, který bere v potaz zvláštní citlivost osobních údajů, se nezdá být problematický a neznamená, že komunikace právnických osob je ponechána zcela bez ochrany. Naopak, nic v relevantní legislativě nenaznačuje tomu že odposlechy, které neobsahují osobní údaje, mohou být použity pro účely neslučitelné s původním cílem odposlechu, tak, jak jej povolil soud zahraničního zpravodajství.

316. Podle soudu právní úprava o výběru, přezkumu a použití údajů získaných odposlechy poskytuje dostatečné záruky proti porušení práv obsažených v čl. 8.

(f) Opatření nezbytná při sdílení zachyceného materiálu dalším stranám

317. Pokud jde o sdílení údajů FRA jiným orgánům švédské vlády, Soud uvádí, že účelem zahraničních odposlechů elektronických komunikací je získávat informace, které jsou užitečné pro úkoly jednotlivých sektorů vlády. Okruh vnitrostátních orgánů, kterým mohou být takové informace poskytovány, je úzký a zahrnuje především bezpečnostní policii a ozbrojené síly. Agentura FRA může těmto orgánům poskytnout přímý přístup k údajům, které představují výsledky analýzy sebraných dat, umožnit jim provádět hodnocení teroristických hrozeb na strategické úrovni (...). Soud má za to, že výše uvedený režim je jasně ohraničený a nezdá se, že by vytvářel zvláštní riziko zneužití.

318. Velký senát Soudu dále uvedl, že třetí sekce vyjádřila obavy ohledně švédské úpravy poskytování [zpravodajských] údajů cizím vládám a mezinárodním organizacím, přičemž poukázala na tři problémy: (a) právní úprava nevyžaduje posouzení možné škody způsobené jednotlivcům; (b) neexistuje úprava, která by po přijímajícím státě nebo organizaci vyžadovala podobné záruky ochrany údajů, jaké poskytuje švédské právo a (c) možnost poskytnout údaje z důvodu "mezinárodní obrany a bezpečnostní spolupráce" otevírá příliš velký prostor pro uvážení. Přesto třetí sekce považovala dozorčí mechanismus za dostatečně vyvážený (...).

(...)

320. Soud zdůrazňuje, že projednávaná věc se netýká konkrétního poskytnutí nebo použití soukromých údajů cizí vládou nebo organizací (...). Jelikož je však možnost poskytnutí údajů zpravodajským službám třetích států součástí švédského režimu hromadných odposlechů a jejich existence může být vnímána jako zásah do čl. 8, Soud se s ohledem na stěžovatelovo tvrzení musí zabývat přezkumem švédského režimu předávání informací a jeho souladu s požadavky kvality a nezbytnosti v demokratické společnosti. (...).

321. Je beze všech pochybností, že smluvní státy mohou potřebovat předávat zahraničním zpravodajským službám údaje získané při hromadných odposleších z různých důvodů, včetně varování zahraničních vlád o hrozbách (...). Mezinárodní spolupráce je klíčová pro účinné odhalování a odrazení potenciální hrozby pro národní bezpečnost smluvních stran.

(...)

322. Soud prvně konstatuje, že nakolik zprávy předávané zahraničním zpravodajským službám vychází z hromadných odposlechů agentury FRA, jde o produkt právně regulovaných procesů, na které se vztahují relevantní záruky procesní (jako povolení soudem pro zahraniční zpravodajství) a dozor inspektorátu (...).

(...)

326. I přes tyto úvahy však podle Soudu absence výslovného zákonného požadavku, aby FRA posuzovala nezbytnost a přiměřenost sdílení zpravodajských údajů z hlediska jejich potenciálního vlivu na práva obsažená v čl. 8, je výrazným nedostatkem švédského režimu hromadného sledování. V důsledku toho FRA nemusí podniknout žádné kroky, když je například informace zásadně ohrožující soukromá práva součástí poskytovaného materiálu a pokud toto poskytnutí nemá zásadní bezpečnostní hodnotu. Navíc, i když švédské orgány samozřejmě ztrácí kontrolu nad sdílenými informacemi v momentě jejich poskytnutí, neexistuje zde žádná závazná povinnost FRA posoudit, zda zahraniční příjemce poskytuje akceptovatelnou minimální úroveň záruk (srov. odst. 276 výše).

(...)

328–330. Soud pokládá uvedený přístup za nedostatečnou záruku. Vláda neuvedla žádné obtíže, které by bránily vnitrostátní úpravě, která by uložila FRA nebo jinému orgánu povinnost poměřovat nezbytnost předání informací do zahraničí s právem na ochranu soukromého života (...). Soud musí tento nedostatek vzít v potaz při hodnocení souladu švédského režimu s čl. 8 Úmluvy.

(g) Omezení délky trvání sledování, uchovávání údajů a okolnosti, za nichž musí být zničeny nebo vymazány

331–332. Rozhodnutí o délce trvání operací hromadných odposlechlů pochopitelně náleží vnitrostátním orgánům. Musí však existovat odpovídající záruky, jako například vnitrostátní úprava, která jasně určí dobu, po které uplyne povolení k odposlechu a bude nutné nové přezkoumání všech podmínek udělení souhlasu soudem pro zahraniční zpravodajství. (...) Jak uvedla i třetí sekce Soudu, švédské právo jasně indikuje dobu, po které takové povolení ztratí platnost, a podmínky, za jakých musí být obnoveno.

333. Jak ale také uvedla sekce, žádné ustanovení právní úpravy neukládá FRA nebo soudu pro zahraniční zpravodajství nařídít ukončení hromadných odposlechlů, pokud podmínky pro sledování pominuly.

(...)

335–336. Soud je názoru, že (...) důležitost tohoto nedostatku by neměla být přeceňována ze dvou hlavních důvodů. Poprvé, švédské právo poskytuje relevantní mechanismy, (...) které mohou vést ke zrušení hromadných odposlechlů, jakmile zaniknou podmínky nebo jejich potřeba. Zadruhé, (...) implementace zákonného požadavku na zrušení povolení, když již není potřeba, silně závisí na vnitřních operativních hodnoceních zahrnujících utajení. Ve specifickém kontextu hromadných odposlechlů pro účely zahraničních zpravodajských služeb proto musí existence dohledového mechanismu být vnímána tak, že poskytuje podobné zákonné záruky proti zneužití související s délkou operací odposlechu.

(...)

(h) Dohled

(...)

349–353. Stěžovatel poukazoval na skutečnost, že některá rozhodnutí vydávaná Inspektorátem [který vykonává dozor nad FRA] mají pouze formu stanovisek a doporučení, nikoliv právně závazných rozhodnutí (...), Soud konstatoval, že pokud Inspektorát najde důkazy o neoprávněném použití, může rozhodnout právně závazným rozhodnutím. O některých jiných otázkách, jako například občanskoprávní odpovědnost státu vůči jednotlivci nebo společnosti nebo odhalení trestného činu, má Inspektorát povinnost uvědomit příslušné orgány. Podle Soudu je taková úprava dostačující (...). Inspektorát vydává výroční zprávy dostupné veřejnosti a jeho činnost je podrobena auditu Národního kontrolního úřadu. Za takových okolností nelze pochybovat, že švédské právo poskytuje účinný dohled nad aktivitami zpravodajských služeb.

(i) Ex-post de facto přezkum

354. Je beze sporu, že z důvodu utajení nebylo nikdy užito teoretické možnosti notifikovat fyzické osoby, že by v průběhu odposlechlů došlo k uplatnění "selektorů" které se vztahují přímo k jejich osobě.

355–356(...) Soud akceptuje přístup dotčeného státu jako legitimní. Absence funkčního notifikačního mechanismu by však měla být vyvážena adekvátními prostředky nápravy, které musí mít jednotlivci, kteří mají podezření, že jejich komunikace je sledována, k dispozici.

Soud v tomto ohledu konstatuje, že švédský zákon o zpravodajských službách upravuje ex post facto přezkum, který může být zahájen fyzickou osobou nebo právníkou osobou, a to bez toho, aby musely prokázat, že byly ovlivněny operacemi hromadných odposlechlů (...). Inspektorát má pravomoc rozhodnout, že odposlechy musí být zastaveny nebo že získané informace musí být zničeny.

357-359. Stěžovatel uvedl, že neexistuje možnost, aby byl jednotlivec informován, zda jeho nebo její komunikace byla sledována a aby mu bylo vydáno odůvodněné rozhodnutí. Podle vnitrostátního práva Inspektorát stěžovatele pouze informuje, že bylo provedeno vyšetřování (srov. odst. 61 výše). (...) V podmínkách utajení, které jsou legitimní charakteristikou dotčených procesů, a neexistence zákonného požadavku, aby Inspektorát poskytl dotčenému jednotlivci odůvodnění, se mohou [podle Soudu] objevit pochybnosti, zda přezkum Inspektorátu poskytuje dostatečné záruky objektivity a pečlivosti.

(...)

360. Pozornosti Soudu neuniklo, že sám Inspektorát je předmětem auditů a kontrol, na které by se dalo pohlížet jako na adekvátní záruku. Vláda však Soudu neposkytla žádné informace, které by ukázaly, že doposud provedené kontroly zahrnovaly i přezkumy stížností jednotlivců, kteří se dožadovali informace, zda jejich komunikace byla sledována. Zdá se, že Národní kontrolní úřad nemá zákonnou povinnost (...) takovou specifickou kontrolu vykonávat.

(...)

361. Podle názoru Soudu systém ex post facto přezkumu, který nevede k odůvodněným rozhodnutím při vyřizování stížností jednotlivců, nebo alespoň rozhodnutím, která by obsahovala informace přístupné zvláštnímu zástupci s bezpečnostní prověrkou, je příliš závislý na aktivitě jmenovaných státních úředníků, kteří pracují mimo dohled veřejnosti. (...)

362-362. Soud uvedl, že ve švédském systému nejsou stěžovatelům poskytnuty nijaké detaily o obsahu a výsledku vyšetřování Inspektorátu a Inspektorát má velmi široký prostor pro uvážení. (...) Podle Soudu tyto charakteristiky švédského systému neposkytují dostatečný základ pro důvěru veřejnosti, že pokud dojde k pochybením, tyto budou odhaleny a napraveny, (...) [a naopak představují] nedostatky švédského režimu hromadných odposlechů, které musí Soud při přezkumu jejich kompatibility s čl. 8 Úmluvy zohlednit (...).

(j) Závěr

365. Soud nemá žádné pochybnosti o tom, že hromadné odposlechy mají pro smluvní strany klíčový význam při identifikování hrozeb pro jejich národní bezpečnost. Tento význam byl uznán i Benátskou komisí (srov. odst. 86). Zdá se, že v současnosti neexistuje žádná alternativa (...), která by institut hromadných odposlechů nahradila.

366–368. (...) Přezkum švédského systému odhalil, že stojí na velmi podrobných legislativních pravidlech a obsahuje záruky. Důvody, které mohou vést k hromadným odposlechům, jsou řádně popsány a vysvětlené, jasné, jejich trvání je limitované. (...) Klíčové je, že soudní povolení a dohled nezávislého tělesa principiálně zajišťují aplikaci vnitrostátních požadavků a standardů Úmluvy a limitují riziko nepřiměřených následků ovlivňujících práva plynoucí z čl. 8.

369. Soud nicméně shledal tři nedostatky švédského systému hromadných odposlechů: absence jasných pravidel o zničení materiálu, který neobsahuje osobní údaje (srov. odst. 342), absence zákonného požadavku, aby poskytnutí materiálu třetím stranám zohledňovalo zájmy jednotlivců a absence účinného ex post facto přezkumu.

370. Pokud jde o první nedostatek, jeho potenciál způsobit negativní dopady na práva zaručená v čl. 8 je omezen skutečností, že švédské právo obsahuje jednoznačná pravidla, jak zničit data získaná sledováním.

371. Pokud ale jde o druhý nedostatek, ten může potenciálně vést k velmi negativním důsledkům pro dotčené jednotlivce nebo organizace. Jak bylo uvedeno, tento výše uvedený nedostatek může umožnit, aby se silně kompromitující informace porušující právo na soukromí nebo respektování osobní korespondence mechanicky šířila do zahraničí, a to i když je její hodnota pro zpravodajské služby velmi nízká. Takový přesun proto povede k zjevně nepřiměřenému riziku porušení čl. 8 Úmluvy. (...).

372. Konečně, dvojitá role Inspektorátu a absence možnosti veřejnosti získat odůvodněné rozhodnutí (...) oslabuje ex post facto kontrolní mechanismus do takého rozsahu, že generuje rizika pro dodržování práv jednotlivců. Tento nedostatek nelze sladit s názorem Soudu, že intenzita zásahu do práv jednotlivce podle čl. 8 se postupem jednotlivých fází sledování zvyšuje.

373. [Podle Soudu jsou] klíčové črty švédského režimu hromadných odposlechů v souladu s požadavky Úmluvy na kvalitu zákona a (...) v mnoha ohledech limitovány na "nezbytné v demokratické společnosti". Soud nicméně také konstatoval, že nedostatky nejsou dostatečně vykompenzovány existujícími zárukami a švédské právo tak překračuje prostor pro uvážení. Soud připomíná, že je zde velké riziko odposlechu, který by porušil právo jednotlivce na soukromý život (...). Proto, a s ohledem na zásady právního státu zmíněné v Preambuli Úmluvy a ve smyslu čl. 8, Soud pokládá švédskou úpravu hromadných odposlechů za nepřesvědčivou, jelikož neposkytuje dostatek záruk a účinných opatření proti svévoli a riziku zneužití (...)

(d) Závěr k čl. 8

374. S ohledem na výše uvedený závěr ohledně zákonnosti a odůvodněnosti režimu hromadných odposlechů Soud konstatoval, že v projednávané věci došlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

ZA TĚCHTO OKOLNOSTÍ SOUD:

1. odmítá jednomyslně předběžnou výhradu vlády k stěžovatelovu postavení oběti;
 2. rozhoduje patnácti hlasy vůči dvěma, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy;
- rozhoduje jednomyslně, že není nezbytné zabývat se zvláště tvrzeným porušením čl. 13 Úmluvy;
- (...)
- Rozhoduje jednomyslně, že:
- a) žalovaný stát má zaplatit každému ze stěžovatelů ve lhůtě do tří měsíců ode dne, kdy rozsudek nadobude právní moci podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy, částku 52 635 eur, a dále jakoukoliv daň, která může být stěžovatelům započtena.
- (...)

ČÁSTEČNĚ SOUHLASNÁ A ČÁSTĚČNĚ NESOUHLASNÁ ODDĚLENÁ STANOVISKA

K rozsudku Velkého senátu bylo připojeno několik souhlasných stanovisek (spojené souhlasné stanovisko soudců Lemmense, Vehaboviće a Bošnjaka, souhlasné stanovisko soudce Pinto de Albuquerque) a společné prohlášení o hlasování soudců Kjolbro a Wennerström.

(Zpracovala Katarína Šipulová, MSt., PhD.)

1) Srov. Loideain, N.N. Not So Grand: The Big Brother Watch ECtHR Grand Chamber judgment. Information Law and Policy Centre, 28. května 2021; Sajfert, J. The Big Brother Watch and Centrum för Rättvisa judgments of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights – the Altamont of privacy? 8. června 2021, European Law Blog.

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
VELKÝ SENÁT
1. 6. 2021
VĚC DENIS A IRVINE PROTI BELGII
(rozsudek ve věci Denis a Irvine proti Belgii,
stížnosti č. 62819/17 a 63921/17)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 5

Odkazy na českou právní úpravu:
§ 104–110 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
§ 351–358 zákona č. 141/1963 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
§ 66–84b zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
§ 99 a 100 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Klíčová slova:

duševně nemocné osoby – osobní bezpečnost – právo na urychlené rozhodnutí o zákonnosti zbavení svobody – zákonnost zbavení svobody – Zbavení svobody – změna právního předpisu

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí velkého senátu dále rozvíjí dosavadní judikaturu Soudu k čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy, tj. omezení na svobodě z důvodu duševní nemoci. Vnitrostátním soudům může rozhodnutí poskytnout cenné vodítko nejen při rozhodování ve věcech detence a periodického přezkoumávání, zda jsou podmínky pro zákonnost omezení na osobní svobodě ve smyslu uvedeného článku Úmluvy naplněny, ale i při propouštění osob z detence na svobodu, a to vzhledem k požadavku, aby byl přezkum zákonnosti zbavení svobody proveden urychleně (srov. čl. 5 odst. 4 Úmluvy).

(Zpracoval JUDr. Pavel Simon)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelé jsou omezeni na svobodě v detenčním zařízení pro osoby s duševní nemocí (compulsory confinement). Tam byli umístěni na základě vnitrostátního zákona o sociální ochraně z roku 1930 (Social Protection Act), a to v návaznosti na protiprávní činy, kterých se předtím dopustili - první stěžovatel se dopustil v roce 2007 jednání, jež lze kvalifikovat jako krádež; druhý stěžovatel se dopustil v roce 2002 činů, které lze kvalifikovat jako pokus o krádež vloupáním. Tento zákon totiž umožňoval uložit detenci osobám s duševní nemocí za jednání, která lze kvalifikovat jako trestná, a to bez ohledu na jejich závažnost. Existence duševní nemoci přitom byla v případě obou stěžovatelů zjištěna na základě psychiatrického vyšetření.

V roce 2014 byl přijat zákon o nucené detenci (Compulsory Confinement Act). Ten - oproti předchozímu zákonu o sociální ochraně - umožňoval vzít do detence pouze osoby, které se dopustily závažných činů způsobujících fyzickou či psychickou újmu. Činy jako krádež či vloupání, bez ohledu na duševní stav osob, jež se jich dopustily, tak nově nebyly důvodem pro nucené omezení na svobodě. Ačkoli se nový zákon vztahoval na všechny dosud neukončené

případy, neobsahoval žádné přechodné ustanovení, jež by výslovně řešilo situaci osob, které byly do detence umístěny na základě předchozího zákona o sociální ochraně z roku 1930 a které se dopustily jednání, jež nedosahovalo stupně závažnosti vyžadovaného novou právní úpravou.

V návaznosti na přijetí nové právní úpravy podali stěžovatelé žádost o propuštění z detence. Podle jejich názoru totiž ode dne 5. 5. 2014, kdy nabyl zákon o nucené detenci účinnosti, neexistuje právní základ pro jejich nucené omezení na svobodě. Vnitrostátní orgány nicméně jejich žádostem nevyhověly. Podle jejich názoru totiž nebyly kumulativně splněny dvě podmínky stanovené zákonem o nucené detenci, zejména podmínka, že se duševní stav stěžovatelů zlepšil natolik, že již nepředstavovali nebezpečí pro společnost. Belgický kasační soud, který rozhodoval o kasačním opravném prostředku, poté dospěl k závěru, že vzetí stěžovatelů do detence představuje věc rozhodnutou (*res iudicata*), která je konečná. Článek 5 odst. 1 Úmluvy podle jeho názoru neznemožňuje následně toto rozhodnutí - vydané v první fázi - vymoci ve fázi druhé. Tato druhá fáze (výkon rozhodnutí) se totiž řídí odlišnými pravidly.

Jelikož nebyli stěžovatelé před vnitrostátními soudy úspěšní, podali stížnost k Soudu. V ní namítli porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy (právo na svobodu a osobní bezpečnost) a čl. 5 odst. 4 Úmluvy (urychlený přezkum zákonnosti zbavení svobody).

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. ROZSAH PŘEZKUMU VĚCI VELKÝM SENÁTEM

94. Vláda vznesla předběžnou námitku týkající se rozsahu věci postoupené velkému senátu a přípustnosti některých námitek podaných stěžovateli.

A. Předběžná námitka vlády

95. Ve svých vyjádřeních před velkým senátem a během jednání vláda zdůraznila, že stěžovatelé před vnitrostátními soudy tvrdili pouze to, že jejich nucená detence již nemá právní základ ve vnitrostátním právu, a že by proto měli být okamžitě propuštěni na svobodu. Otázka posouzení míry nebezpečnosti stěžovatelů a relevantních faktorů pro pokračování jejich detence je nová, a navíc odlišná od té, která byla projednávána před vnitrostátními soudy.

96. Vláda poznamenala, že stěžovatelé ve své stížnosti k Soudu ani ve svých podáních netvrdili, že by jejich nucené omezení na svobodě bylo v rozporu s čl. 5 odst. 1 Úmluvy z důvodu, že již netrpí duševními nemocemi (...).

B. Posouzení námítky Soudem

(...)

110. Soud si je vědom existence strukturálního problému, kterému v Belgii stále čelí značný počet osob omezených na svobodě (v tomto ohledu viz *W. D. proti Belgii*, č. 73548/13, rozsudek ze dne 6. 9. 2016, § 161-170; and *Rooman proti Belgii*, č. 18052/11, rozsudek velkého senátu ze dne 31. 1. 2019, § 201). Dodatečná tvrzení, která stěžovatelé vznesli poprvé před velkým senátem (...), však nelze považovat za tvrzení týkající se konkrétních aspektů původních stížností, o nichž rozhodoval senát (čtvrtá sekce) Soudu (...). Tyto argumenty je proto potřeba považovat za nové námítky, které nespádají do rozsahu přezkumu věci předložené velkému senátu.

111. Předběžné námitce vlády je proto třeba vyhovět. Z toho vyplývá, že velký senát nemůže při posuzování věci zohlednit tyto dodatečné argumenty stěžovatelů. Omezí se proto pouze na ty aspekty stížností, které byly předloženy senátu Soudu a které jím byly vzaty v úvahu při rozhodování.

(...)

II. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 5 ODS. 1 ÚMLUVY

113. Stěžovatelé namítají, že od okamžiku nabytí účinnosti zákona o nucené detenci z roku 2014 neexistuje pro jejich pokračující omezení na svobodě právní základ, jak vyžaduje čl. 5 odst. 1 Úmluvy, jehož příslušná část stanoví:

"1. Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:

... zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků; ..."

A. Senátní rozsudek

114. Rozhodující senát (čtvrtá sekce Soudu) připomněl, že vzhledem k neexistenci přechodných ustanovení ve prospěch osob, kterým bylo uloženo omezení na svobodě podle předchozí právní úpravy (zákon o sociální ochraně z roku 1930) a jež se dopustily jednání, které již podle nové právní úpravy není důvodem k nucenému omezení svobody, rozhodl belgický kasační soud, že stěžovatelé mají být nadále omezeni na svobodě na základě pravomocného rozhodnutí o umístění do detence, jež je konečné (res iudicata). Rozhodující senát dospěl k závěru, že tento výklad nové právní úpravy odpovídá přípravným dokumentům a parlamentním diskusím při přijímání příslušné právní úpravy a není svévolný ani zjevně nepřiměřený. Rozhodl proto, že pokračující detence stěžovatelů byla nadále založena na soudních rozhodnutích přijatých podle předchozí právní úpravy. Taktéž připomněl, že stěžovatelé nezpochybnili, že stále splňují tzv. Winterwerpova kritéria stanovená v rozsudku ve věci Winterwerp proti Nizozemsku (č. 6301/73, rozsudek ze dne 24. 10. 1979, § 39). Z toho důvodu dospěl senát Soudu k závěru, že k porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy nedošlo.

B. Vyjádření stran

1. Stěžovatelé

115. Stěžovatelé nezpochybnili, že trpí duševní nemocí a že jejich omezení na svobodě spadá do působnosti čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy. Uznali sice, že potřebují psychiatrickou péči, podle jejich názoru však činy, kterých se dopustili, nedosahují požadované úrovně, kterou vyžaduje čl. 9 zákona o nucené detenci, a proto již neexistuje právní základ pro jejich pokračující omezení na svobodě.

116. Stěžovatelé se domnívají, že podmínky stanovené v čl. 9 zákona o nucené detenci je třeba ověřovat ex nunc: pokud dojde ke změně platné právní úpravy, jako v tomto případě, má to podle jejich názoru nevyhnutelně vliv na posouzení otázky, zda jsou stále splněny požadavky plynoucí z čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

(...)

2. Vláda

119. Vláda namítla, že stěžovatelé byli umístěni do detence v souladu s platnou právní úpravou, přičemž rozhodnutí o omezení na svobodě nabyla právní moci a jsou konečná. Nucené omezení svobody stěžovatelů tedy proběhlo v souladu s postupem stanoveným zákonem. Následné přezkoumání zákonnosti nuceného omezení svobody představuje posouzení ex tunc: příslušná oddělení sociální ochrany u vykonávacích soudů ("CPS"), která nahradila dříve

existující Komise pro sociální ochranu ("CDS") a jsou odpovědná za výkon rozhodnutí o omezení na svobodě, nemohou zpochybnit původní rozhodnutí o umístění dotčené osoby do detence. Z diskusí při přijímání nové právní úpravy v parlamentu a rovněž z judikatury kasačního soudu je totiž zřejmé, že nový zákon o nucené detenci nemá ovlivňovat dříve vydaná a již pravomocná rozhodnutí o uložení detence (...). Nebylo tedy možné tvrdit, že pro nucené omezení svobody stěžovatelů již neexistuje právní základ (...).

120. Pokud jde o Winterwerpova kritéria (...), vláda uvedla, že ta nebyla v každém případě v posuzované věci naplněna. Stěžovatelé totiž podle zjištění psychiatrů trpěli konkrétními a závažnými duševními nemocemi. CPS přitom v souladu se zákonem prováděla pravidelný přezkum za účelem ověření, zda tyto duševní nemoci nadále trvají. Tyto kontroly lze označit za zkoumání *ex nunc*. V daném případě přitom vnitrostátní soudy zjistily, že duševní stav stěžovatelů neumožňuje jejich propuštění na svobodu. Vláda v tomto směru poukázala rovněž na skutečnost, že stěžovatelé nijak nezpochybnili, že v době umístění do detenčního zařízení trpěli vážnými duševními nemocemi a že tyto nemoci nadále trvaly.

121. Podle vlády proto neexistuje žádný důvod k tomu, aby se v případě stěžovatelů jednalo o svévolné omezení na svobodě: nikdy nebylo namítáno, že by vnitrostátní orgány jednaly ve zlém víře nebo se dopustily nějakého pochybení, přičemž předmětný právní rámec byl jednoznačný a předvídatelný.

C. Posouzení Soudu

122. Úkolem Soudu je posoudit, zda pokračující nucené omezení svobody stěžovatelů spadá pod některý z důvodů přípustného zbavení svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. a) až f) Úmluvy a zda uvedené omezení bylo "zákonné" ve smyslu tohoto ustanovení.

1. Obecné principy stanovené v judikatuře Soudu k čl. 5 odst. 1 Úmluvy

123. Článek 5 Úmluvy se nachází, společně s čl. 2, 3 a 4, v první řadě základních práv, která zajišťují tělesnou bezpečnost jednotlivce. Z toho důvodu je tento článek vrcholně důležitý. Jeho hlavním účelem je zabránit svévolnému nebo neospravedlnitelnému zbavení svobody jednotlivce (viz Buzadji proti Moldavsku, č. 23755/07, rozsudek velkého senátu ze dne 5. 7. 2016, § 84; a S. V. a A. proti Dánsku, č. 35553/12 a 2 další, rozsudek velkého senátu ze dne 22. 10. 2018, § 73).

124. Jednotlivá ustanovení pod písmeny a) až f) čl. 5 odst. 1 Úmluvy obsahují taxativní seznam přípustných důvodů, na základě nichž může být osoba zbavena svobody, přičemž žádné omezení svobody nelze považovat za zákonné, pokud jej nelze podřadit pod některý z těchto důvodů. Pouze restriktivní výklad taxativního výčtu přípustných důvodů pro zbavení svobody je přitom v souladu s cílem čl. 5 Úmluvy, totiž zajistit, aby nikdo nebyl svévolně zbaven své osobní svobody (viz například Ilseher proti Německu, č. 10211/12 a 27505/14, rozsudek velkého senátu ze dne 4. 12. 2018, § 126).

125. Každé zbavení svobody musí - kromě toho, že spadá pod jednu z výjimek uvedených v čl. 5 odst. 1 písm. a) až f) Úmluvy - být i "zákonné". Pokud jde o "zákonnost" zbavení svobody, včetně otázky, zda k němu došlo "postupem stanoveným zákonem", odkazuje Úmluva především do oblasti vnitrostátního práva a zakotvuje povinnost dodržovat tam stanovená hmotněprávní a procesní pravidla (viz Saadi proti Spojenému království, č. 13229/03, rozsudek velkého senátu ze dne 29. 1. 2008, § 67; a Ilseher proti Německu, citováno výše, § 135). Doba omezení na svobodě je v zásadě "zákonná", pokud je založena na soudním rozhodnutí (viz Ječius proti Litvě, č. 34578/97, rozsudek ze dne 31. 7. 2000, § 68; Nevmerjitski proti Ukrajině, č. 54825/00, rozsudek ze dne 5. 4. 2005, § 116; a Mooren proti Německu, č. 11364/03, rozsudek velkého senátu ze dne 9. 7. 2009).

126. Zatímco výklad a uplatňování vnitrostátního práva je v první řadě úkolem vnitrostátních orgánů, zejména soudů, situace je jiná v případech, kdy nedodržení vnitrostátního práva vede k porušení Úmluvy. To platí zejména pro situace, v nichž je použitelný čl. 5 odst. 1 Úmluvy. V takových případech musí Soud mít možnost přezkoumat, zda bylo vnitrostátní právo v daném případě dodrženo (viz Winterwerp proti Nizozemsku, citováno výše, § 45-46; Benham proti Spojenému království, č. 19380/92, rozsudek ze dne 10. 6. 1996, § 41; Creanga proti Rumunsku, č. 29226/03, rozsudek velkého senátu ze dne 23. 2. 2012, § 101).

127. Soulad s vnitrostátním právem však nestačí: samotné vnitrostátní právo musí být navíc v souladu s Úmluvou, a to včetně obecných principů, které jsou v ní vyjádřeny nebo z ní vyplývají (viz Simons proti Belgii, č. 71407/10, rozsudek ze dne 28. 8. 2012; a Plesó proti Maďarsku, č. 41242/08, rozsudek ze dne 2. 10. 2012, § 59). Mezi obecné principy vyplývající z Úmluvy, na které odkazuje judikatura Soudu k čl. 5 odst. 1 Úmluvy, patří zásady právního státu (viz Buzadji proti Moldavsku, citováno výše, § 84; a S. V. a A. proti Dánsku, citováno výše, § 73) a s nimi spojený princip právní jistoty (viz mj. Baranowski proti Polsku, č. 28358/95, rozsudek ze dne 28. 3. 2000, § 52) a princip proporcionality (viz například Enhorn proti Švédsku, č. 56529/00, rozsudek ze dne 25. 1. 2005, § 36).

128. Pokud jde o princip právní jistoty, slovní spojení "v souladu s řízením stanoveným zákonem" vyžaduje nejen to, aby každé zatčení nebo omezení na svobodě mělo právní základ ve vnitrostátním právu, ale týká se také kvality takového zákona (...). K tomu, aby byl požadovaný standard "zákonosti" splněn, je proto nezbytné, aby podmínky pro zbavení svobody byly ve vnitrostátním právu jednoznačně vymezeny a aby uplatňování takové vnitrostátní právní úpravy bylo předvídatelné (viz Khlaifia a ostatní proti Itálii, č. 16483/12, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 12. 2016, § 91-92; a Z. A. a ostatní proti Rusku, č. 61411/15 a 3 další, rozsudek velkého senátu ze dne 21. 11. 2019, § 161).

129. Článek 5 odst. 1 Úmluvy kromě toho vyžaduje, aby každé zbavení svobody bylo v souladu s účelem ochrany jednotlivce před svévolí (viz například Winterwerp proti Nizozemsku, citováno výše, § 37 a 45; Saadi proti Spojenému království, citováno výše, § 67; a Ilmseher proti Německu, citováno výše, § 136).

130. Pojetí svévole v souvislosti s čl. 5 odst. 1 písmen b), d) a e) Úmluvy zahrnuje rovněž posouzení, zda bylo omezení na svobodě nezbytné k dosažení stanoveného cíle (viz Witold Litwa proti Polsku, č. 26629/95, rozsudek ze dne 4. 4. 2000, § 78; a Saadi proti Spojenému království, citováno výše, § 70). Jinými slovy, musí být prokázáno, že zbavení svobody bylo za daných okolností nezbytné (viz Ilmseher proti Německu, citováno výše, § 137 a tam uvedená judikatura). Omezení na svobodě je natolik závažným opatřením, že je odůvodněno pouze jako poslední možnost, pokud byla zvažena jiná, méně závažná opatření, u kterých bylo shledáno, že k ochraně jednotlivce nebo veřejného zájmu (...) nepostačují (viz S., V. a A. proti Dánsku, citováno výše, § 77; a Ilmseher proti Německu, citováno výše, § 137 a tam uvedená judikatura).

131. Podmínka, aby nedošlo ke svévolí, tedy vyžaduje, aby rozhodnutí o omezení na svobodě i samotný výkon nucené detence skutečně odpovídaly účelu zbavení svobody, které umožňuje příslušný pododstavec čl. 5 odst. 1 Úmluvy (viz Merabishvili proti Gruzii, č. 72508/13, rozsudek velkého senátu ze dne 28. 11. 2017, § 186; a Rooman proti Belgii, citováno výše, § 190 a tam uvedená judikatura).

132. Ačkoliv pouze písm. c) a d) výslovně odkazují na "účel" (...) zbavení svobody (...), z jejich znění a celkové struktury čl. 5 odst. 1 Úmluvy je zřejmé, že tento požadavek je implicitně obsažen ve všech pododstavcích tohoto článku (viz Merabishvili proti Gruzii, citováno výše, § 299; a Rooman proti Belgii, citováno výše, § 191).

133. Závěrem je třeba připomenout, že úkolem Soudu není vyjadřovat se k vhodnosti metod zvolených zákonodárcem k úpravě určité oblasti; jeho úkolem je pouze určit, zda jsou přijaté metody a jejich účinky v souladu s Úmluvou (viz, mutatis mutandis, Taxquet proti Belgii, č. 926/05, rozsudek velkého senátu ze dne 16. 11. 2010, § 83, pokud jde o závěry

vyjádřené v kontextu čl. 6 odst. 1 Úmluvy; Magyar Helsinki Bizottság proti Maďarsku, č. 18030/11, rozsudek velkého senátu ze dne 8. 11. 2016, § 184; a Magyar Kétfarkú Kutya Párt proti Maďarsku, č. 201/17, rozsudek velkého senátu ze dne 20. 1. 2020, § 95, pokud jde o případy týkající se čl. 10 Úmluvy; jakož i Gorzelik a ostatní proti Polsku, č. 44158/98, rozsudek ze dne 17. 2. 2004, § 67 a tam uvedené závěry v kontextu článku 11 Úmluvy).

2. Požadavky týkající se zbavení svobody osob "duševně nemocných" ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy

134. Pokud jde o zbavení svobody na základě čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy a možnosti jeho ospravedlnění, Soud opakuje, že v tomto ustanovení obsažený výraz osoby "duševně nemocné" má autonomní význam. Tento termín se nedá přesně definovat, protože jeho význam se neustále v čase vyvíjí s tím, jak postupuje výzkum v oblasti psychiatrie (viz Ilseher proti Německu, citováno výše, § 127).

135. Jednotlivec nemůže být považován za "duševně nemocného" a zbaven z toho důvodu své svobody, pokud nejsou kumulativně splněny tyto tři podmínky: za prvé, musí být spolehlivě prokázáno, že daná osoba trpí duševní nemocí, to znamená, že duševní nemoc musí být zjištěna na základě objektivních a odborných lékařských vyšetření; za druhé, duševní nemoc musí být takového druhu nebo závažnosti, aby odůvodňovala nucené omezení na svobodě; za třetí, platnost trvajících omezení na svobodě závisí na přetrvávání takové duševní nemoci (viz mj. Winterwerp proti Nizozemsku, citováno výše, § 39; Stanev proti Bulharsku, č. 36760/06, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 1. 2012, § 145; Ilseher proti Německu, citováno výše, § 127; a Rooman proti Belgii, citováno výše, § 192).

136. Pokud jde o rozhodování, zda má být jednotlivec omezen na svobodě jakožto osoba "duševně nemocná", je třeba uznat, že vnitrostátní orgány mají určitý prostor pro uvážení. Je totiž v první řadě na nich, aby posoudily důkazy, které jim byly v konkrétním případě předloženy; úkolem Soudu je proto pouze přezkoumat rozhodnutí těchto orgánů z hlediska standardů, které vyžaduje Úmluva (viz Winterwerp proti Nizozemsku, citováno výše, § 40; a Ilseher proti Německu, citováno výše, § 128). Přípustné důvody pro zbavení svobody uvedené v čl. 5 odst. 1 Úmluvy je však třeba vykládat restriktivně. Duševní nemoc tudíž musí dosahovat určitého stupně závažnosti, aby mohla být považována za "skutečnou" duševní nemoc pro účely čl. 5 § 1 písm. e) Úmluvy. Ta musí být natolik závažná, že vyžaduje léčbu v ústavu pro duševně nemocné pacienty (Ilseher proti Německu, citováno výše, § 129).

137. Rozhodným okamžikem, ke kterému musí být existence duševní nemoci spolehlivě zjištěna, je pro účely čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy datum přijetí opatření, kterým byla osoba v důsledku zjištěného duševního stavu omezena na osobní svobodě. Jak však vyplývá z třetí podmínky pro ospravedlnění omezení osob s duševní nemocí na svobodě, tedy že platnost pokračující detence musí záviset na přetrvávání duševní nemoci, je třeba vzít v úvahu případné změny duševního stavu osoby omezené na svobodě, které nastanou po přijetí rozhodnutí o detenci (Ilseher proti Německu, citováno výše, § 134).

3. Aplikace uvedených principů na posuzovaný případ

138. Soud nejprve objasní některé otázky týkající se důvodu zbavení svobody, který je použitelný v tomto případě (a), a poté posoudí, zda bylo omezení stěžovatelů na osobní svobodě "zákonné" ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy (b).

(a) Důvody umožňující zbavení svobody

139. Pro účely posouzení, zda lze omezení svobody stěžovatelů ospravedlnit podle některého z písmen a) až f) čl. 5 odst. 1 Úmluvy, Soud na úvod poznamenává, že na rozdíl od stěžovatele ve výše citovaném případě Ilmseher nebyli stěžovatelé v této věci odsouzeni za trestný čin. Ačkoli bylo zjištěno, že se stěžovatelé dopustili trestněprávně postižitelných činů (...), podle vnitrostátních soudů současně stěžovatelé trpěli duševní nemocí, která vyloučila či vážně ovlivnila jejich rozumové a volní schopnosti ve smyslu čl. 7 zákona o sociální ochraně (...). Na základě těchto zjištění nařídily vnitrostátní soudy umístění stěžovatelů do nucené detence, která je podle vnitrostátního práva "preventivním opatřením" a nikoli trestem (...). Z toho plyne, že stěžovatelé nebyli odsouzeni za trestný čin a nebyl jim uložen žádný trest.

140. Jejich omezení na svobodě proto nemohlo být ospravedlněno podle čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy jakožto zákonné uvěznění "po odsouzení" (k tomu viz Van Droogenbroeck proti Belgii, č. 7906/77, rozsudek ze dne 24. 6. 1982, § 35; Del Río Prada proti Španělsku, č. 42750/09, rozsudek velkého senátu ze dne 21. 10. 2013, § 123-124; a obdobně Ilmseher proti Německu, citováno výše, § 144 a 146).

141. Mezi stranami není sporu o tom, že zbavení svobody stěžovatelů spadalo do působnosti čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy v rozsahu, v jakém se vztahuje na zákonné držení "osob duševně nemocných". Soud s tímto závěrem souhlasí, a to jednak vzhledem k tomu, že stěžovatelé nemohli být trestně odpovědní za své činy z důvodu existence duševních nemocí, které u nich byly zjištěny, jednak s ohledem na to, že nucená detence je zabezpečovacím opatřením, jehož účel je spíše preventivní než trestní.

(...)

143. Soud proto přezkoumá, zda byla nucená detence stěžovatelů (...) zákonná ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

(b) Zákonnost zbavení svobody

144. Soud připomíná, že stěžovatelé byli (...) na základě čl. 7 zákona o sociální ochraně umístěni do detence za činy, které lze kvalifikovat jako krádež a pokus o krádež vloupáním (...).

145. Proti rozhodnutím o uložení detence nebyl podán k vnitrostátním soudům ani k tomuto Soudu žádný opravný prostředek. Strany rovněž nezpochybnily, že uvedená rozhodnutí byla přijata "v souladu s postupem stanoveným zákonem" a že omezení stěžovatelů na svobodě bylo původně zákonné ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy.

146. Podle názoru Soudu z dostupných informací rovněž plyne, že v době, kdy vnitrostátní soudy rozhodly o umístění stěžovatelů do detence, nebylo zpochybněno, že stěžovatelé trpěli duševní nemocí, jež byla takového druhu nebo závažnosti, že odůvodňovala jejich omezení na svobodě, jak vyžadují první dvě podmínky plynoucí z rozsudku ve věci Winterwerp proti Nizozemsku (citováno výše, § 39; ...).

147. Stěžovatelé naopak tvrdí, že od 1. 10. 2016, kdy nabyl zákon o nucené detenci účinnosti, již neexistuje platný právní základ pro jejich nucené omezení na svobodě.

148. Soud nejprve nastíní předmětnou změnu právní úpravy a otázku, která před ním vyvstává (i), poté posoudí způsob, jakým vnitrostátní soudy aplikovaly příslušná ustanovení vnitrostátního práva v případě stěžovatelů (ii), a přezkoumá, zda je tento postup slučitelný s požadavky plynoucími z čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy (iii), aby mohl učinit závěr o zákonnosti zbavení svobody stěžovatelů (iv).

(i) Předmětná změna právní úpravy a otázka nastolená před Soudem

149. Soud připomíná, že podle právních předpisů účinných v době, kdy byla přijata původní rozhodnutí o umístění stěžovatelů do detence, mohlo být opatření o omezení na svobodě nařízeno na základě čl. 7 zákona o sociální ochraně, pokud se osoba dopustila činu, který lze kvalifikovat jako trestný čin, a pokud trpěla duševní nemocí nebo závažnou duševní poruchou, která jí znemožňovala ovládat své jednání (...). Spáchání jakéhokoli činu, který lze kvalifikovat jako trestný čin, tak mohlo být důvodem k nucenému omezení na svobodě dotyčné osoby, aniž by musela být naplněna podmínka závažnosti.

150. Článek 9 zákona o nucené detenci, který vstoupil nově v účinnost, naopak stanoví, že detenci lze uložit pouze v případě, že byl spáchán trestný či jinak závažný čin, který poškozuje nebo ohrožuje tělesnou nebo duševní integritu jiné osoby (...). Kromě toho musí dotyčná osoba v době, kdy je přijímáno rozhodnutí o umístění do detenčního zařízení, trpět duševní nemocí, která vyloučila nebo vážně omezila její rozlišovací schopnosti nebo schopnosti ovládat své jednání, a musí existovat důvodná obava, že v důsledku duševní nemoci, případně v kombinaci s dalšími rizikovými faktory, se tato osoba v budoucnu dopustí dalších činů, které způsobí nebo mohou způsobit újmu na tělesné nebo duševní integritě jiné osoby.

151. Soud dále podotýká, že ačkoli se zákon o nucené detenci z roku 2014 v zásadě vztahuje na všechny projednávané případy (...), nestanoví zvláštní přechodné ustanovení pro osoby, které byly umístěny do detence na základě předchozího zákona o sociální ochraně z roku 1930 a které se dopustily jednání, jež nedosahuje nově stanovené hranice požadované čl. 9 zákona o nucené detenci (...).

152. Soud proto konstatuje, a vláda to připustila, že činy kvalifikovatelné jako krádež a pokus o krádež, kterých se stěžovatelé v projednávané věci dopustili, již za současného stavu nemohou být důvodem pro nucené omezení svobody jednotlivce podle zákona o nucené detenci z roku 2014, a to bez ohledu na jeho duševní stav.

153. V projednávaném případě tedy vyvstává otázka, zda od vstupu výše uvedeného zákona v platnost lze zbavení svobody stěžovatelů stále považovat za zákonné, vzhledem k tomu, že tato nová právní úprava již nestanoví možnost umístit jednotlivce do detence za činy, kterých se stěžovatelé dopustili a které byly důvodem pro zbavení jejich svobody. Stručně řečeno, je třeba určit, zda zavedení požadavku určité úrovně závažnosti v čl. 9 zákona o nucené detenci ovlivnilo zákonnost jejich omezení na svobodě s ohledem na požadavky čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

154. ... V kontextu projednávané věci je úkolem Soudu ... ověřit, zda je zbavení svobody stěžovatelů zákonné, a zejména ..., zda pokračující omezení na svobodě po vstupu zákona o nucené detenci z roku 2014 v účinnost má stále platný právní základ.

(ii) Použití nové právní úpravy vnitrostátními soudy v tomto případě

155. Když stěžovatelé požádali, aby bylo rozhodnuto, zda byla zákonnost jejich omezení na svobodě dotčena v důsledku přijetí nové právní úpravy, CPS a následně v poslední instanci kasační soud dospěly k závěru, že tomu tak není (...). Kasační soud konstatoval, že rozhodnutí přijatá (...) ve věcech stěžovatelů nabyla právní moci a (...) jsou konečná. Podle názoru kasačního soudu čl. 5 odst. 1 Úmluvy nebrání tomu, aby rozhodnutí o nuceném omezení na svobodě přijatá za původní právní úpravy byla následně vykonána ve druhé (vykonávací) fázi, která se neřídí stejnými pravidly, jako jsou ta, podle nichž se o omezení na svobodě rozhoduje ve fázi první. Dospěl proto k závěru, že čl. 5 odst. 1 Úmluvy nevyžaduje, aby pravomocně uložené opatření o nařízení detence již nebylo považováno za zákonné z toho pouhého důvodu, že se při jeho výkonu změnila právní úprava. Jediným důsledkem přijetí nové právní úpravy tak je, že uvedené opatření již není možné v budoucnu uložit pro stejný skutek, pro který mohla

být osoba umístěna do detence v minulosti. Kasační soud k tomu dodal, že posouzení duševního stavu držených osob a míry jejich nebezpečnosti pro společnost se neprovádí pouze s ohledem na činy, které byly důvodem pro omezení na osobní svobodě, ale také s ohledem na řadu dalších rizikových faktorů, které se předkládají CPS k posouzení.

156. Kasační soud tedy (...) odlišil dvě po sobě jdoucí fáze omezení na svobodě, které se řídí různými ustanoveními a kritérii.

157. Belgický systém nuceného omezení na svobodě předpokládá nejprve provedení soudního řízení, jehož výsledkem je rozhodnutí o umístění osoby do detence. Tuto fázi upravoval čl. 7 zákona o sociální ochraně z roku 1930 (...) a od 1. 10. 2016 ji upravuje čl. 9 zákona o nucené detenci z roku 2014 (...), jež stanovují kritéria pro omezení osoby na svobodě.

158. Rozhodnutí vnitrostátních orgánů nebo soudu prvního stupně, kterým se ukládá detence podle těchto ustanovení, zůstává v platnosti po celou dobu omezení na svobodě, dokud není vydáno pravomocné rozhodnutí o propuštění z detence...

159. Pokud jde o stěžovatele, rozhodnutí o jejich umístění do detence byla vydána dne 18. 6. 2007 a 14. 11. 2002 na základě čl. 7 zákona o sociální ochraně (...).

160. Jakmile je vydáno rozhodnutí o umístění do detence, začíná druhá fáze omezení na svobodě, během níž CPS (...) v pravidelných intervalech přezkoumává situaci osob omezených na svobodě. Během tohoto přezkumu mohou osoby v detenci požádat o změnu opatření týkajících se jejich omezení na svobodě nebo požádat o propuštění z detence.

V této vykonávací fázi se používají odlišná pravidla, zejména pokud jde o podmínky pro úplné propuštění jednotlivce z detence

161. ... Toto propuštění se dříve řídilo čl. 18 zákona o sociální ochraně a nyní se řídí čl. 66 zákona o nucené detenci (...).

162. Podle posledně uvedeného ustanovení se při pravidelném přezkumu omezení na svobodě nezohledňuje povaha činů, kterých se dotýčná osoba dopustila a jež byly důvodem k uložení nucené detence. Je však vyžadováno, aby CPS posoudila, zda se duševní stav osob omezených na svobodě dostatečně stabilizoval a zda existuje riziko, že jimi bude trestná činnost v budoucnu opakována. V tomto kontextu musí CPS přihlédnout k celé řadě rizikových faktorů, včetně těch činů, jež byly důvodem pro omezení osoby na svobodě (...).

163. Stručně řečeno - a s ohledem na vnitrostátní právo, jak bylo vyloženo kasačním soudem v projednávané věci - vzhledem k tomu, že stěžovatelé nebyli pravomocně propuštěni z detence, pokračovalo jejich omezení na svobodě na základě platného právního základu, a to konkrétně rozhodnutí o umístění do nucené detence z let 2007, respektive 2002.

164. Soud konstatuje, že výklad přijatý vnitrostátními soudy v projednávané věci odpovídá záměru zákonodárce, který byl zveřejněn v rámci přípravných dokumentů před přijetím zákona o nucené detenci z roku 2014. Z nich vyplývá, že zákon o nucené detenci neměl za cíl ovlivnit dřívější rozhodnutí přijatá ve vztahu k osobám trpícím duševní nemocí, jež se dopustily činů, které mohly vést k omezení na svobodě podle zákona o sociální ochraně z roku 1930, a u kterých by uložení detence podle nové právní úpravy již nebylo možné (...).

165. Zákonodárce se tedy rozhodl zachovat právní závaznost dříve vydaných rozhodnutí o omezení na svobodě, jež byla přijata podle zákona o sociální ochraně. Z toho vyplývá, že pokud jde o osoby umístěné do detence na základě rozhodnutí, která nabyly právní moci před 1. 10. 2016, jsou účinky zákona o nucené detenci omezeny na rozhodnutí o prodloužení detence, praktická opatření pro její výkon a na případné propuštění osob z detence.

166. Soud opakuje, že jeho úkolem není vyjadřovat se k vhodnosti metod zvolených zákonodárcem (viz bod 133 výše), přičemž se domnívá, že přístup, který vnitrostátní soudy zvolily v tomto případě, není ani svévolný, ani zjevně nepřiměřený.

167. Zbývá tedy ještě posoudit, zda je zvolený přístup vnitrostátních soudů v souladu s požadavky plynoucími z čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

(iii) Slučitelnost zvoleného přístupu s čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy

168. Článek 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy nespecifikuje činy, které jsou trestněprávně postižitelné a pro které může být osoba s "duševní nemocí" omezena na svobodě. Předchozí spáchání trestného činu není ani podmínkou pro zbavení svobody (Inseher proti Německu, citováno výše, § 157). Toto ustanovení vyžaduje pouze spolehlivé zjištění, že osoba trpí duševní nemocí, že tato nemoc je takového druhu nebo závažnosti, že odůvodňuje nucené omezení svobody, a že uvedená nemoc trvá po celou dobu omezení na svobodě (viz výše, bod 135).

169. Úmluva tedy nevyžaduje, aby vnitrostátní orgány při posuzování, zda duševní nemoc trvá, braly v úvahu povahu činů spáchaných dotyčnou osobou, které předtím vedly k jejímu nucenému omezení na svobodě.

170. Není sporu o tom, že první dvě podmínky uvedené v bodě 168 výše byly v projednávané věci splněny (viz také bod 146 výše).

171. Pokud jde o třetí podmínku, tj. přetrvávání duševní nemoci, bez níž nelze v omezení na svobodě pokračovat, Soud konstatuje, že stěžovatelé výslovně uvedli, že naplnění této podmínky nezpochybňují a že duševními nemocemi stále trpí [viz bod 115 (...) výše].

172. Soud nicméně připomíná, že je třeba brát v úvahu aktuální duševní stav dotčené osoby. V tomto ohledu je posouzení provedené vnitrostátními soudy nutně proměnlivé, neboť zohledněny musí být vždy případné změny duševního stavu osoby omezené na svobodě, ke kterým dojde po přijetí rozhodnutí o umístění do nucené detence (Inseher proti Německu, citováno výše, § 134).

173. Soud podotýká, že třetí podmínka plynoucí z rozsudku ve věci Winterwerp proti Nizozemsku (citováno výše, § 39) byla do vnitrostátního práva promítnuta zavedením automatického pravidelného přezkumu (...), během něhož mohou osoby v detenci mimo jiné namítat, že se jejich duševní stav stabilizoval a že již nepředstavují nebezpečí pro společnost, žádat o různá praktická opatření při samotném výkonu rozhodnutí o omezení na svobodě, jakož i navrhnout propuštění z detence ...

174. Podle čl. 66 zákona o nucené detenci lze rozhodnout o propuštění z detence až po uplynutí tříleté zkušební doby (k tomu viz níže posouzení s ohledem na čl. 5 odst. 4 Úmluvy), a za předpokladu, že se duševní nemoc osoby stabilizovala natolik, že již neexistují důvodné obavy, že se dotyčný v důsledku této své duševní nemoci, případně v kombinaci s dalšími rizikovými faktory, opět dopustí činů, které lze kvalifikovat jako trestné (...). Při rozhodování o tom, zda může být dotyčná osoba propuštěna na svobodu, nebo zda je její další umístění v nucené detenci odůvodněné, se tedy bere v úvahu pouze aktuální duševní stav osoby omezené na svobodě a aktuální riziko opětovného páchaní trestné činnosti. Rozhodující je tedy stav v době, kdy se provádí přezkum.

175. Na základě těchto úvah se CPS zabývala žádostmi stěžovatelů o jejich propuštění z detence (...). Nezohlednila přitom povahu činů, kterých se stěžovatelé dopustili a které byly důvodem pro uložení nucené detence. Naopak posuzovala, zda se duševní stav stěžovatelů v dostatečné míře stabilizoval. Na základě dostupných informací dospěla CPS k závěru, že nikoli (...).

176. V rámci tohoto posouzení CPS zkoumala, zda duševní nemoc u stěžovatelů přetrvává, jak to vyžaduje čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy.

177. Soud v tomto směru poznamenává, že během naposledy provedeného pravidelného přezkumu duševního stavu stěžovatelů se CPS domnívala, že stále existuje vysoké riziko, že se dopustí dalších násilných činů (...).

(iv) Závěr o zákonnosti detence

178. S ohledem na rozsah sporu před velkým senátem (...) a na výše uvedené úvahy dospěl Soud k závěru, že omezení stěžovatelů na svobodě má i nadále platný právní základ a že jejich zbavení svobody je zákonné.

179. Z uvedeného plyne, že nedošlo k porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy.

III. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 5 ODST. 4 ÚMLUVY

180. Stěžovatelé rovněž namítli porušení čl. 5 odst. 4 a čl.13 Úmluvy. Konkrétně uvedli, že podle vnitrostátního zákona nebylo možné zajistit jejich okamžité a úplné propuštění.

181. Článek 5 odst. 4 Úmluvy představuje *lex specialis* ve vztahu k obecnějším požadavkům plynoucím z čl. 13 Úmluvy (viz A. a ostatní proti Spojenému království, č. 3455/05, rozsudek velkého senátu ze dne 19. 2. 2009, § 202; a Khlaifia a ostatní proti Itálii, citováno výše, § 266). Stížnost proto bude posouzena pouze z hlediska čl. 5 odst. 4 Úmluvy, který zní takto:

"4. Každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné."

A. Senátní rozsudek

182. Rozhodující senát (čtvrtá sekce Soudu) konstatoval, že v případě stěžovatelů byla podmínka stanovená v čl. 66 zákona o nucené detenci, tj. uběhnutí tříleté zkušební doby před vznikem nároku na konečné propuštění z detence, pouze jedním z důvodů, kterými bylo odůvodněno zamítnutí žádosti stěžovatelů na propuštění z detence. Senát dále uvedl, že stěžovatelé před kasačním soudem ani před Soudem netvrdili, že duševní nemoci, které odůvodňovaly jejich nucené omezení na svobodě, již netrvají nebo že se jejich duševní stav zlepšil natolik, aby umožnil propuštění stěžovatelů z nucené detence. Proto rozhodl, že k porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy nedošlo.

B. Vyjádření stran

1. Stěžovatelé

183. Stěžovatelé poukázali na to, že zákon o sociální ochraně z roku 1930 stanovil, že osoba může být propuštěna z detence kdykoli, pokud se její duševní stav dostatečně zlepšil a jestliže jsou splněny podmínky pro její opětovné začlenění do společnosti (...). To bylo podle jejich názoru v souladu s požadavky čl. 5 odst. 4 Úmluvy. Tato možnost však již není k dispozici podle čl. 66 zákona o nucené detenci, který byl přijat v roce 2014: osoby, které přestaly splňovat Winterwerpova kritéria, již nemohou docílit okamžitého propuštění na svobodu. Znění zákona tak je podle jejich názoru neslučitelné s požadavky čl. 5 odst. 4 Úmluvy (...).

2. Vláda

184. Vláda je toho názoru, že pokud byla detence stěžovatelů zákonná, není možné důvodně argumentovat, že měli být okamžitě a s konečnou platností propuštěni na svobodu. Dále uvedla, že zákon o nucené detenci zajišťuje účinný přezkum omezení na svobodě prostřednictvím automatických a pravidelných kontrol a projednání věci ve zrychleném řízení (...). Proti rozhodnutím CPS týkajících se praktických opatření souvisejících s omezením na

svobodě a propuštěním z detence bylo navíc možné podat odvolání (...). V daném případě tak měli stěžovatelé možnost dosáhnout pravidelného přezkumu zákonnosti jejich detence. Jimi vznesené námitky přitom byly posouzeny CPS a následně kasačním soudem, který je shledal jako neopodstatněné. Samotná skutečnost, že odvolání stěžovatelů nebyla úspěšná, nemůže podle názoru vlády zpochybnit účinnost přezkumu, který vnitrostátní soudy provedly.

185. Vláda zdůraznila, že v případě stěžovatelů nebyly naplněny podmínky pro jejich konečné propuštění z detence, jež jsou stanoveny v čl. 66 zákona o nucené detenci: neuplynula tříletá zkušební doba a stěžovatelé neprokázali, ba ani netvrdili, že se jejich duševní stav stabilizoval natolik, aby bylo možné je z detence propustit. Vláda vedle toho připomněla výklad, který ve vztahu k nutnosti splnit podmínku uplynutí tříleté zkušební doby zaujal kasační soud. Z těchto důvodů dospěla vláda k závěru, že požadavky čl. 5 odst. 4 Úmluvy byly ve věci stěžovatelů naplněny.

C. Posouzení Soudu

1. Obecné principy stanovené v judikatuře Soudu k čl. 5 odst. 4 Úmluvy

186. Článek 5 odst. 4 Úmluvy opravňuje zatčenou nebo drženou osobu k podání návrhu na zahájení řízení, v rámci něhož se přezkoumá splnění procesních a hmotněprávních podmínek "zákonnosti" zbavení svobody ve smyslu Úmluvy. Pojem "zákonnosti" uvedený v čl. 5 odst. 4 Úmluvy má stejný význam jako "zákonnost" podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy, takže zatčená nebo držená osoba má právo na přezkum "zákonnosti" svého omezení na svobodě nejen z hlediska požadavků vnitrostátního práva, ale též požadavků Úmluvy, obecných zásad z ní vyplývajících a důvodů přípustného zbavení svobody podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Článek 5 odst. 4 Úmluvy nezaručuje právo na soudní přezkum v takové šíři, aby soud mohl ve všech aspektech případu (...) nahradit vlastním uvážením rozhodnutí příslušného orgánu. Přezkum by nicméně měl být dostatečně široký, aby se vztahoval na podmínky, které jsou nezbytné pro "zákonně" držení osob podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy (viz A. a ostatní proti Spojenému království, citováno výše, § 202; a Khlaifia a ostatní proti Itálii, citováno výše, § 128 a tam uvedená judikatura).

187. Kromě zaručení práva zatčených nebo držených osob na zahájení řízení čl. 5 odst. 4 Úmluvy zakládá těmto osobám dále i právo, aby soud na základě takového návrhu rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody urychleně a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné (viz Mooren proti Německu, citováno výše, § 106; Idalov proti Rusku, č. 5826/03, rozsudek velkého senátu ze dne 22. 5. 2012, § 154; Khlaifia a ostatní proti Itálii, citováno výše, § 131; a Ilmseher proti Německu, citováno výše, § 251).

2. Aplikace uvedených principů na posuzovaný případ

188. Soud připomíná, že neshledal žádné porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy (viz bod 179 výše). Samotná skutečnost, že Soud neshledal porušení požadavků, jež plynou z čl. 5 odst. 1 Úmluvy, však neznamená, že je zbaven povinnosti provést přezkum, zda nedošlo k porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy; oba odstavce jsou samostatná ustanovení, a proto dodržení jednoho z nich nutně neznamená, že došlo rovněž k dodržení toho druhého (viz Douiyeb proti Nizozemsku, č. 31464/96, rozsudek velkého senátu ze dne 4. 8. 1999, § 37; a Mooren proti Německu, citováno výše, § 88).

189. Stěžovatelé tvrdí, že vzhledem k nezákonnosti jejich omezení na svobodě měli mít možnost dosáhnout okamžitého a bezpodmínečného propuštění. Zákon o nucené detenci však tuto možnost neposkytuje.

190. Soud na úvod uvádí, že vzhledem k jeho předchozímu závěru, že omezení stěžovatelů na svobodě je zákonné ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy, nevyžaduje čl. 5 odst. 4 Úmluvy, aby bylo nařízeno okamžité propuštění stěžovatelů.

191. Toto ustanovení však zaručuje, že "osoba duševně nemocná", jež je držena v detenci po neurčitou nebo dlouhou dobu, má v zásadě právo (...), obrátit se "v přiměřených časových intervalech" na soud, aby přezkoumal "zákonnost" jejího omezení na svobodě ve smyslu Úmluvy (viz Stanev proti Bulharsku, citováno výše, § 171).

192. Stěžovatelé netvrdí, že by jim tato možnost byla v projednávaném případě odepřena. Soud konstatuje, že stěžovatelé využili možnosti každoročního pravidelného přezkumu ze strany CPS, jimž mohli předkládat návrhy týkající se praktických opatření výkonu detence, včetně žádostí o propuštění. Následně mohli proti rozhodnutím CPS podat odvolání ke kasačnímu soudu. V případě stěžovatelů přitom uplynul mezi rozhodnutím CPS a rozsudkem kasačního soudu méně než jeden měsíc. Stěžovatelé neuvedli žádné argumenty na podporu závěru, že neměli k dispozici opravný prostředek před soudem, který by urychleně rozhodl o zákonnosti jejich omezení na svobodě a o jejich žádosti o propuštění.

193. Soud připomíná, že stěžovatelé spatřují pochybení státu pouze v té skutečnosti, že podle účinné právní úpravy není možné docílit jejich okamžitého a úplného propuštění z detence, a to z důvodu existence požadavku na uplynutí tříleté zkušební doby, jenž je stanoven v čl. 66 zákona o nucené detenci. V této souvislosti však Soud poznamenává, že uvedené ustanovení vyžaduje k propuštění osoby z detence kumulativní splnění dvou podmínek (...). Zaprvé, musí dojít k uplynutí tříleté zkušební doby; zadruhé, duševní nemoc osoby omezené na svobodě se musí stabilizovat natolik, že již neexistují důvodné obavy, že se tato osoba bez ohledu na svou duševní nemoc, případně v kombinaci s dalšími rizikovými faktory, dopustí dalších činů, které poškozují nebo ohrožují fyzickou či duševní integritu jiné osoby.

194. Zdá se tedy, že zákonná podmínka vyžadující uplynutí tříleté zkušební doby v zásadě zabraňuje osobě ve využití jejího práva zakotveného v čl. 5 odst. 4 Úmluvy, tj. dosáhnout soudního rozhodnutí, kterým bude detence ukončena v případě, že se ukáže, že je nezákonná (viz bod 187 výše).

195. Za této situace však Soud připomíná, že jeho úkolem není rozhodovat in abstracto, zda je určité vnitrostátní ustanovení slučitelné s Úmluvou. Musí se omezit pouze na ověřování, zda určitý způsob, jakým byl zákon za konkrétních okolností případu aplikován, byl v souladu s Úmluvou (viz Paradiso a Campanelli proti Itálii, č. 25358/12, rozsudek velkého senátu ze dne 24. 1. 2017, § 180).

196. Soud v tomto kontextu podotýká, že v projednávaném případě odmítly vnitrostátní soudy vyhovět žádosti stěžovatelů o propuštění z detence z důvodu, že nebyla splněna ani jedna ze dvou podmínek stanovených v čl. 66 zákona o nucené detenci: jejich duševní stav se dostatečně nezlepšil a neuplynula tříletá zkušební doba (...). Stěžovatelé nepochybně, že jejich duševní nemoci nadále trvají; netvrdí ani, že se jejich duševní stav stabilizoval natolik, že nepředstavují další nebezpečí pro společnost (...). Podmínka uplynutí tříleté zkušební doby tedy nebyla v projednávané věci rozhodující, neboť byla pouze jedním z důvodů, pro které CPS odmítla vyhovět jejich žádosti o okamžité a úplné propuštění z detence.

197. Soud nadto vítá skutečnost, že kasační soud v mezičase vyložil sporné ustanovení ve světle čl. 5 odst. 1 a 4 Úmluvy a rozhodl, že osoba v nucené detenci, která již není duševně nemocná a pro společnost nebezpečná, musí být propuštěna na svobodu i v případě, kdy k uplynutí tříleté zkušební doby ještě nedošlo (...).

198. S ohledem na výše uvedené úvahy dospěl Soud k závěru, že k porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy nedošlo.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Vyhovuje, jednomyslně, předběžné námitce vlády ohledně rozsahu přezkumu věci před velkým senátem;
2. Rozhoduje, čtrnácti hlasy proti třem, že v projednávané věci nedošlo k porušení čl. 5 odst. 1 Úmluvy;
3. Rozhoduje, čtrnácti hlasy proti třem, že v projednávané věci nedošlo k porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy.

(Zpracoval Mgr. Lukáš Boháček)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
DRUHÁ SEKCE
13. 4. 2021
VĚC E. G. PROTI MOLDAVSKU
(rozsudek ve věci E. G. proti Moldavsku, stížnost č. 37882/13)

Dotčený článek Úmluvy:

čl. 3

čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:

§ 185 a násl. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

§ 321, § 366 až 368 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

Klíčová slova:

Amnestie – pozitivní závazky – právo na výkon konečného soudního rozhodnutí – výkon rozsudku Soudu

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí ESLP dále rozvíjí závazek států vést ve smyslu čl. 2 Úmluvy účinné vyšetřování trestných činů a tuto procesní povinnost vztahuje nejen na vlastní trestní stíhání (vyšetřování), ale též na závazek zajistit účinnost potrestání jejich pachatelů. V této souvislosti zdůrazňuje povinnost příslušných státních orgánů zabezpečit výkon pravomocného odsuzujícího rozsudku bez zbytečného odkladu. Splnění tohoto závazku je zvláště naléhavé, jde-li o závažné zločiny v sexuální oblasti (například trestný čin znásilnění). V těchto případech jsou neodůvodněné prodlevy s výkonem pravomocně uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobodu neslučitelné se závazkem států vyplývajícím z čl. 3 (zákaz mučení, nelidského či ponižujícího zacházení) a z čl. 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života).

Vedle toho se ESLP vyjádřil k možnosti udělení milosti či amnestie ve vztahu k závažné násilné trestné činnosti, zejména k trestným činům sexuální povahy. Institut amnestie (milosti) zakotvený ve vnitrostátním právu sám o sobě sice není v rozporu s mezinárodněprávními závazky státu, ale neměl by se vztahovat na závažné trestné činy, zejména násilné povahy či trestné činy v sexuální oblasti. V těchto případech by aplikace amnestie mohla porušovat právo obětí těchto činů zaručené čl. 3 a 8 Úmluvy. V posuzované věci ESLP dále vytkl nekonzistentní rozhodování soudů při uplatňování amnestie ve vztahu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody uloženému odsouzenému a jejich liknavost v zajištění jeho výkonu, což vedlo k tomu, že odsouzený z uloženého trestu nic nevykonával.

Ve vztahu k vnitrostátní úpravě lze předně konstatovat, že v zásadě účinným způsobem trestněprávně postihuje trestné činy sexuální povahy v samostatné hlavě III trestního zákoníku (§ 185 až § 193b) a za jejich spáchání stanoví poměrně citelné tresty odnětí svobody. U nejzávažnějších násilných trestných činů v této oblasti kriminality lze například za znásilnění uložit až osmnáctiletý trest odnětí svobody (§ 185 odst. 4), za sexuální nátlak činí horní hranice trestní sazby až šestnáct let (§ 186 odst. 6).

V procesní rovině patří mezi základní zásady trestního řízení zásada rychlosti (§ 2 odst. 4 trestního řádu), podle níž orgány činné v trestním řízení musí trestní věci projednávat urychleně, bez zbytečných průtahů. Promítnutím této zásady ve vztahu k zajištění výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody je zejména povinnost stanovená soudům v ustanovení § 321 odst. 1 trestního řádu, že musí ihned po právní moci odsuzujícího rozsudku nařídit výkon uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Lze tak konstatovat, že stávající právní úprava je v zásadě dostatečným podkladem k zajištění mezinárodněprávního závazku státu, účinně postihovat předmětný druh kriminality.

Kompetence prezidenta republiky udělovat milost a amnestii vyplývají z Ústavy České republiky, z čl. 62 písm. g) Ústavy a čl. 63 písm. j) a k) Ústavy (v tomto případě je však k platnosti rozhodnutí prezidenta republiky nutný spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády).

Rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti či amnestie realizují soudy postupy upravenými v § 366 až 368 trestního řádu. I v těchto případech uplatňování amnestijního rozhodnutí (rozhodnutí o milosti) musí soudy postupovat s maximálním urychlením, aby se co nejdříve odstranily případné pochybnosti, zda a v jakém rozsahu se na odsouzeného vztahuje rozhodnutí prezidenta republiky, zvláště jde-li o prominutí pravomocně uloženého nepodmíněného trestu odnětí svobody.

V předkládaném rozhodnutí je pak vyzdvížena otázka, zda v konkrétním případě nemůže dojít k porušení výše již citovaných článků Úmluvy, pokud amnestijní rozhodnutí (udělení milosti) by se mělo týkat závažné, násilné trestné činnosti.

(Zpracoval JUDr. Antonín Drašík)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelka se v únoru 2008 stala obětí sexuálního napadení, jehož se vůči ní dopustily tři osoby. Za tento trestný čin byli útočníci v roce 2009 pravomocně odsouzeni k trestu odnětí svobody. Po vynesení rozsudku byli dva z nich okamžitě zadrženi a vzati do výkonu trestu. Třetí útočník (V. B.), který byl stále ještě na svobodě, neboť se osobně neúčastnil hlavního líčení, požádal prostřednictvím svého právního zástupce o prominutí trestu na základě rozhodnutí o amnestii z roku 2008. Jeho žádost byla nejprve zamítnuta (stejně jako žádost jednoho z dalších útočníků), odvolací soud však jeho odvolání vyhověl a rozhodl o amnestii. V následných řízeních poté bylo toto rozhodnutí několikrát zrušeno a o amnestii opakovaně rozhodnuto. V mezidobě byl sice V. B. zadržen, na základě rozhodnutí odvolacího soudu z května 2012 byl nicméně opětovně propuštěn na svobodu, a to i přesto, že toto rozhodnutí bylo v době, kdy k propuštění došlo, již zrušeno. V listopadu 2013 konečně vydaly vnitrostátní orgány rozhodnutí o zamítnutí žádosti o amnestii. Koncem ledna 2014 poté státní zástupce požádal policii o dopadení V. B. - bylo však zjištěno, že ten v listopadu 2013 opustil zemi a odjel na Ukrajinu. I přes mezinárodní zatykač vydaný v roce 2015 se jej nepodařilo vypátrat.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 3 A 8 ÚMLUVY

29. Stěžovatelka s odvoláním se na čl. 3 a 8 Úmluvy tvrdí, že stát nesplnil své pozitivní závazky účinně vykonat odsuzující rozhodnutí vůči V. B. za trestný čin sexuálního napadení.

Konkrétně zpochybňuje rozhodnutí o amnestii a rovněž namítá skutečnost, že v období, během něhož se na něj amnestie nevztahovala, po něm orgány účinně nepátraly. Články, na které se stěžovatelka odvolává, znějí takto:

Článek 3

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

Článek 8

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.“

A. K přijatelnosti

30. Vláda tvrdí, že šestiměsíční lhůta pro podání stížnosti nebyla dodržena. Připomíná, že hlavní námitka stěžovatelky se týká amnestie V. B. udělené pravomocným rozhodnutím odvolacího soudu v Kišinevě ze dne 22. 5. 2012. Vláda uvádí, že šestiměsíční lhůta by měla běžet od uvedeného data a že mimořádné opravné prostředky podané proti tomuto rozhodnutí by se při výpočtu šestiměsíční lhůty neměly zohledňovat. Proto tvrdí, že stížnost je podána opožděně.

31. Stěžovatelka k tomu nepředložila žádné připomínky.

32. Soud konstatuje, že stížnosti stěžovatelky obsahují dva aspekty. Na jedné straně stěžovatelka zpochybňuje udělení amnestie V. B. a na straně druhé namítá absenci účinných opatření, která by vůči němu vedla k výkonu odsuzujícího rozhodnutí v období, kdy amnestie nebyla v platnosti. Je na Soudu, aby určil, zda je třeba tyto dva aspekty pro účely výpočtu šestiměsíční lhůty podle čl. 35 odst. 1 Úmluvy rozlišovat, či nikoli.

33. V této souvislosti připomíná, že pojem "pokračující situace" se vztahuje na stav vyplývající z pokračujících činností ze strany státu nebo jeho jménem, jejichž oběti jsou stěžovatelé, a že šestiměsíční lhůta nezačíná běžet, dokud pokračující situace přetrvává (Iordache proti Rumunsku, č. 6817/02, rozsudek ze dne 14. 10. 2008, § 49-50; a Calin a ostatní proti Rumunsku, č. 25057/11 a 2 další, rozsudek ze dne 19. 7. 2016, § 57). Ne všechny pokračující situace jsou však totožné (Mocanu a ostatní proti Rumunsku, č. 10865/09 a 2 další, rozsudek velkého senátu ze dne 17. 9. 2014, § 262). Soud opakuje, že ačkoli existují jasné rozdíly mezi různými porušeními pokračující povahy, stěžovatelé musí v každém případě podat své stížnosti "bez zbytečného odkladu", jakmile je zřejmé, že neexistuje reálná perspektiva na příznivý výsledek nebo pozitivní vývoj jejich stížností na vnitrostátní úrovni (Sokolov a ostatní proti Srbsku, č. 30859/10 a další, rozhodnutí ze dne 14. 1. 2014, § 31 in fine).

34. V projednávaném případě Soud poznamenává, že hlavní aspekt námitek předložených stěžovatelkou podle čl. 3 a 8 Úmluvy se týká faktické beztrestnosti V. B. za sexuální napadení, kterého se vůči ní dopustil. Soud má za to, že konkrétní pochybení, která stěžovatelka v souvislosti těmito stížnostmi namítá, tj. údajné nezákonné použití amnestie a údajná nečinnost vnitrostátních orgánů při pátrání po V. B., spolu neoddělitelně souvisejí. Z tohoto důvodu se Soud domnívá, že s ohledem na okolnosti projednávaného případu se pro účely použití pravidla šesti měsíců musí celková doba týkající se nevykonání trestu uloženého V. B. posuzovat jako celek.

35. Soud se nakonec domnívá, že všechna pochybení moldavských orgánů, která stěžovatelka namítá, představují pokračující situaci (srov., pokud jde o nevykonávání rozsudků

vydaných správními soudci, Hornsby proti Řecku, rozsudek ze dne 19. 3. 1997, § 35; a Sabin Popescu proti Rumunsku, č. 48102/99, rozsudek ze dne 2. 3. 2004, § 51). Dále poznamenává, že z předložených důkazů nevyplývá, že by vyhlídky moldavských orgánů na výkon trestu V. B. byly nereálné. Námitku vlády je proto třeba zamítnout.

36. Vzhledem k tomu, že tyto stížnosti nejsou zjevně neopodstatněné ani nepřijatelné z jiného důvodu podle čl. 35 Úmluvy, Soud je prohlašuje za přijatelné.

B. K věci samé

37. Stěžovatelka tvrdí, že nevykonání odsuzujícího rozhodnutí vůči V. B. způsobilo, že ochrana, kterou měla zaručit trestněprávní represe vůči útokům sexuální povahy, byla iluzorní, což podle ní vedlo k porušení čl. 3 a 8 odst. 1 Úmluvy. Namítá nezákonnost použití amnestie ve vztahu k V. B. a nekonzistentnost vnitrostátních soudů při aplikaci ustanovení zákona o amnestii z roku 2008. Rovněž namítá, že vnitrostátní orgány po zrušení amnestie nevykonaly odsuzující rozhodnutí.

38. Vláda poznamenává, že státní orgány nemohly V. B. zakázat, aby požádal o amnestii. V každém případě však tvrdí, že při posuzování, zda stát splnil své pozitivní závazky podle čl. 3 a 8 Úmluvy, by se mělo zohlednit následné zrušení amnestie. Dále tvrdí, že pozitivní závazky v případech násilí mezi jednotlivci jsou závazky týkající se prostředků, nikoliv výsledku, a proto výkon trestu V. B. nespadá do oblasti pozitivních závazků státu. Vláda mimoto uvádí, že vnitrostátní orgány pokračují ve svém úsilí o nalezení a zatčení V. B.

39. Soud úvodem připomíná, že znásilnění a závažné útoky sexuální povahy představují zacházení spadající do působnosti čl. 3 Úmluvy, které se rovněž týká základních hodnot a podstatných aspektů "soukromého života" ve smyslu čl. 8 Úmluvy (viz Y proti Bulharsku, č. 41990/18, rozsudek ze dne 20. 2. 2020, § 63-64 a tam citované případy). V souladu s uvedenou judikaturou se domnívá, že stížnosti stěžovatelky lze posuzovat společně podle čl. 3 a 8 Úmluvy (ibid., § 65). Soud dále odkazuje na obecné zásady platné v této oblasti uvedené ve věci M. C. proti Bulharsku (č. 39272/98, rozsudek ze dne 4. 12. 2004, § 149-152). Zejména připomíná, že státy mají pozitivní závazek vyplývající z čl. 3 a 8 Úmluvy, aby přijaly trestněprávní úpravu, která účinně trestá znásilnění, a aby uvedenou úpravu uplatňovaly v praxi prostřednictvím účinného vyšetřování a stíhání (viz výše M. C., § 153; a B. V. proti Belgii, č. 61030/08, rozsudek ze dne 2. 5. 2017, § 55). Tento pozitivní závazek rovněž vyžaduje účinné potrestání a trestní stíhání všech sexuálních aktů prováděných bez souhlasu (M. G. C. proti Rumunsku, č. 61495/11, rozsudek ze dne 15. 3. 2016, § 59; a Z proti Bulharsku, č. 39257/17, rozsudek ze dne 28. 5. 2020, § 67).

40. Požadavek na přiměřenou rychlost a náležitou péči je v tomto kontextu implicitně obsažen. Rychlá reakce orgánů je podstatná pro zachování důvěry veřejnosti v respektování zásady zákonnosti a pro zamezení jakéhokoli zdání spoluúčasti nebo tolerance s protiprávním jednáním (viz výše B. V., § 58 a v něm citovaná rozhodnutí).

41. Soud rovněž připomíná svá rozhodnutí v souvislosti s čl. 2 Úmluvy, podle kterých požadavek, aby orgány provedly účinné trestní vyšetřování, může být vykládán také způsobem, který ukládá státům povinnost vykonat pravomocný odsuzující rozsudek bez zbytečného odkladu. Výkon odsuzujícího rozsudku v kontextu práva na život je totiž třeba považovat za nedílnou součást procesní povinnosti státu podle tohoto ustanovení (Kitanovska Stanojkovic a ostatní proti Bývalé jugoslávské republice Makedonie, č. 2319/14, rozsudek ze dne 13. 10. 2016, § 32; Akeliene proti Litvě, č. 54917/13, rozsudek ze dne 16. 10. 2018, § 85; a Makuchyan a Minasyan proti Ázerbájdžánu a Maďarsku, č. 17247/13, rozsudek ze dne 26. 5. 2020, § 50).

Soud se domnívá, že stejný přístup by měl být uplatněn i v tomto případě a že výkon odsuzujícího rozsudku za sexuální zneužívání je nedílnou součástí pozitivního závazku států podle čl. 3 a 8 Úmluvy.

42. Soud ve vztahu k okolnostem projednávaného případu poznamenává, že V. B. byl za sexuální napadení stěžovatelky odsouzen k trestu odnětí svobody v délce pěti let. Podotýká, že rozsudek nabyl právní moci dne 2. 12. 2009, ale do dnešního dne nebyl vykonán.

43. Soud dále uvádí, že i navzdory tomu, že V. B. byl orgány hledán a nevykonal ani jeden den svého trestu, pravomocným rozhodnutím ze dne 22. 5. 2012 mu byla udělena amnestie. V této souvislosti Soud připomíná své předcházející rozhodnutí, podle kterého by se amnestie a milost neměla tolerovat v případech mučení nebo špatného zacházení ze strany státních orgánů (viz například výše uvedený Mocanu a ostatní, § 326). Soud připomíná, že tato zásada se vztahuje i na násilné činy uskutečněné soukromými osobami (Pulfer proti Albánii, č. 31959/13, rozsudek ze dne 20. 11. 2018, § 83; k beztrestnosti v důsledku zásahu do promlčení viz také Ibrahim Demirtas proti Turecku, č. 25018/10, rozsudek ze dne 28. 10. 2014, § 35 a v něm citovaná rozhodnutí). S ohledem na uvedené připomíná, že amnestie a milosti jsou v zásadě otázkou vnitrostátního práva členských států a v zásadě nejsou v rozporu s mezinárodním právem s výjimkou případů, kdy se týkají činů, které představují závažné porušení základních lidských práv (Makuchyan a Minasyan, viz výše, § 160; viz také Marguš proti Chorvatsku, č. 4455/10, rozsudek velkého senátu ze dne 27. 5. 2014, § 139). Soud má za to, že sexuální napadení, jehož byla stěžovatelka obětí, představovalo závažný zásah do jejího práva na tělesnou a morální integritu a že s použitím výše uvedené judikatury může být udělení amnestie jednomu z pachatelů tohoto útoku s ohledem na konkrétní okolnosti případu v rozporu se závazky, které pro žalovaný stát vyplývají z čl. 3 a 8 Úmluvy.

44. Soud dále poznamenává, že v projednávané věci nemá odvolací soud v Kišiněvě při aplikaci zákona o amnestii z roku 2008 jednotnou praxi. Zejména podotýká, že v případě R. G., který byl v obdobné situaci jako V. B. a část trestu již vykonal, bylo použití amnestie zamítnuto (...). Soud se proto domnívá, že soudci odvolacího soudu v případě V. B. využili své diskreční pravomoci k tomu, aby marginalizovali následky mimořádně závažného protiprávního jednání, a nikoli aby ukázali, že takové jednání nelze v žádném případě tolerovat (srov. Atesoglu proti Turecku, č. 53645/10, rozsudek ze dne 20. 1. 2015, § 28 in fine a v něm citovaná rozhodnutí).

45. Soud si je vědom toho, že udělení amnestie V. B. bylo nakonec zrušeno. Vzhledem k tomu se domnívá, že výhody plynoucí z amnestie, které V. B. po celkovou dobu přibližně jednoho roku využíval, jsou s ohledem na výše uvedené v rozporu s procesními požadavky čl. 3 a 8 Úmluvy. Uvedená situace o to více umožnila V. B. opustit Moldavsko těsně před přijetím posledního rozhodnutí o zrušení amnestie (...).

46. Soudu zbývá posoudit, zda opatření přijatá orgány k výkonu trestu V. B. mimo období platnosti amnestie, byla dostatečná.

47. V tomto ohledu zaprvé uvádí, že státní orgány zřejmě nevzaly v úvahu první zrušení amnestie V. B., k němuž došlo pravomocným rozhodnutím ze dne 29. 6. 2012. V. B. byl skutečně zatčen dne 22. 10. 2012 (...), ale ještě téhož dne byl propuštěn na základě rozhodnutí ze dne 22. 5. 2012, které již bylo zrušeno a které v té době již pozbylo právní moci. Soud to považuje přinejlepším za nedostatek koordinace mezi různými státními orgány, který vedl k propuštění V. B. bez platného právního základu.

48. Soud dále poznamenává, že poslední rozhodnutí o zrušení udělení amnestie ze dne 18. 11. 2013 bylo předáno orgánu příslušnému k pátrání po V. B. více než dva měsíce po jeho přijetí (...). V tomto ohledu bere na vědomí názor státního zástupce, že toto prodlení bylo v rozporu

s vnitrostátními předpisy (...). Ačkoli bylo následně zjištěno, že V. B. opustil zemi před 18. 11. 2013, Soud se domnívá, že toto zpoždění nutně posunulo datum, kdy orgány vyhlásily pátrání v rámci Společenství nezávislých států (...). Dále uvádí, že mezinárodní pátrání bylo vyhlášeno až v roce 2015 (...) a že ve spise se nenachází žádné vysvětlení tohoto zpoždění. Domnívá se, že tato prodlení nejsou v souladu s výše uvedeným požadavkem přiměřené rychlosti a péče (viz a contrario výše uvedený rozsudek Akeliene, § 91-93).

49. Vzhledem k výše uvedenému se Soud domnívá, že opatření, která stát přijal k výkonu trestu V. B., nebyla z hlediska jeho povinnosti vykonávat trestní rozsudky proti pachatelům sexuálního napadení dostatečná.

50. V důsledku toho Soud uzavírá, že udělení amnestie V. B. a nevykonání trestu ze strany státních orgánů nebylo v souladu s pozitivními závazky žalovaného státu podle čl. 3 a 8 Úmluvy.

51. K porušení uvedených ustanovení Úmluvy proto došlo.

K POUŽITÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

(...)

VÝROK

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. prohlašuje stížnosti podle čl. 3 a 8 Úmluvy za přijatelné;
2. rozhoduje, že došlo k porušení čl. 3 a 8 Úmluvy;
3. rozhoduje, a) že žalovaný stát má stěžovatelce zaplatit ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy rozsudek podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy nabude právní moci, následující částky (...):
 - i. 10 000 eur (...) jako náhradu nemajetkové újmy;
 - ii. 1 820 eur (...) jako náhradu nákladů řízení;

(...)

Zamítá v ostatním návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění.

(Zpracoval Mgr. Ladislav Kováč, LL.M.)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE

16. 2. 2021

VĚC KREMENA GOSHOVA BUDINOVA A VASIL STOYANOV
CHAPRAZOV PROTI BULHARSKU
(rozsudek ve věci Kremena Goshova Budinova a Vasil Stoyanov
Chaprazov proti Bulharsku, stížnost č. 12567/13)

Dotčený článek Úmluvy:

čl. 8

čl. 14

Odkazy na českou právní úpravu:

čl. 3, 10 a 24 Listiny základních práv a svobod

Klíčová slova:

Diskriminace – politik – pozitivní závazky – respektování soukromého života

Autorský komentář:

Nenávistné výroky namířené proti menšinám nepoživají žádnou nebo jen velmi omezenou ochranu svobody projevu ani tehdy, jsou-li prezentovány politiky jako legitimní diskuze o politických otázkách. Jakkoliv jsou si právo na respektování soukromého života a právo na svobodu projevu zásadně rovna, je při hledání spravedlivé rovnováhy mezi nimi třeba přihlédnout k pozitivním závazkům, mezi které patří povinnost signatářských zemí bojovat proti rasové diskriminaci, která zahrnuje i diskriminaci z důvodu etnického původu. Soud v předkládané věci - na rozdíl od mnoha předcházejících věcí - stanovil tříступňový text k vyhodnocení, zda určitý projev je způsobilý zasáhnout do práva na respektování soukromého života. Za prvé je třeba přihlédnout k povaze dotčené skupiny, za druhé k přesnému obsahu negativních výroků o takové skupině a konečně ke způsobu a kontextu, v němž byly výroky proneseny, k postavení a statusu jejich autora a míře, v jaké mohou být považovány za zasahující do jádra identity a důstojnosti skupiny. Uvedené faktory je třeba vnímat v jejich vzájemné souhře, která vede k závěru o tom, zda vyžadovaná "určitá míra" podle případu Aksu a požadovaná "určitá míra závažnosti" podle případu Denisov byla dosažena a zda se použije čl. 8 Úmluvy. Celkový kontext každého případu - zejména sociální a politické prostředí v době, kdy byly výroky vyřčeny - může být významným hlediskem.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovateli v této věci jsou paní Budinova (první stěžovatelka) a pan Chaprazov Rinau (druhý stěžovatel), oba žijí v Sofii v Bulharsku. Oba jsou novináři romského původu pokrývající otázky spojené s postavením Romů ve společnosti.

Ataka je bulharská politická strana založená v roce 2005, která dosahuje významných výsledků v různých volbách. Jejím lídrem byl pan Siderov, který je od roku 2005 také poslancem

za tuto stranu a v prezidentských volbách v roce 2006 byl druhý po zvoleném prezidentovi. Pan Siderov byl předsedou parlamentního uskupení Spojení patrioté; z této funkce byl však sesazen a z uskupení vyloučen. Ataka má vlastní televizní kanál a pan Siderov, který byl dříve novinářem, je napojen i na další média.

V lednu 2006 podali stěžovatelé spolu s dalšími 16 osobami a 66 neziskovými organizacemi žalobu na pana Siderova podle antidiskriminačního zákona. Tvrdili, že řada veřejných výroků pana Siderova představovala obtěžování Romů, Turků, Židů, katolíků a sexuálních menšin a podněcování k nenávisti vůči nim. Stěžovatelé jako příslušníci menšiny tvrdili, že se cítí být těmito výroky osobně dotčeni a svůj nárok vůči panu Siderovovi založili na tvrzení, že podle ústavy mají právo na ochranu své důstojnosti. Žádali, aby se pan Siderov zdržel dalších obdobných výroků a aby se veřejně omluvil.

Soud prvního stupně provedl důkaz nahrávkou výroků pana Siderova; protokol o jednání však neobsahoval některé vyslechnuté pasáže. I přes námitky stěžovatelů nebyl protokol upraven. V říjnu 2008 soud žalobu zamítl. Uvedl, že namítané výroky sice ukazují negativní vztah k Romům, ale nelze je hodnotit jako diskriminaci nebo podněcování k nenávisti. Výroky pana Siderova hodnotil jako volání po potrestání trestných činů spáchaných příslušníky určitých etnik.

Stěžovatelé a další čtyři účastníci řízení podali odvolání, v němž namítali, že závěry prvostupňového soudu byly formalistické a neracionální. Odvolací soud však potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně. Shledal, že provedené dokazování neprokazuje, že by stěžovatelé byli podrobena odlišnému zacházení, obtěžování nebo podněcování k diskriminaci.

Nejvyšší soud následně odmítl jejich dovolání. Uvedl, že nic nenasvědčuje tomu, že by byl případ rozhodnut v rozporu s ustálenou judikaturou.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

II. MATERIÁLY RADY EVROPY

35. Výbor ministrů Rady Evropy ve svém doporučení č. R (97) 20 členským státům o nenávistných projevech („hate speech“), které přijal v roce 1997, doporučil členským státům přijmout vhodná opatření k boji proti nenávistným projevům na základě [zde] stanovených zásad. Tyto zásady, uvedené v dodatku k doporučení, znějí v relevantním rozsahu takto:

Rozsah působnosti

Níže uvedené zásady se vztahují na nenávistné projevy, zejména na nenávistné projevy šířené prostřednictvím médií.

Pro účely uplatňování těchto zásad se výrazem nenávistné projevy rozumí všechny formy projevů, které šíří, podněcují, podporují nebo ospravedlňují rasovou nenávist, xenofobii, antisemitismus nebo jiné formy nenávisti založené na nesnášenlivosti, včetně: nesnášenlivosti vyjádřené agresivním nacionalismem a etnocentrismem, diskriminace a nepřátelství vůči menšinám, migrantům a osobám přistěhovaleckého původu.

Zásada 2

Vlády členských států by měly vytvořit nebo zachovat řádný právní rámec sestávající z občanskoprávních, trestněprávních a správněprávních ustanovení o nenávistných projevech, který správním a soudním orgánům umožní v každém případě sladit respektování svobody projevu s respektováním lidské důstojnosti a ochranou pověsti nebo práv jiných osob.

Za tímto účelem by vlády členských států měly prozkoumat způsoby a prostředky, jak:

- rozšířit možnosti boje proti nenávisným projevům prostřednictvím občanského práva například tím, že umožní zainteresovaným nevládním organizacím podávat občanskoprávní žaloby, zajistí odškodnění pro oběti nenávisných projevů a stanoví možnost soudních příkazů, které umožní obětem právo na odpověď nebo nařídí odvolání.

Zásada 3

Vlády členských států by měly zajistit, aby v právním rámci uvedeném v zásadě 2 byly zásahy do svobody projevu úzce vymezeny a uplatňovány zákonným a nearbitrárním způsobem na základě objektivních kritérií. V souladu se základním požadavkem právního státu musí navíc každé omezení nebo zásah do svobody projevu podléhat nezávislé soudní kontrole. Tento požadavek je zvláště důležitý v případech, kdy je třeba sladit svobodu projevu s respektováním lidské důstojnosti a ochranou pověsti nebo práv jiných osob.

Zásada 4

Vnitrostátní právo a praxe by měly soudům umožnit, aby měly na paměti, že konkrétní případy nenávisných projevů mohou být natolik urážlivé pro jednotlivce nebo skupiny, že nepožívají takové úrovně ochrany, jakou poskytuje čl. 10 Evropské úmluvy o lidských právech jiným formám projevu. To je případ, kdy nenávislné projevy směřují ke zničení práv a svobod stanovených v Úmluvě nebo k jejich omezení ve větším rozsahu, než je v ní stanoveno.

(...)

I. NAMÍTANÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že došlo k porušení jejich práv zaručených čl. 8 a 14 Úmluvy z důvodu, že soudy zamítly jejich podání směřující proti výrokům pana Siderova. Rozhodné části ustanovení čl. 8 a 14 zní:

Článek 8 (právo na respektování soukromého a rodinného života)

"1. Každý má právo na respektování svého soukromého ... života ..."

Článek 14 (zákaz diskriminace)

"Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení."

A. Přijatelnost

(...)

2. Použitelnost článku 8 Úmluvy

(...)

(b) Posouzení Soudem

(i) Použitelnost článku 8 Úmluvy

50. "Soukromý život" ve smyslu čl. 8 odst. 1 Úmluvy je široký pojem, který nelze vyčerpávajícím způsobem definovat. Je vyjasněno, že zahrnuje morální integritu osoby (viz X a Y proti Nizozemí, č. 8978/80, 26. 3. 1985, § 22; Von Hannover proti Německu (č. 2), č. 40660/08 a 60641/08, [velký senát] 7. 2. 2012, § 95; Couderc a Hachette Filipacchi Associés proti Francii, č. 40454/07, [velký senát] 10. 10. 2015, § 83) a může zahrnovat také prostor interakcí osoby s druhými, a to i ve veřejném kontextu (viz Von Hannover (č. 2), cit. výše, § 95; Couderc a Hachette Filipacchi Associés, cit. výše, § 83 in fine; a Satakunnan Markkinapörssi Oy a Satamedia Oy proti Finsku, č. 931/13, [velký senát] 27. 6. 2017, § 131).

51. Otázkou v projednávané věci je, zda negativní veřejné prohlášení o sociální skupině lze považovat za mající dopad na "soukromý život" jednotlivých členů skupiny do té míry, aby se na ně v dané věci aplikoval čl. 8 Úmluvy.

52. Tato otázka, která se týká příslušnosti soudu *ratione materiae*, musí být vyřešena jako otázka přijatelnosti (viz Denisov proti Ukrajině, č. 76639/11, [velký senát] 25. 9. 2018, § 92-93).

(a) Rozsudky a rozhodnutí pojednávající o této otázce

53. V prvních dvou případech, v nichž byl Soud konfrontován s touto otázkou, Soud shledal, že námitky pod čl. 8 Úmluvy byly nepřijatelné, aniž by formuloval konkrétní kritéria.

54. V první věci, Piralí proti Řecku, se naturalizovaný turecký uprchlík v Řecku cítil poškozen dopisem otištěným v novinách. Podal trestní oznámení spojené s uplatněním nároku na náhradu škody proti vydavateli novin, jejich řediteli a šéfredaktorovi, řízení však bylo zastaveno z důvodu uplynutí promlčecí doby. Stěžovatel namítal pod čl. 8 a 14 Úmluvy, že stát selhal v ochraně jeho cti. Soud shledal, že stěžovatel nebyl osobně dotčen otištěním sporného dopisu (který se týkal všech imigrantů v Řecku) a že zastavené řízení nemůže založit odpovědnost státu podle čl. 8 a 14 Úmluvy (viz Piralí proti Řecku, č. 28542/05, 15. 11. 2007).

55. Ve druhé věci, L. Z. proti Slovensku (č. 27753/06, 27. 9. 2011), se slovenský občan židovského původu žijící v České republice cítil poškozen pojmenováním ulice ve slovenské vesnici po nacistickém kolaborantovi. Neúspěšně se domáhal nápravy před slovenskými soudy a namítal pod čl. 8 Úmluvy, že přejmenování ulice vedlo k porušení jeho práva na respektování soukromého života. Soud vzal v úvahu, že (a) základem tvrzení stěžovatele (před domácími soudy i samotným Soudem) proti přejmenování ulice byly povahy prosazování veřejného zájmu; (b) stěžovatel nežil na Slovensku a neměl žádný vztah k vesnici, kde byla přejmenovaná ulice a nikdy ji ani nenavštívil a (c) neexistovaly žádné důkazy o tom, že by přejmenování ulice jakkoliv negativně ovlivnilo stěžovatelův soukromý život. Stížnost tedy byla *actio popularis* (ibid., § 72-79).

56. Následující případ, v němž se Soud vyjádřil k této otázce (Aksu [proti Turecku], č. 4149/04 a 41029/04, 15. 3. 2012), vedl k vydání rozsudku velkého senátu Soudu. V tomto rozsudku velký senát specifikoval princip, podle kterého, aby bylo možno uzavřít, že byla zasažena identita členů etnické nebo sociální skupiny a jejich sebeúcta a sebedůvěra do té míry, že se aplikuje čl. 8 Úmluvy v rozsahu soukromého života, musí negativní stereotypizace

skupiny dosáhnout určité míry (ibid., § 58). Velký senát nicméně přesně nespecifikoval, jaké konkrétní okolnosti hrají roli.

57. Případ se týkal Roma žijícího v Turecku, který se cítil poškozen pasážemi o tureckých Romech a definicí slova "Rom" ("Gypsy") ve dvou slovnících (všechny tři publikace byly částečně financovány národními orgány). Podle stěžovatele obsahovaly publikace jazyk, který vyjadřoval negativní stereotypy o Romech v Turecku jako skupině, a urážel jeho romskou identitu. Soud shledal, že jakkoliv stěžovatel nebyl přímým cílem formulací, mohl se cítit dotčen výroky ohledně etnické skupiny, ke které náleží a že v národním řízení nebylo sporu o tom, že je aktivně legitimován takové tvrzení vznést. Mohl proto být považován za oběť předmětných výroků a publikace, které údajně měly dopad na identitu skupiny, k níž náleží, představovaly zásah do jeho "soukromého života" (ibid., § 53 a 60).

58. Velký senát Soudu byl znovu konfrontován s obdobnou otázkou ve věci Perinçek proti Švýcarsku. V této věci byl turecký politik odsouzen ve Švýcarsku za veřejný projev, který na jeho území přednesl, v němž popřel masové vraždění Arménů v Otomanské říši v roce 1915, které vedlo ke genocidě. Stěžoval si pod čl. 10 Úmluvy. Velký senát shledal, že stěžovatelovy výroky zasáhly do práva Arménů na respektování důstojnosti jejich a jejich předků - včetně jejich práva na respektování jejich identity, která je definována také skutečností, že tato komunita v minulosti byla obětí genocidy. Shledal, že tato práva jsou chráněna jako "soukromý život" ve smyslu čl. 8 Úmluvy (viz Perinçek proti Švýcarsku, č. 27510/08, [velký senát] 15. 10. 2015, § 227). Poznamenal přitom, že arménská komunita přiznává obrovský význam tomu, zda tragické události roku 1915 a následujících let jsou vnímány jako genocida, a je velmi citlivá na jakékoliv výroky týkající se této problematiky (ibid., § 252). Neuvedl však podrobněji, jaké okolnosti přispěly k takovému závěru.

59. Ve věci Lewit proti Rakousku se rakouský občan židovského původu, který byl jedním z posledních přeživších z koncentračního tábora v Mauthausenu, cítil poškozen článkem zveřejněným v pravicovém periodiku, v němž bylo uvedeno, že lidé osvobození z koncentračního tábora v roce 1945 se účastnili rabování, ničení a vraždění, a označil je za "mor společnosti" ("Landplage"), a že je správně, že bylo zastaveno trestní řízení týkající se obdobného článku zveřejněného v minulosti. Stěžovatel společně s dalšími osobami podal žalobu na náhradu újmy způsobenou tímto druhým článkem vůči vlastníkovvi periodika; ta byla zamítnuta z důvodu, že stěžovatel nebyl osobně dotčen tímto článkem, a proto neměl v jeho se týkajícím řízení aktivní legitimaci. S odkazem na případ Aksu (cit. výše, § 58), senát Soudu shledal, že poslední přeživší z koncentračního tábora v Mauthausenu mohou být nahlíženi jako "(heterogenní) sociální skupina" a že čl. 8 Úmluvy se ve věci použije (a že došlo k jeho porušení), neboť okolnosti případu spadají do rozsahu stěžovatelova "soukromého života", a to i přesto, že nebyl v článku přímo jmenován (viz Lewit proti Rakousku, č. 4782/18, 10. 10. 2019, § 46-47).

60. Podobná otázka vyvstala také ve věci Panayotova a ostatní proti Bulharsku, která se skutkově velmi podobá projednávané věci. V citovaném případě se Romové žijící v Bulharsku cítili poškozeni protiromskou brožurou publikovanou v říjnu 2011 politickou stranou Ataka, k níž přísluší pan Siderov, a neúspěšně se domáhali zahájení trestního řízení v této věci proti panu Siderovovi. Namítali, mimo jiné, podle čl. 8 Úmluvy, že národní orgány odmítly řízení zahájit. Při posouzení použitelnosti čl. 8 výbor Soudu zcela založil svou argumentaci na případu Aksu (cit. výše, § 58) a shledal, že vzhledem k obsahu brožury a způsobu, jakým byla prezentována a sestavena, je zřejmé, že jejím cílem bylo vykreslit Romy žijící v Bulharsku jako

výjimečně náchylné ke kriminalitě, a tak je stigmatizovat a znevážit je. Výroky byly značně silnější než ty, které byly posuzovány ve věci Aksu (cit. výše) a je tedy namístě uzavřít, že měly dopad na "soukromý život" stěžovatelů (viz Panayotova a ostatní proti Bulharsku, č. 12509/13, rozhodnutí výboru, 7. 5. 2019, § 56).

(a) Principy plynoucí z relevantních rozsudků a rozhodnutí Soudu

61. Z výše uvedeného tedy plyne, že základní princip uplatňující se v obdobných věcech byl poprvé rozebrán ve věci Aksu (cit. výše, § 58): aby bylo možné tvrdit, že byla zasažena identita etnické nebo sociální skupiny a sebehodnota ("self-worth") a sebedůvěra ("self-confidence") jejich členů do té míry, že byl dotčen čl. 8 Úmluvy, musí negativní stereotypy "dosáhnout určité míry". Z odůvodnění Soudu ve věci Aksu a také ve věcech Perinçek a Lewit (oba citované výše) je možné dovést, že tuto míru lze hodnotit pouze na základě veškerých okolností konkrétního případu.

62. Je však nezbytné jasněji vyjádřit aspekty posouzení, které jsou v těchto věcech rozhodující. Lze je vyvodit z rozhodnutí Soudu v těchto věcech, jakkoliv v nich nejsou explicitně uvedeny. Určitá vodítka poskytuje také obecný přístup Soudu k použitelnosti čl. 8 Úmluvy v případech, v nichž stěžovatelé tvrdí, že jejich "soukromý život" byl negativně zasažen určitým prohlášením nebo činem, podle něhož tyto musí dosáhnout určité "míry závažnosti". Jakkoliv ve věci Denisov [proti Ukrajině] (č. 76639/11, 25. 9. 2018) bylo řešeno, zda propuštění osoby může být podřazeno pod čl. 8 Úmluvy, obecná východiska byla později aplikována i v jiných případech týkajících se odlišných právních otázek. Například ve věci Hudorović a ostatní proti Slovinsku (č. 24816/14 a 25140/14, 10. 3. 2020, § 115 a 157), která se týkala přístupu romské menšiny k pitné vodě a odpadnímu systému, Soud explicitně odkázal na případ Denisov (cit. výše, § 114) a opřel se o něj, když zdůraznil, že tvrzené selhání státu poskytnout přístup k pitné vodě může být podřazeno pod čl. 8 pouze tehdy, existují-li přesvědčivé důkazy o tom, že takové selhání skutečně zasáhlo do samotného jádra práv garantovaných citovaným ustanovením. Ve věci Beizaras and Levickas proti Litvě, č. 41288/15, 14. 1. 2020, § 117, která se týkala otázky blízké projednávanému případu, Soud shledal, že násilné homofobní výroky uvedené pod fotografií uveřejněné na facebookové stránce stěžovatelů, dosáhly potřebné míry závažnosti, aby měly dopad na "soukromý život" a že čl. 8 byl proto použitelný. Soud zdůraznil, že aby se použil čl. 8, útok na osobu musí dosáhnout určité míry závažnosti a musí být učiněn způsobem, který vede k narušení možnosti této osoby požívat práva na respektování jejího soukromého života (ibid., § 109). Naopak ve věci Vučka proti Chorvatsku, č. 58955/13, rozhodnutí, 24. 9. 2019, § 30-31 a 34-51, použití principu "minimální míry závažnosti" vedlo k závěru, že uveřejnění fotografie v časopisu s uvedením chybného titulku, v němž byla stěžovatelka prezentována jako někdo jiný, nemělo takový dopad, aby se použil čl. 8 Úmluvy.

63. S přihlédnutím k judikatuře shrnuté výše v odstavcích 54 a 62 Soud shledává, že v případech jako je tento, v nichž je tvrzeno, že veřejný výrok o sociální nebo etnické skupině zasáhl do "soukromého života" příslušníků takové skupiny ve smyslu čl. 8 Úmluvy, je třeba zohlednit zejména následující faktory: (a) povahu skupiny (například její velikost, míru homogenity, její zvláštní zranitelnost nebo minulost stigmatizace a její postavení vůči společnosti jako celku); (b) přesný obsah negativních výroků o takové skupině (zejména do jaké míry mohou tyto výroky předat negativní stereotypy o skupině jako celku a konkrétní obsah těchto stereotypů) a (c) způsob a kontext, v němž byly výroky proneseny, jejich dosah,

který může záležet na tom, kde a jak byly učiněny, postavení a status jejich autora a míru, v jaké mohou být považovány za zasahující do jádra identity a důstojnosti skupiny. Nelze stanovit, že některý z uvedených faktorů vždy převažuje; je to právě souhra všech z nich, která vede k závěru o tom, zda vyžadovaná "určitá míra" podle případu Aksu (cit. výše, § 58) a požadovaná "určitá míra závažnosti" podle případu Denisov (cit. výše, § 112-114) byla dosažena a zda se použije čl. 8 Úmluvy. Celkový kontext každého případu - zejména sociální a politické prostředí v době, kdy byly výroky vyřčeny - může být významným hlediskem.

(g) Aplikace těchto principů

64. V této věci, jak plyne z obsahu výroků pana Siderova (viz § 11 výše), jsou skupinou, proti které jsou namířeny, Romové v Bulharsku. Soud již mnohokrát shledal, že Romové jsou ve znevýhodněné a zranitelné pozici a je potřeba je obzvláště chránit (viz Chapman proti Spojenému království, č. 27238/95, [velký senát] 18. 1. 2001, § 96; D. H. a ostatní proti České republice, č. 57325/00, [velký senát] 13. 11. 2007, § 181-82; Oršuš a ostatní proti Chorvatsku, č. 15766/03, [velký senát] 16. 3. 2010, § 147-148; Aksu, cit. výše, § 44 a 75; Horváth a Kiss proti Maďarsku, č. 11146/11, 29. 1. 2013, § 102; Vona proti Maďarsku, č. 35943/10, 9. 7. 2013, § 67; a Hirtu a ostatní proti Francii, č. 24720/13, 14. 5. 2020, § 70) a zvláště zdůraznil potřebu bojovat proti negativní stereotypizaci (viz Aksu, cit. výše, § 75 in fine).

65. Výroky pana Siderova, všechny podané provokativním způsobem, zcela zjevně směřovaly k vykreslení Romů v Bulharsku jako skupiny obyvatel obzvláště náchylné ke kriminální činnosti a zvrhlostem (srov. Panayotova a ostatní, cit. výše, § 8-11 a 56). Výroky byly systematické a charakterizované obzvláštní virulencí (viz § 11 výše: "genocida spáchaná Romy", "Teror Bulharů Romy", "teror Romů v Bulharsku", "genocida proti Bulharské etnické skupině v Bulharsku", "města...ohýbající se pod terorem", "gangy Romů, nájezdníků", "drzost těchto romských banditů" a další). Jakkoliv některé z těchto výroků se vztahovaly ke konkrétním incidentům, obecné vyznění sdělení pana Siderova, předávaného bez obalu a opakované stále dokola, bylo, že Romové jsou nemorální sociální parazité, kteří zneužívají svých práv, žijí na úkor bulharské většiny, vystavují tuto většinu neustálému násilí a trestné činnosti bez zábrán a mají za cíl převzít vládu nad zemí. Je nepochybné, že takové výroky vedly k obzvláště negativní stereotypizaci, která měla za cíl znevážit Romy žijící v Bulharsku a rozdmýchat předsudky a nenávisť proti nim.

66. Vzhledem k množství komunikačních kanálů užitých panem Siderovem - televizní a rádiové programy, veřejné projevy a knihy - a častému opakování hlavní myšlenky (tak jak byla uvedena výše) - zejména pak v době kampaně před parlamentními volbami v červnu 2005 - lze uzavřít, že tyto výroky měly značný dosah.

67. V době, kdy pan Siderov pronesl většinu těchto výroků, byl dobře známou osobou v bulharské společnosti, zastával funkci předsedy významné politické strany a krátce po vyřčení těchto výroků skončil na druhém místě v prezidentské volbě (viz § 5 výše). Nadto se vehementní protiromská pozice stala hlavním bodem sdělení politické strany (viz § 3 až 37 výše; viz též skutková zjištění ve věci Panayotova a ostatní, cit. výše, § 8-11). Stěžovatelé podali žalobu proti výročkům pana Siderova přesně v době, kdy jeho politická kariéra byla na vzestupu (viz § 4-5 a 8 výše), tedy v době, kdy jeho výroky získávaly větší pozornost. Skutečnost, že stěžovatelé podali žaloby společně s mnohými dalšími, není za těchto okolností rozhodná (srov. Lewit, cit. výše, § 18).

68. Ve světle všech uvedených skutečností, které jsou konzistentní a vzájemně se podporují, Soud shledává, že výroky učiněné panem Siderovem a namítané stěžovateli byly způsobilé mít významný dopad na identitu Romů v Bulharsku a pocitu sebehodnoty a sebedůvěry každého Roma a dosáhly požadované "určité míry" (viz Aksu, cit. výše, § 58) nebo "míru závažnosti" (viz Denisov, cit. výše, § 112-114) a měly tedy dopad na "soukromý život" stěžovatelů. Článek 8 Úmluvy se tedy použije.

(ii) Použitelnost čl. 14 Úmluvy

69. Článek 14 Úmluvy nestojí samostatně a použije se pouze tehdy, pokud skutkové okolnosti spadají do rozsahu jednoho nebo více substantivních ustanovení Úmluvy nebo jejich protokolů (viz například Konstantin Markin proti Rusku, č. 30078/06, [velký senát] 22. 3. 2012, § 124). Neboť, jak bylo shledáno výše, tento případ spadá do rozsahu čl. 8 Úmluvy, čl. 14 se použije a stížnost proto bude posouzena v jeho světle.

(...)

B. Ve věci samé

(...)

2. Posouzení soudem

87. Článek 8 Úmluvy zahrnuje pozitivní závazky a takové závazky mohou vyžadovat, aby stát přijal opatření za účelem ochrany "respektování soukromého ... života", a to i ve sféře vztahů mezi jednotlivci navzájem [viz, mimo jiné, X a Y proti Nizozemí, § 23; Von Hannover (č. 2), § 98 a Aksu, § 59, vše citováno výše].

88. Ve věci Aksu (cit. výše, § 61 a 81) Soud shledal ve vztahu k veřejným projevům, o nichž bylo namítáno, že podporovaly negativní stereotypy o etnické menšině (Romové v Turecku), že neboť takové projevy lze vnímat jako mající dopad na "soukromý život" jednotlivců patřících k takové skupině, existuje pozitivní závazek zakotvit prostředek nápravy, pokud jde o takové výroky.

89. Národní orgány však musí také přihlédnout k právům autora výroků zakotveným v čl. 10 Úmluvy. Zásadní otázkou tedy je, zda orgány dostatečně vyvážily práva poškozené strany na respektování jejího soukromého života a práva autora výroků na svobodu projevu. Základní principy takové analýzy byly stanoveny v rozhodnutí Aksu (cit. výše, § 62-68; viz též Perinçek, cit. výše, § 198-199 a 228). Tyto principy není třeba zde opakovat, je potřeba však zdůraznit, že klíčovou okolností je váha, která by měla být přiznána těmto dvěma právům - která jsou si obecně rovna - za konkrétních okolností každého případu, kterou je třeba hodnotit v kontextu komparativní důležitosti konkrétních aspektů každého z těchto dvou práv, která jsou ve hře v daném případě a potřeby je omezit (nebo ochránit). Národní orgány mají prostor pro uvážení, pokud jde o takové posouzení, jejich závěry však mohou být Soudem akceptovány, jen pokud provedly vyvažování protichůdných zájmů v souladu s principy, které Soud ve své judikatuře stanovil.

90. Podle judikatury je vyjádřením ohledně záležitostí veřejného zájmu zásadně přiznána silná ochrana pod čl. 10 Úmluvy, zatímco projevy, které podporují nebo ospravedlňují násilí,

nenávist, xenofobii nebo jiné formy netolerance nemohou obvykle takové ochrany požívat (viz Perinçek, cit. výše, § 230 a tam citovaná rozhodnutí). Soud taktéž uznal zásadní roli, kterou hrají média v demokratické společnosti (viz Fressoz a Roire proti Francii, č. 29183/95, [velký senát] 21. 1. 1999, § 52; Stoll proti Švýcarsku, č. 69698/01, [velký senát] 10. 12. 2007, § 102; a Pentikäinen proti Finsku, č. 11882/10, [velký senát] 20. 10. 2015, § 91) a dlouhodobě zdůrazňuje význam svobody projevu členů parlamentu (viz Karácsony a ostatní proti Maďarsku, č. 42461/13 a 44357/13, [velký senát] 17. 5. 2016, § 137, a tam citovaná rozhodnutí). Zároveň uznal, že za určitých okolností může být důvodné uložení i velmi závažných trestněprávních sankcí novinářům nebo politikům v případech hate speech a podněcování k nenávisti (viz Cumpana a Mazare proti Rumunsku, č. 33348/96, [velký senát] 17. 12. 2004, § 115; Otegi Mondragon proti Španělsku, č. 2034/07, 15. 3. 2011, § 59; a zejména Atamanchuk proti Rusku, č. 4493/11, 11. 2. 2020, § 67 a 70) a uvedl, že i projevy učiněné členy parlamentu požívají pouze minimální, pokud vůbec, ochranu, je-li jejich obsah v rozporu s demokratickými hodnotami Úmluvy, neboť výkon práva na svobodu projevu, a to i v parlamentu, s sebou nese "povinnosti a odpovědnost", na něž odkazuje čl. 10 odst. 2 (viz Pastörs proti Německu, č. 55225/14, 3. 10. 2019, § 47).

91. Vzhledem k tomu, že výroky namítané stěžovateli byly (což je zřejmé z jejich samotného znění) prima facie diskriminační ve vztahu k Romům, musí být analýza v projednávané věci provedena ve světle povinností plynoucích z čl. 14 Úmluvy - zejména ve světle povinnosti bojovat proti rasové diskriminaci, která zahrnuje diskriminaci z důvodu etnického původu (a contrario, Aksu, cit. výše, § 43-45).

92. Není úkolem Soudu, aby posoudil, zda vytykávané výroky lze považovat za "obtěžování" nebo "podněcování k diskriminaci, pronásledování a rasové segregaci" ve smyslu ustanovení § 5 zákona z roku 2003 a odstavce 1(1) dodatkových ustanovení tohoto zákona (viz § 22-23 výše). Je úkolem národních orgánů - zejména soudů - aby vykládaly a aplikovaly národní právo. Úkol Soudu je omezen na přezkum jejich rozhodnutí ve světle požadavků plynoucích z Úmluvy.

93. V této věci, na rozdíl od případu Aksu (cit. výše, § 69-72 a 82-87), nelze uzavřít, že by bulharské soudy zhodnotily vyznění výroků pana Siderova adekvátním způsobem. Jakkoliv soudy uznaly vehemenci výroků, bagatelizovaly jejich schopnost stigmatizovat Romy v Bulharsku jako skupinu a podněcovat nenávist a předsudky vůči nim, a zřejmě je nevnímaly jako více než jen součást legitimní diskuze o politických otázkách (viz § 13 a 15 výše). Nicméně takový přístup ignoruje skutečnost, že i vyjádření názoru týkajícího se politické otázky - jako například otázky vztahů mezi etnickými skupinami v zemi - může zároveň podporovat a ospravedlňovat nenávist a netoleranci vůči některým z těchto skupin, a proto nemusí požívat žádné nebo jen velmi omezené ochrany podle čl. 10 Úmluvy (viz například Pavel Ivanov proti Rusku, č. 35222/04, rozhodnutí 20. 2. 2007, týkající se projevů o Židech v Rusku, a Balsyte Lideikiene proti Litvě, č. 72596/01, 4. 11. 2008, § 79, týkající se výroků o Židech a Polácích v Litvě). S ohledem na jazyk užitý panem Siderovem a celkové vyznění jeho výroků (viz § 11 a 65 výše), jeho vyjádření překročila míru legitimní veřejné debaty o etnických vztazích a trestné činnosti v Bulharsku, a to i pokud zohledníme, že šlo do jisté míry o zveličení za účelem získání pozornosti. Jak již bylo uvedeno, šlo o projevy extrémně negativní stereotypizace s cílem znevážit Romy žijící v zemi a vzbudit vůči nim předsudky a nenávist (viz § 65 in fine výše).

94. Způsob, jakým bulharské soudy posoudily vyznění výroků pana Siderova, odráží vyvažování jeho práva na svobodu projevu proti právu stěžovatelů na respektování soukromého života. Jakkoliv připustily, že v dané věci existuje napětí mezi těmito právy, nelze uzavřít, že by soudy dostatečně zvážily jejich relativní význam v kontextu okolností konkrétního případu. Soud dlouhodobě uvádí, že prohlášení útočící nebo kastující negativním způsobem celé etnické, náboženské nebo jiné skupiny nezaslouží žádnou, nebo jen velmi omezenou ochranu podle čl. 10 ve spojení s čl. 17 Úmluvy (viz Seurot proti Francii, č. 57383/00, rozhodnutí 18. 5. 2004; Soulas a ostatní proti Francii, č. 15948/03, 10. 7. 2008, § 40 a 43-44; a Le Pen proti Francii, č. 18788/09, rozhodnutí, 20. 4. 2010, týkající se generalizovaných negativních výroků o neevropských a zejména muslimských imigrantech ve Francii; Norwood proti Spojenému království, č. 23131/03, rozhodnutí, 16. 11. 2004, týkající se výroků, které spojovaly veškeré muslimy ve Spojeném království s teroristickými útoky ve Spojených státech amerických dne 11. 9. 2001; W. P. a ostatní proti Polsku, č. 42264/98, rozhodnutí; a Pavel Ivanov, cit. výše, týkající se antisemitských výroků; Balsyte Lideikiene, cit. výše, § 79, týkající se obvinění, že Židé a Poláci v Litvě páchají válečné zločiny a genocidu proti litevské většinové společnosti a Féret proti Belgii, č. 42264/98, 16. 7. 2009, § 71, týkající se výroků vykreslujících příslušníky komunit mimoevropských imigrantů v Belgii jako kriminálně smýšlejících). To je zcela v souladu s požadavkem vyplývajícím z čl. 14 Úmluvy, bojovat proti rasové diskriminaci. Skutečnost, že autorem výroků je politik nebo že hovoří jako člen parlamentu na tom nemůže nic změnit (viz Féret, cit. výše, § 77). Pokud bulharské soudy přiřkly zásadní váhu právu pana Siderova na svobodu projevu ve vztahu k stěžovateli vytýkaným výrokům a zlehčily dopad těchto výroků na stěžovatele jako Romy žijící v Bulharsku (tedy v zemi, kde byly tyto výroky proneseny), selhaly tak ve vyvažování protichůdných zájmů v souladu s kritérii stanovenými v judikatuře Soudu.

95. Odmítly-li národní orgány odškodnit stěžovatele za diskriminační výroky pana Siderova, selhaly tak v dodržování svých pozitivních závazků adekvátně reagovat na diskriminaci na základě etnického původu stěžovatelů a zajistit respektování "soukromého života" stěžovatelů. Došlo proto k porušení čl. 8 ve spojení s čl. 14 Úmluvy.

(...)

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. Prohlašuje námitky vznesené pod čl. 8 a 14 Úmluvy za přijatelné;
2. Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy ve spojení s čl. 14 Úmluvy;
3. Rozhoduje, že není třeba přezkoumávat přípustnost nebo důvodnost námitek vznesených pod čl. 6 odst. 1 a 14 Úmluvy;
4. Rozhoduje, že vyslovení porušení čl. 8 Úmluvy ve spojení s čl. 14 Úmluvy představuje samo o sobě dostatečné zadostiučinění za jakoukoliv nemajetkovou újmu, kterou stěžovatelé utrpěli.

(...)

(Zpracovali: JUDr. Ptáček, Ph.D.; Mgr. Grochová, Ph.D.)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE
6. 4. 2021
VĚC HANDZHIYSKI PROTI BULHARSKU
(rozsudek ve věci Handzhiyski proti Bulharsku,
stížnost č. 10783/14)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 10

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 17 Listiny základních práv a svobod
§ 358, 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
§ 7 zákona č. 251/2016, Sb., o některých přestupcích

Klíčová slova:
ochrana práv a svobod jiných – spravedlivé zadostiučinění – Svoboda projevu/Sdělovací prostředky

Text rozsudku byl v překladu Kateřiny Šrytové publikován v Přehledu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva (soudní judikatura), Wolters Kluwer, roč. 24, sešit č. 3/2021, pod č. 786.

Autorský komentář:

Posuzované rozhodnutí se týká možnosti postihu za bagatelní počin (nasazení čepice Santa Clause na hlavu sochy komunistického politika) dotýkající se politického symbolu z hlediska práva na svobodu zaručeného čl. 10 odst. 1 Úmluvy vyjadřujícího právo zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zásahu státních orgánů a limitu těchto práv vyjádřených v čl. 10 odst. 2 Úmluvy poukazujícího na odpovědnost při jejich výkonu.

Soud s odkazem na již dříve vyjádřené názory týkající se projevu ve věcech veřejného zájmu v případě politických protestů (například rozsudky ve věcech Sinkova proti Ukrajině, stížnost č. 39496/2011, ze dne 30. 10. 2014; Murat Vural proti Turecku, stížnost č. 9540/07, ze dne 21. 10. 2014; Shydka proti Ukrajině, stížnost č. 17888/12, ze dne 30. 10. 2014; Matasaru proti Moldavsku, stížnosti č. 69714/16 a 71685/16, ze dne 15. 1. 2019; Perinç proti Švýcarsku, stížnost č. 39496/11, rozsudek velkého senátu ze dne 15. 10. 2015; Handyside proti spojenému království, stížnost č. 5493/72, ze dne 7. 12. 1976 a další) shledal, že lze jednání stěžovatele považovat ve správných souvislostech za projev ve smyslu čl. 10 Úmluvy, protože byl místní opoziční politik, a šlo o symbolický čin, jehož cílem bylo veřejně zesměšnit pomník zakladatele opoziční strany. Byl-li stěžovatel postížen, stalo se tak v rámci bulharského právního řádu a postih byl dostatečně předvídatelný. Za zásadní však Soud považoval, zda bylo důvodné stěžovatele trestně postihovat, a to s důrazem na přívlastek „nezbytný“ v čl. 10 odst. 2 Úmluvy (viz body 45. až 48.), mimo jiné i proto, že projev ve věcech veřejného zájmu v zásadě požívá zvýšené ochrany a podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy podléhá jen několika málo omezením. Čin stěžovatele mohl být vnímán jako projev satiry, jejíž neodmyslitelnou podstatou je nadsázka a zkreslení reality, které mají provokovat a znepokojovat. Jakýkoliv zásah do této formy projevu je tedy třeba zkoumat zvláště opatrně (viz například rozsudek ve věci Alves de Silva

proti Portugalsku, stížnost č. 41665/07, ze dne 10. 10. 2009), a to i s nutností chránit veřejné památky tvořící součást kulturního dědictví společnosti, která musí opodstatněně přijímat opatření a přiměřené sankce odrazující od činů, jež je mohou poškodit nebo zničit.

K posuzované věci však Soud poukázal na to, že stěžovatel sochu, jíž nasadil na hlavu čepici Santa Clause a k nohám jí dal pytel, neponičil (barevně ji natřela jiná osoba a na jejím jednání stěžovatel neparticipoval). Rovněž zdůraznil, že je třeba vzít v potaz společenský význam dané památky, hodnoty nebo myšlenky, které symbolizuje, a míru úcty, které se jí v příslušné společnosti dostává. S ohledem na zjištěné souvislosti Soud dospěl k závěru, že předmětnou sochu stěžovatel použil jako symbol politické strany, kterou chtěl kritizovat, a tedy v jeho činu nebylo možné shledávat pohrdání hluboce zakořeněnými společenskými hodnotami, a proto uznání stěžovatele vinným lehkým výtržnictvím a z toho vyplývající peněžité pokuta nebyly v demokratické společnosti nezbytné, a byly zásahem do práva stěžovatele na svobodu projevu ve smyslu čl. 10 Úmluvy (viz body 56. až 59.).

Předkládané rozhodnutí může být praktickým vodítkem při posuzování obdobných činů (v minulosti již i spáchaných), které mají povahu výtržnických jednání a lze je formálně podřadit pod znaky přečinu výtržnictví podle § 358 tr. zákoníku. Z hlediska rozvedených kritérií bude třeba brát ohled na celkový smysl a účel zkoumaného jednání a vyznění takového projevu pro většinu společnosti, především se zřetelem na povahu politického symbolu z úhlu pohledu jeho historického i politického významu. Bude potřeba vážit škodlivost takového jednání z hledisek § 12 odst. 2 tr. zákoníku, a to i s možností jeho posouzení jako přestupku (srov. § 7 zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích).

(JUDr. Milada Šámalová)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
PÁTÁ SEKCE
17. 12. 2020
VĚC SABER PROTI NORSKU
(rozsudek ve věci Saber proti Norsku, stížnost č. 459/18)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 8

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 13 Listiny základních práv a svobod
§ 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii
§ 79c, 88 a § 158d zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

Klíčová slova:
Advokát – důvěrnost – komunikace advokáta a klienta – respektování korespondence/tajemství listovní a jiných záznamů a zpráv – respektování soukromého života

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí ESLP je zajímavé zejména vzhledem k tomu, že se jednalo o zajištění věci, konkrétně mobilního telefonu pro potřeby trestního řízení u poškozeného, který měl být obětí připravovaného trestného činu vraždy, a poté, co byla učiněna jeho zrcadlová kopie, byl poškozenému vrácen. Podstata řešeného problému spočívala v tom, že tento poškozený si v době jeho zajištění uvědomil, že v něm má zachycenou komunikaci se svým obhájcem v jeho vlastní trestní věci, kde byl podezřelým, a že ta podléhá advokátnímu tajemství a měla by být vyloučena z vyšetřovacího spisu. Rovněž bylo významné, jak norské justiční orgány k řešení tohoto problému přistoupily, neboť je patrné, že ve smyslu již Soudem vysloveného názoru (například ve věci Laurent proti Francii, stížnost č. 28798/13, § 36), nebylo sporu o tom, že prohlídka stěžovatelova chytrého telefonu a jeho zrcadlové zkopírování znamenaly zásah do jeho práva garantovaného čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Rovněž se zřetelem na čl. 8 odst. 2 Úmluvy Soud připustil, že, pokud byl uvedený zásah proveden, měl formální právní základ v ustanovení o prohlídkách v norském trestním řádu. Podstatné však bylo, zda dotýčný zákon měl dostatečnou kvalitu, aby bylo zajištěno, že během vyšetřování a zajišťování informací nedošlo k ohrožení advokátního tajemství, protože vnitrostátní právo musí být ve svých podmínkách dostatečně jasné, aby poskytlo občanům adekvátní informace o okolnostech a podmínkách, za nichž jsou orgány veřejné moci oprávněny uchýlit se k jakýmkoli takovým opatřením (viz body 48 až 50.).

Projednávaná věc je zajímavá zejména proto, že zásadní skutečnost, která vedla k rozhodnutí Soudu o porušení čl. 8 Úmluvy, nespočívala v tom, že bylo porušeno advokátní tajemství v rámci postupu při zajištění telefonu stěžovatele, ale v tom, zda postup orgánů při řešení tohoto problému byl z hlediska stávající norské právní úpravy pro stěžovatele předvídatelný a zda konkrétní právní úprava zjišťovala dostatečné záruky, pokud nebylo z této právní úpravy jasně seznatelné, kdo je oprávněn o vytřídění informací týkajících se komunikace stěžovatele a jeho obhájce rozhodnout (zda policie nebo konkrétní soud). Přičemž bylo zřejmé, že ani rozhodnutí Nejvyššího soudu (vydané v jiné věci a dotýkající se odlišné problematiky)

nemohlo tuto nejasnost odstranit a příslušnost konkrétního orgánu upřesnit. Podstatná byla nejasnost právního rámce a nedostatku procesních záruk konkrétně souvisejících s ochranou advokátního tajemství, která nesplnila požadavky vyplývající z kritéria, že zásah musí být v souladu se zákonem ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

Uvedené rozhodnutí může vést k otázce, zda s ohledem na výše uvedené skutečnosti by se vnitrostátní právní úprava vměstnala do požadovaného právního rámce procesních záruk konkrétně upravujících zachování advokátního tajemství upraveného v § 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, v případě nutnosti selekce dat umístěných v mobilním telefonu zajištěném osobě v postavení poškozeného ve vztahu k jiné trestní věci. Dosavadní soudní praxe se vztahovala k zajištění listiny při domovní prohlídce sídla advokáta (srov. rozhodnutí č. 35/2015 Sb. rozh. tr. v návaznosti na § 85b odst. 1 tr. ř., k tomu srov. i nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2021, sp. zn. II. ÚS 2007/2020, okrajově též nález ze dne 3. 8. 2010, sp. zn. IV. ÚS 1556/2010). Na postup posuzovaný Soudem v předmětném rozhodnutí by zřejmě dopadalo ustanovení o zajištění movité věci podle § 79c tr. ř., které však neobsahuje řešení toho, jakým způsobem se má postupovat při odnětí mobilního telefonu s daty, na nichž jsou zaznamenány údaje o komunikaci mezi klientem a obhájcem. Význam zde má rovněž ustanovení § 88 odst. 1 tr. ř. (i když se výslovně posuzované problematiky netýká), podle něhož provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným je nepřípustné. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen záznam odposlechu bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dověděl, nijak nepoužít. Protokol o zničení záznamu založí do spisu. Obdobně je podle § 158d odst. 1 tr. ř. policejní orgán povinen odstranit utajovaným způsobem získané informace obsahující rozhovor mezi obviněným a jeho obhájcem. K tomu je vhodné dodat, že k vyhodnocení a posouzení obsahu dat v mobilním telefonu se obvykle, podle předmětu řízení, přibírá znalec, který podává odborné stanovisko (srov. § 105 tr. ř., přiměřeně též nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 3142/2019).

(JUDr. Milada Šámalová)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl možnou obětí údajného zločinu, tedy „poškozenou stranou“, u níž v souvislosti s vyšetřováním trestní věci proti dvěma osobám jako pachatelům, mimo jiné kvůli spiknutí s cílem stěžovatele zavraždit, byl ve smyslu používaném vnitrostátním trestním procesním právem zajištěn policií dne 23. 11. 2015 jeho chytrý telefon. Byla pořízena zrcadlová kopie telefonu, protože policie jej chtěla prozkoumat, aby osvětlila možné konflikty mezi podezřelými a stěžovatelem. Telefon byl poté vrácen stěžovateli. Když byl telefon zajištěn, stěžovatel uvedl, že obsahoval jeho korespondenci se dvěma obhájci, kteří ho obhajovali v jiné trestní věci, ve které byl sám podezřelým. Z těchto důvodů existovala možnost, že část obsahu zkopírovaného telefonu bude vyňata ze zajištění podle § 204 a 119 norského trestního řádu. Dne 4. 1. 2016 se orgán činný v trestním řízení rozhodl odeslat kopii telefonu Městskému soudu v Oslu podle postupu stanoveného v § 205 norského trestního řádu, k prošetření, které informace podléhají advokátnímu tajemství. Státní zastupitelství současně prohlásilo, že upustilo od zajištění těch částí materiálu, které obsahovaly korespondenci s oběma výše uvedenými obhájci nebo s druhým obhájcem, který pomáhal stěžovateli v jeho roli poškozené osoby v případě spiknutí s cílem zavraždit.

V průběhu řízení o věci spiknutí s cílem vraždit obhájci podezřelých i stěžovatele dostali příležitost podat vysvětlení. Právní zástupce stěžovatele uvedl, že zrcadlová kopie mobilního telefonu obsahovala také důvěrnou korespondenci s jinými právníky. V dopise ze dne 5. 4. 2016 Městský soud v Oslu vymezil klíčová slova, která navrhl použít při prověřování zrcadlové kopie telefonu, aby se vytrídily údaje podléhající advokátnímu tajemství. Městský soud současně navrhl, aby mu pomohl technický expert policie v Oslu a zdůraznil, že technický expert by neměl být zapojen do vyšetřování stěžovatele a měl by podepsat prohlášení o mlčenlivosti. S uvedeným postupem právní zástupkyně stěžovatele nesouhlasila, a proto chtěl městský soud zajistit technickou asistenci externí osoby. Dopisy ze dne 30. 8. a 2. 9. 2016 vznesl orgán činný v trestním řízení námitky proti zapojení externí asistence, protože se obával, že by to mohlo vést ke zničení důkazů. V replice ze dne 29. 9. 2016 právní zástupce stěžovatele jako poškozeného uvedl, že pokus Městského soudu vyhledat pomoc při prověřování kopie telefonu u policistů by byl v rozporu s čl. 8 Úmluvy.

Podáním ze dne 20. 1. 2017 Městskému soudu v Oslu se orgán činný v trestním řízení odvolal na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2017 vydané v nesouvisející věci. Na základě tohoto rozhodnutí orgán činný v trestním řízení požadoval vrácení zrcadlové kopie telefonu, aby ji mohl sám prověřit a posoudit, které části budou osvobozeny od zajištění. Dopisem ze dne 10. 2. 2017 vznesl obhájce stěžovatele námitky proti postupu navrhovanému orgánem činným v trestním řízení, protože měl za to, že uvedený postup přísluší městskému soudu. Dne 6. 3. 2017 Městský soud v Oslu odmítl svou příslušnost k takovému přezkumu.

Stěžovatel se proti rozhodnutí městského soudu odvolal k Vrchnímu soudu v Borgartingu. Rovněž požadoval odklad výkonu rozhodnutí městského soudu, dokud nebude vyřízeno odvolání. Druhý požadavek městský soud zamítl. Vrchní soud odvolání stěžovatele, a to opět s odkazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2017, jednomyslně zamítl.

Dne 25. 6. 2017 se stěžovatel proti rozhodnutí Vrchního soudu odvolal k Nejvyššímu soudu a požádal o pozastavení výkonu rozhodnutí vrchního soudu do vyřízení odvolání. Druhý požadavek městský soud zamítl. Dne 30. 6. 2017 výbor pro odvolání Nejvyššího soudu v souhrnném rozhodnutí jednomyslně dospěl k závěru, že odvolání proti rozhodnutí Vrchního soudu zjevně nemá vyhlídky na úspěch, a proto jej zamítl. Zrcadlová kopie telefonu byla poté vrácena policii k prověření. Toto pátrání pak provedla sama policie, bez jakékoli kontroly soudu. Postup byl popsán ve zprávě policisty E. S. R. ze dne 9. 11. 2017. Ve zprávě bylo mimo jiné uvedeno: "Zajištění bylo předmětem soudního řízení, protože stěžovatel tvrdil, že v telefonu existují datové položky osvobozené od zajištění, včetně právní korespondence s jeho obhájcem, advokátem [O. S.] a advokátem [P. D.]. Kromě toho byla 30. 9. 2015 advokátka [S. E.] jmenována poradkyní stěžovatele jako poškozené strany a také se ukázalo, že s ní probíhá korespondence prostřednictvím stěžovatelova telefonu. Na základě rozhodnutí soudu bylo po konzultaci s [L. P.], který je odpovědný za stíhání, rozhodnuto, že korespondence s výše uvedenými advokáty a advokátními kanceláři bude odstraněna ze zrcadlové kopie obsahu telefonu, který má prověřit policie. Bylo také rozhodnuto, že pokud vyšetřování odhalí kontakt, který nebyl zachycen, nebude zkoumán." Zpráva navíc uvedla, že odfiltrování korespondence provedla policistka A. K. ze složky digitální policie a upřesnila metody, které k tomuto účelu použila.

Strany neinformovaly Soud o tom, že by bylo vedeno další řízení, které by zahrnovalo údaje z chytrého telefonu stěžovatele, ani řízení ve věci, v níž byl stěžovatel poškozenou stranou. Trestní řízení proti stěžovateli skončilo jeho zproštěním obžaloby dne 11. 3. 2019.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

41. Stěžovatel namítal, že umožnění policii provést úvodní prohlídku jeho chytrého telefonu za účelem odfiltrování údajů, které by mohly být osvobozeny od zajištění v důsledku advokátního tajemství, znamenalo porušení čl. 8 Úmluvy, který zní:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

A. VYJÁDŘENÍ STRAN

42. Vláda připustila, že prověřování a zajištění stěžovatelova chytrého telefonu znamenalo zásah do jeho práva na respektování korespondence podle čl. 8 Úmluvy.

43. Pokud jde o to, zda byl zásah v souladu se zákonem, vláda tvrdila, že prověřování a zajištění měly formální základ v norském trestním řádu, a že právo bylo stěžovateli přístupné a předvídatelné. Příslušná ustanovení trestního řádu byla formulována dostatečně přesně. Přestože příslušné právní předpisy nebyly použity, jak tomu bylo v tomto případě, až do rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2017, postupy popsané v tomto rozhodnutí neodporovaly dřívějším rozhodnutím Nejvyššího soudu. Právní výklad se vyvíjel prostřednictvím judikatury a bylo nezbytné, aby vnitrostátní soudy mohly takový vývoj usnadnit, aby bylo zajištěno správné použití práva na případy, které se příslušnými právními předpisy konkrétně nezabývají. To platilo zejména v případě, jako je tento, kde se legislativa nezabývala danou otázkou z důvodu technologického vývoje, který zákonodárci nepředvídali.

44. Vláda dále tvrdila, že prověřování a zajištění stěžovatelova chytrého telefonu sledovaly legitimní cíl prevence nekázně a kriminality, a byly nezbytnými k získání důkazů při vyšetřování trestného činu, v němž byl stěžovatel poškozenou stranou. Rovněž uvedla, že trestní řád obsahuje přiměřené a účinné záruky proti zneužití, pokud jde o rozhodnutí o prohlídce prostor a zajištění věcí. Předběžné filtrování a vymazání údajů advokátního tajemství provedl policista, který se nepodílel na vyšetřování tohoto případu.

45. Stěžovatel tvrdil, že rozhodnutí Nejvyššího soudu v projednávané věci představuje odklon od zavedené praxe, pokud jde o filtrování údajů podléhajících advokátnímu tajemství, takže nemohl v rozumné míře předvídat důsledky; ani mu nebylo přístupné právo.

46. Stěžovatel dále tvrdil, že napadené opatření nebylo v demokratické společnosti nezbytné, protože příslušné právní předpisy a praxe neposkytly stěžovateli přiměřené a účinné záruky proti jejich zneužití. Stěžovatel tvrdil, že se případ netýká soudního povolení před zajištěním věci, ale postupu při zajištění některých údajů částečně tvořených informacemi osvobozenými od zajištění a způsobu, jak tyto informace odfiltrovat.

B. Přijatelnost

47. Soud konstatuje, že tato stížnost není ani zjevně neopodstatněná, ani nepřijatelná z jiných důvodů uvedených v čl. 35 Úmluvy. Proto musí být prohlášena za přijatelnou.

C. Hodnocení Soudu

48. Soud hned na úvod poznamenává, že mezi stranami není sporu o tom, že prohlídka stěžovatelova chytrého telefonu a/nebo jeho zrcadlové zkopírování znamenaly zásah do jeho práva na respektování jeho korespondence podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy, a shledává, že to nelze zpochybnit (viz například, *mutatis mutandis*, Laurent proti Francii, stížnost č. 28798/13, 24. 5. 2018, § 36). Soud navíc poznamenává, že v příslušném řízení bylo vyšetřování provedeno vůči stěžovateli v postavení poškozeného.

49. Pokud jde o otázku, zda byl zásah v souladu s právem podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy, Soud poznamenává, že rozhodnutí týkající se vyšetřování jako takového a v konečném důsledku i zajištění údajů z chytrého telefonu stěžovatele, měly formální právní základ, konkrétně v ustanovení o prohlídkách v hlavě 15 a ustanovení o zajištění věci v hlavě 16 norského trestního řádu. Vzhledem k tomu, že bylo prokázáno, že přístup ke korespondenci mezi stěžovatelem a jeho obhájci bylo prostřednictvím zrcadlové kopie jeho chytrého telefonu možné získat, tak podstatou věci bylo, zda dotyčný zákon měl dostatečnou kvalitu a zda byla zajištěna dostatečná ochranná opatření k tomu, aby nebylo během vyšetřování a zajišťování informací ohroženo advokátní tajemství.

50. V této souvislosti Soud připomíná, že čl. 8 odst. 2 Úmluvy vyžaduje, aby dotčené právo bylo "slučitelné s právním státem". V souvislosti s prohlídkami prostor a zajištěním věcí musí vnitrostátní právo poskytnout určitou ochranu jednotlivce před svévolným zasahováním do práv podle čl. 8. Vnitrostátní právo tedy musí být dostatečně jasně vymezeno, aby poskytlo občanům adekvátní informace o okolnostech a podmínkách, za nichž jsou orgány veřejné moci oprávněny uchýlit se k jakýmkoli takovým opatřením. Vyšetřování a zajišťování věcí navíc představují vážný zásah do soukromého života, domova a korespondence, a proto musí vycházet ze "zákona", který je mimořádně přesný. Je nezbytné mít k těmto institutům jasná a podrobná pravidla (viz Sallinen a ostatní proti Finsku, stížnost č. 50882/99, 27. 9. 2005, § 82 a 90).

51. Soud dále uznal důležitost konkrétních procesních záruk, pokud jde o ochranu důvěrnosti informací předávaných mezi advokáty a jejich klienty a advokátního tajemství (viz mimo jiné rozsudek Sommer proti Německu, stížnost č. 73607/13, 27. 4. 2017, § 56; a Michaud proti Francii, stížnost č. 12323/11, § 130, ESLP 2012). Zdůraznil, že advokátní tajemství je základem důvěryhodného vztahu mezi advokátem a jeho klientem a že zachování advokátního tajemství je zejména důsledkem práva klienta nevypovídat, což předpokládá, že úřady se musí snažit dokázat projednávaný případ, aniž by se uchýlily k důkazům získaným způsobem donucování nebo útlaku na vzdor vůči "obviněné osobě" (viz například André a ostatní proti Francii, stížnost č. 18603/03, 24. 7. 2008, § 41). Soud však ve své judikatuře rozlišoval mezi otázkou, zda byl porušen čl. 8, pokud jde o vyšetřovací opatření, a otázkou možných důsledků zjištění učiněných v tomto smyslu na práva zaručená podle čl. 6 [viz například Dragos Ioan Rusu proti Rumunsku, stížnost č. 22767/08, 31. 10. 2017, § 52; a Dumitru Popescu proti Rumunsku (č. 2), stížnost č. 71525/01, 26. 4. 2007, § 106, s dalšími odkazy]. Soud navíc zdůraznil, že je zásadně v obecném zájmu, aby každá osoba, která si přeje poradit se s právníkem, měla možnost tak učinit za podmínek, které upřednostňují úplnou a neomezenou diskusi, a že z tohoto důvodu je vztah advokát-klient privilegovaný. Tuto úvahu však neomezil pouze na záležitosti týkající se probíhajících soudních sporů a zdůraznil, že ať už v rámci pomoci při občanských nebo trestních soudních sporech, nebo v souvislosti s hledáním obecné právní rady mohou jednotlivci, kteří konzultují svůj případ s právníkem, důvodně očekávat, že

jejich sdělení je soukromé a důvěrné [viz například Altay proti Turecku (č. 2), stížnost č. 11236/06, 9. 4. 2019, § 49-51, a odkazy v něm uvedené].

52. Ve vztahu k okolnostem projednávané věci Soud nejprve poznamenává, že bylo dohodnuto, že zrcadlová kopie chytrého telefonu stěžovatele obsahovala korespondenci mezi ním a jeho obhájci. Rovněž uvádí, že norský trestní řád neobsahoval žádná výslovná ustanovení původně navržená tak, aby předepisovala postup pro takové situace, ve kterých by mohlo být v sázce advokátní tajemství. Mezi policií a stěžovatelem však existovala počáteční společná komunikace, aby bylo zajištěno, že advokátní tajemství nebude ohroženo, k čemuž musely být údaje ze zrcadlové kopie telefonu vytríděny městským soudem a veškerá data obsahující advokátní tajemství odstraněna, než bude moci policie prohledat zbytek. Právním základem tohoto postupu byla analogická aplikace § 205 odst. 3 norského trestního řádu. Zdá se, že městský soud tento názor sdílel a postupoval podle něj, aby bylo možné provést filtrování informací. Při absenci jakýchkoli výslovných a konkrétních pravidel však v této věci došlo k následnému nesouhlasu ohledně toho, jak by městský soud mohl věc prakticky řešit, včetně toho, zda by mohl požádat o pomoc policejní orgán.

53. Poté, co městský soud přistoupil k třídění údajů obsahujících advokátní tajemství v případě stěžovatele, Nejvyšší soud rozhodl ve zcela nesouvisející věci, ve které stěžovatel nehrál žádnou roli, což naznačovalo, že to byla - na rozdíl od předpokladů stěžovatele, policie a městského soudu - ve skutečnosti samotná policie, která by měla filtrovat data, zdánlivě proto, že Nejvyšší soud shledal, že je vhodnější jiná právní analogie než ta, která byla do té doby považovaná za správnou v daném případě, konkrétně aplikace obdobných postupů týkajících se údajů o sledování osob. Městský soud po získání názorů osob zapojených do stěžovatelova případu ohledně tohoto nového rozhodnutí dospěl k závěru, že vzhledem k novým pokynům Nejvyššího soudu by měl upustit od postupu filtrování dat a zaslat kopii mobilního telefonu zpět policii. Poté ji sama policie prověřila, jak je popsáno ve zprávě ze dne 9. 11. 2017.

54. S ohledem na výše uvedená vyjádření nepovažuje Soud v projednávané věci za nutné zkoumat, zda a za jakých okolností mají hájitelné nároky na advokátní tajemství v souvislosti s konkrétními nosiči dat za následek, že musí být zaslány soudu nebo jiné třetí straně - straně nezávislé na policii a trestním stíhání, aby byly všechny údaje pokryté advokátním tajemstvím vymazány dříve, než může orgán činný v trestním řízení pokračovat v prověřování datových nosičů. V tomto případě stačí, aby Soud učinil následující vyjádření.

55. Zaprvé, Soud bere na vědomí okolnost, že řízení týkající se filtrování dat obsahujících advokátních tajemství v případech, jako je tento, již od počátku postrádalo jasný základ v trestním řádu, což bylo důvodem sporů, jako je ten, jenž následoval po rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2017. Zadruhé, skutečná forma řízení byla pro stěžovatele stěžejí předvídatelná - bez ohledu na to, že mu bylo dovoleno vznést námitky - vzhledem k tomu, že bylo účinně reorganizováno poté, co bylo vydáno zmíněné rozhodnutí. Za třetí, a co je nejdůležitější, Soud shledává, že vláda nevyvrátila stěžovatelovo tvrzení, že po zjištění Nejvyššího soudu v jeho rozhodnutí ze dne 16. 1. 2017, že policie by měla sama prozkoumat nosiče dat v případech, jako je tento, by rozhodnutí aplikovat tento pokyn na probíhající případ stěžovatele, který byl rozhodnut na základě rozhodnutí, jež nabylo právní moci dne 30. 6. 2017, znamenalo, že neexistovaly žádné jasné a konkrétní procesní záruky, které by bránily kompromitaci advokátního tajemství při vyhledávání dat z kopie mobilního telefonu stěžovatele. Soud nevymezil žádné pokyny, jak by policie měla plnit úkol filtrování dat obsahujících advokátní tajemství, kromě toho, že uvedl, že o hledaných slovech by mělo být rozhodnuto po konzultaci s právním zástupcem; přestože nárok vznesený na ochranu advokátního tajemství v projednávaném případě byl jako takový nesporně platný, zrcadlová

kopie telefonu byla ve skutečnosti vrácena policii k přezkoumání, aniž by k tomuto účelu bylo zavedeno praktické procedurální schéma. Pokud jde o zprávu ze dne 9. 11. 2017, ta popisovala vymazání údajů v případě stěžovatele, ale nepopisovala jasný základ ani formu postupu při této činnosti.

56. V této souvislosti Soud zdůrazňuje, že poznamenal, že vláda skutečně poukázala na zavedené procesní záruky týkající se prohlídek prostor a zajištění věcí obecně; obavou Soudu je však nedostatek zavedeného právního rámce pro ochranu advokátního tajemství v případech, jako je tento. K tomuto bodu Soud mimochodem uvádí, že Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 16. 1. 2017 in fine rovněž poukázal na nedostatek ustanovení vhodných pro situace, kdy jsou data obsahující advokátní tajemství součástí digitálně uložených údajů, a uvedl, že by bylo přirozené regulovat přesný problém, který v daném případě vyvstal, formálními ustanoveními zákona. Soud tedy konstatuje, že problém, který v tomto případě vyvstal, nebyl jako takový důsledkem zjištění Nejvyššího soudu v této věci, ale spíše měl svůj původ v nedostatečné regulaci, na niž tento soud poukázal.

57. Ačkoli v případě stěžovatele žádná taková úprava neexistovala, Soud nemá žádný důvod k tomu, aby rozhodl, zda advokátní tajemství bylo v jeho případě skutečně ohroženo, neboť ani stěžovatel netvrdil, že tomu tak bylo. Podle názoru Soudu však nedostatečná předvídatelnost v projednávané věci z důvodu nejasnosti právního rámce a nedostatku procesních záruk konkrétně souvisejících s ochranou advokátního tajemství nespĺnila požadavky vyplývající z kritéria, že zásah musí být v souladu se zákonem ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Poté, co dospěl k tomuto závěru, není nutné, aby Soud přezkoumával dodržení ostatních požadavků podle citovaného ustanovení.

58. S ohledem na výše uvedené Soud konstatuje, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

(...)

III. APLIKACE ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

60. Podle čl. 41 Úmluvy:

„Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Náhrada újmy

61. Stěžovatel požadoval náhradu nemajetkové újmy ve výši stanovené podle uvážení soudu. Nenárokoval peněžitou náhradu škody.

62. Vláda nezpochybnila, že pokud by Soud shledal porušení čl. 8 Úmluvy, mohly by existovat důvody pro přiznání spravedlivého zadostiučinění za nemajetkovou újmu.

63. Vzhledem k relativně technické povaze zjištěného porušení a okolnostem případu má Soud za to, že zjištění porušení samo o sobě představuje dostatečné spravedlivé zadostiučinění za jakoukoli nemajetkovou újmu, která stěžovateli mohla vzniknout.

B. Náklady řízení

64. Stěžovatel rovněž požadoval 101 937,50 norských korun - asi 9 500 eur za náklady vzniklé při řízení před Soudem.

65. Vláda připustila, že stěžovatel by měl mít nárok na náhradu nákladů řízení v případě, že Soud shledá porušení čl. 8 Úmluvy, ale tvrdila, že částka by měla být snížena, protože stěžovatel uznal, že nemá žádný platný nárok podle čl. 6.

66. Soud poznamenává, že stěžovatel požadoval právní pomoc, ale na žádost nepředložil potřebné podklady. Podle judikatury Soudu má stěžovatel nárok na náhradu nákladů a výdajů pouze v rozsahu, v jakém se prokáže, že byly skutečně účelně a nutně vynaloženy, a to v přiměřené míře. V projednávané věci Soud s ohledem na dokumenty, které má k dispozici, na vyjádření účastníků řízení a výše uvedené kritéria považuje za rozumné přiznat částku 7 000 eur jako náhradu za řízení před Soudem plus daň, která může být účtována stěžovateli.

C. Úroková sazba

67. Soud považuje za vhodné, aby výchozí úroková sazba byla založena na sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky, ke které by měly být připočteny tři procentní body.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD:

1. Prohlašuje, většinou, stížnost podle čl. 8 Úmluvy za přijatelnou a zbytek stížnosti za nepřijatelnou;
2. Rozhoduje, šesti hlasy ku jednomu, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy;
3. Rozhoduje, šesti hlasy ku jednomu,
 - (a) že žalovaný stát má zaplatit stěžovateli, do tří měsíců od data nabytí právní moci rozsudku podle článku 44 odstavce 2 Úmluvy, následující částku, převedenou na měnu žalovaného státu kurzem platným v den vypořádání: 7 000 eur (sedm tisíc eur), a případnou částku daně, jež by mohla být účtována stěžovateli z titulu náhrady nákladů řízení;
 - (b) že od uplynutí výše uvedené lhůty tří měsíců až do zaplacení bude stanovená částka navyšována o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body.
4. Zamítá, jednomyslně, ve zbývající části nárok stěžovatelů na spravedlivé zadostiučinění.

(Zpracovali JUDr. Milada Šámalová, Mgr. Josef Zelinka)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
ČTVRTÁ SEKCE
1. 12. 2020
VĚC LAMATIC PROTI RUMUNSKU
(rozsudek ve věci Lamatic proti Rumunsku, stížnost č. 55859/15)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 6

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod
§ 259 odst. 3, § 263 odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Klíčová slova:
dokazování/důkaz/důkazní břemeno – právo na odvolání – Spravedlivý proces

Autorský komentář:

V předkládaném rozhodnutí Soud vyložil, že neprovedení výslechu poškozené, slyšené v dřívějších stádiích trestního řízení, odvolacím soudem nezakládá porušení práva obviněného na spravedlivý proces, pokud se tento, poté co měl možnost předložit všechny své argumenty, výslovně vzdal práva být slyšen tímto soudem. Na základě jiného hodnocení podpůrných důkazů objektivního charakteru (kamerový záznam, listinné důkazy), které opětovně provedl, odvolací soud zvrátil závěr soudu prvního stupně o nedostatečnosti výpovědi poškozené, která stěžovatele identifikovala jako pachatele, pro jeho odsouzení. Soud zdůraznil, že v řízení před vnitrostátními soudy nevznikl mezi oběma soudy rozpor v otázce posouzení věrohodnosti poškozené, a proto shledal, že její opětovný výslech, vypovídala-li opakovaně a konzistentně, nebyl nezbytný pro odsouzení stěžovatele.

Toto rozhodnutí sice není přímo využitelné v rozhodovací praxi odvolacích soudů v současné době, neboť jim stávající znění trestního řádu [§ 259 odst. 4 písm. a)] neumožňuje při zrušení zprošťujícího rozsudku tento nahradit jejich vlastním rozsudkem odsuzujícím, informování o jeho obsahu a právních závěrech v něm vyloženým se však jeví vhodné, a to nejen z hlediska perspektivního (možné změny právní úpravy v souvislosti s rekonstrukcí trestního práva procesního).

Již ve starší judikatuře Ústavního soudu věnující se otázce tzv. překvapivého rozhodnutí (viz například nálezy sp. zn. IV ÚS 544/98, sp. zn. III. ÚS 93/99, sp. zn. I. ÚS 113/02), na niž navazují rozhodnutí novější (například III. ÚS 1980/13), je zdůrazňována potřeba provedení důkazů odvolacím soudem, hodlá-li přistoupit ke změně napadeného rozhodnutí, aby tak obviněnému byla poskytnuta možnost na tyto důkazy reagovat a byla tak zajištěna práva obhajoby.

Právní závěry Soudu v rozhodnutí obsažené tak mohou (kromě rozhodnutí vydaných k této otázce Nejvyšším soudem - například rozsudek ze dne 12. 9. 2001, sp. zn. 4 Tz 184/2001) přispět k posouzení toho, v jakém rozsahu a za jakých podmínek má odvolací soud pro potřeby svého rozhodnutí dokazování doplnit či zopakovat.

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel byl obviněn ze tří skutků, jež měl spáchat vždy v noční době ve dnech 30. 7., 2. 9. a 11. 9. 2014 ve městě Bacau. V nich byly orgány činnými v trestním řízení spatřovány trestné činy loupeže s použitím násilí. Přestože se stěžovatel přiznal k oběma skutkům spáchaným v září, odmítl jakékoli své zapojení do události dne 30. 7. 2014. K tomuto skutku podala dne 31. 7. 2014 výpověď poškozená A. M. D., v níž kromě popisu události poskytla také popis pachatele. Dne 18. 9. 2014 s ní byla provedena rekognice podle šesti fotografií, kdy na jedné z nich označila stěžovatele jako pachatele. Následně byly provedeny rekognice podle fotografií také s poškozenými ze zbývajících dvou skutků, které rovněž označily stěžovatele za pachatele. Stěžovatel při výslechu uvedl, že dne 30. 7. 2014 byl až do půlnoci v práci ve městě Piatra Neamț a do Bacau přijel poprvé až v září. Dne 17. 10. 2014 byla A. M. D. přizvána k rekognici in natura, kde ze skupiny dalších osob označila stěžovatele jako pachatele. Zopakovala také popis oblečení, které měl pachatel v době incidentu na sobě. Stěžovatel popřel, že by vůbec takové oblečení vlastnil.

Soud prvního stupně stěžovatele odsoudil pro skutky z 2. 9. a 11. 9. 2014, obžaloby pro skutek ze dne 30. 7. ho však zprostil. Před soudem stěžovatel zopakoval, že v uvedený den byl v práci. A. M. D. taktéž zopakovala svoji výpověď a znovu označila stěžovatele za pachatele. Před soudem byl přehrán také kamerový záznam zachycující událost, na němž podle soudu se obličejové rysy pachatele lišily od stěžovatele. Kromě toho soud uvedl, že oblečení na záznamu bylo odlišné od toho nalezeného u stěžovatele. Soud měl dále za to, že výpověď poškozené není podporována dalšími důkazy, a byť stěžovatele poznala na fotografii, nejenže to bylo až více než měsíc a půl po incidentu, ale tehdy byla tma a poškozená byla napadena zezadu. Považoval tudíž za nepravděpodobné, že si mohla pachatele prohlédnout natolik podrobně, aby ho mohla identifikovat.

Proti rozhodnutí soudu prvního stupně se odvolal státní zástupce i stěžovatel. Jeho obhájce před odvolacím soudem uvedl, že kamerový záznam zachycuje osobu s odlišnými charakteristikami a zcela odlišnou osobu ukazuje i kresba vytvořená na základě výpovědi poškozené. Stěžovatel, který byl přítomen zasedání odvolacího soudu a zastoupen obhájcem, se vzdal svého práva být znovu slyšen a uvedl, že trvá na svých předcházejících vyjádřeních. Ač odvolací soud neprovedl žádné výslechy svědků, rozhodnutí soudu prvního stupně zvrátil tak, že stěžovatele uznal vinným také skutkem spáchaným dne 30. 7. 2014, neboť naznal, že důkazy podporující svědectví poškozené stěžovatele usvědčovaly. Popis pachatele podaný poškozenou ihned po události odpovídal stěžovateli, kamerovému záznamu a popisům daným svědkyněmi zbývajících dvou skutků. Poškozená označila stěžovatele na fotografii, osobně i před soudem prvního stupně. Přestože nebylo oblečení osoby na kamerovém záznamu totožné s tím nalezeným u stěžovatele, styl oblečení byl v případě všech útoků podobný. Batoh a běžecké boty pachatele útoku z 30. 7. byly totožné také při útoku dne 2. 9. Nadto odvolací soud poukázal na změny výpovědi stěžovatele v průběhu řízení. Jeho alibi, že byl v předemtný den v práci, bylo vyvráceno zaměstnavatelem. Přestože stěžovatel tvrdil, že byl v Bacau poprvé v září, dokumenty ze zastaváren ve městě potvrdily opak. Nadto pokud by zastavené předměty patřily stěžovateli, neměl důvod je dávat do zastavárny v Bacau, když v předemtné době bydlel v Piatra Neamț.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ÚMLUVY

34. Stěžovatel namítl, že trestní řízení proti němu stran události ze dne 30. 7. 2014 bylo nespravedlivé. Odkázal na čl. 6 Úmluvy, jehož relevantní části zní:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě ... projednána ... soudem...

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;“

A. K přijatelnosti

35. Soud shledává, že tato stížnost není zjevně neopodstatněná a není nepřijatelná ani z jiného důvodu uvedeného v čl. 35 Úmluvy. Musí být tedy prohlášena za přijatelnou.

B. K věci samé

1. Argumenty stran

36. Stěžovatel trval na svém tvrzení, že byl nespravedlivě odsouzen na základě důkazů, které nebyly provedeny přímo soudem. Odkázal na věc *Mischie proti Rumunsku* (č. 50224/07, rozsudek ze dne 16. 9. 2014).

37. Vláda namítla, že zásady uvedené Soudem v případě *Gaitanaru proti Rumunsku* (č. 26082/05, rozsudek ze dne 26. 6. 2012) nelze použít na projednávaný případ z důvodů vyložených níže.

38. Předně odvolací soud stěžovatele odsoudil na základě vzájemně se podporujících důkazů, které byly především objektivní povahy, a to například záznamů kamer a popisu obličejových rysů a oblečení stěžovatele. Krom toho stěžovatelovo alibi nebylo potvrzeno listinnými důkazy vloženými do spisu. Stěžovatel se dále vzdal svého práva být slyšen odvolacím soudem (viz bod 25.), a tudíž poskytnout přijatelná vysvětlení pro jakékoli bezděčné chyby.

39. Odvolací soud ve svém odsuzujícím rozhodnutí spoléhal také na předcházející výpovědi oběti, neboť dospěl závěru, že opakování jejího výslechu by nepřineslo mnoho užitku s ohledem na to, že její výpovědi byly konzistentní a bez zásadních odchylek. Soud z toho důvodu upřednostnil výpověď, kterou A. M. D. učinila ihned po události, tedy dne 31. 7. 2014 (viz bod 7.), kdy ještě měla všechny podrobnosti v živé paměti.

40. Závěrem vláda uvedla, že stěžovatel nikdy nevznesl žádnou námitku ani nepředložil důkaz zpochybňující věrohodnost A. M. D.

2. Posouzení soudem

a) Rozsah projednání

41. Pokud jde o rozsah projednání případu, Soud poukazuje na to, že stěžovatel od počátku s odkazem na obecné právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy namítl, že odvolací soud zvrátil rozhodnutí o jeho zproštění obžaloby a znovu hodnotil svědeckou

výpověď, aniž by výslech A. M. D. sám provedl. Co se týče druhé z námitek, stěžovatel neučinil odkaz na právo slyšet svědky podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy. Vláda svoji argumentaci soustředila také na čl. 6 odst. 1. Soud proto nevidí důvod pro přezkum jakékoli části stížnosti podle čl. 6 odst. 3 písm. d) z vlastního popudu, neboť se stížnost netýká práva obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě, ale dotýká se spíše obecného práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1. Soud má tudíž za to, že stížnost lze vhodně přezkoumat podle tohoto ustanovení (viz Júlíus Tór Sigurtórsson proti Islandu, č. 38797/17, rozsudek ze dne 16. 7. 2019, § 31).

b) Obecná východiska

42. Soud nedávno v případě Júlíus Tór Sigurtórsson (cit. výše) stanovil východiska vyplývající z jeho judikatury týkající se odsouzení obviněného soudem poslední instance poté, co byl soudem nižšího stupně zproštěn obžaloby, aniž by soud poslední instance provedl výslech obviněného nebo svědků. Příslušné části rozsudku ve věci Júlíus Tór Sigurtórsson znějí následovně:

„30. Soud připomíná, že zatímco čl. 6 Úmluvy zaručuje právo na spravedlivý proces, nestanoví žádná konkrétní pravidla pro přijatelnost důkazů nebo způsob, jakým by měly být důkazy hodnoceny, jedná se proto primárně o záležitosti, které by měla regulovat národní legislativa a vnitrostátní soudy (viz mezi mnoha dalšími, García Ruiz proti Španělsku, č. 30544/96, rozsudek velkého senátu ze dne 21. 1. 1999, § 28; Kashlev proti Estonsku, č. 22574/08, rozsudek ze dne 26. 4. 2016, § 40; Lazu proti Moldavské republice, č. 46182/08, rozsudek ze dne 5. 7. 2016, § 34). Úkolem Soudu není, aby se vypořádával se skutkovými či právními vadami, které údajně způsobily vnitrostátní soudy, pokud nezasáhly do práv a svobod chráněných Úmluvou. Při posuzování, zda bylo řízení spravedlivé, Soud nevystupuje jako soud čtvrté instance a nerozhoduje, jestli byly důkazy získány zákonným způsobem podle vnitrostátního práva, ani o jejich přijatelnosti či vině stěžovatele. Tyto záležitosti jsou v souladu se zásadou subsidiarity věcí vnitrostátních soudů. Není vhodné, aby Soud rozhodoval, jestli byly shromážděné důkazy dostatečné pro odsouzení stěžovatele a nahrazoval tak hodnocení skutkového stavu a důkazů vnitrostátních soudů svým vlastním. Jediné, co může Soud udělat, je přezkoumat, jestli bylo řízení vedeno spravedlivě a jestli bylo v dané věci v souladu s Úmluvou, přičemž vezme zároveň v úvahu konkrétní okolnosti, povahu a složitost případu (Murtazaliyeva proti Rusku, č. 36658/05, rozsudek velkého senátu ze dne 18. 12. 2018, § 149).

(...)

35... Při vzetí v úvahu, co je pro obviněného v sázce, je celkovou otázkou to, jestli může odvolací soud "jako součást spravedlivého řízení řádně přezkoumat otázky, o nichž má rozhodnout, aniž by přímo hodnotil důkazy", tedy jím provedené osobní výpovědi obviněného nebo svědků (viz Botten proti Norsku, rozsudek ze dne 19. 2. 1996, § 52, Zprávy o rozsudcích a rozhodnutích 1996I).

36. Nadto judikatura Soudu, která se týká této problematiky, když je na ni nahlíženo jako na celek a v jejím kontextu, rozlišuje dva druhy případů, v nichž odvolací soud zvrátil osvobozující rozsudek, aniž by sám provedl výslechy svědků, na nichž bylo osvobozující rozhodnutí založeno. V prvním z nich měl odvolací soud pravomoc přezkoumat nejen otázky právní, ale také otázky skutkové, a také sám provedl nové posouzení skutkového stavu. Druhý případ představují situace, kdy odvolací soud pouze nesouhlasil se soudem nižšího stupně stran výkladu práva a/nebo jeho použití na zjištěný skutkový stav, a to i v případě, kdy měl pravomoc skutkový stav přezkoumávat. Například ve věci Igual Coll proti Španělsku (č. 37496/04, rozsudek ze dne 10. 3. 2008, § 36) Soud zvážil, že odvolací soud nepředložil pouze odlišný právní výklad nebo jiné použití práva na skutkový stav zjištěný nalézacím soudem, ale kromě čistě právních úvah učinil také nové hodnocení skutkových okolností (viz také Spínu proti Rumunsku, č. 32030/02, rozsudek ze dne 29. 4. 2008, § 55-59; Andreescu proti Rumunsku, č. 19452/02, rozsudek ze dne 8. 6. 2010, § 65-70; Almenara Alvarez proti Španělsku, č. 16096/08, rozsudek ze dne 25. 10. 2011). Obdobně Soud ve věci Marcos Barrios proti Španělsku (č. 17122/07, rozsudek ze dne 21. 9. 2010, § 40-41) uzavřel, že odvolací soud se vyjádřil ke skutkové otázce, konkrétně věrohodnosti svědka, čímž změnil skutkový stav zjištěný soudem prvního stupně a přijal nová skutková zjištění, která byla rozhodující pro rozhodnutí o vině stěžovatele (viz také García Hernández proti Španělsku, č. 15256/07, rozsudek ze dne 16. 11. 2010, § 33-34).

37. Naproti tomu ve věci Bazo González proti Španělsku (č. 30643/04, rozsudek ze dne 16. 12. 2008) Soud shledal, že nedošlo k porušení čl. 6 odst. 1 na základě toho, že aspekty, které odvolací soud analyzoval, aby rozhodl o odsouzení stěžovatele, měly převážně právní povahu, a ve svém rozsudku výslovně uvedl, že mu nepříslušelo

provést nové hodnocení důkazů, ale učinil pouze odlišné právní posouzení než nalézací soud (srov. Sigurtór Arnarsson proti Islandu, č. 44671/98, rozsudek ze dne 15. 7. 2003, § 34; a Mihaiu proti Rumunsku, č. 43512/02, rozsudek ze dne 4. 11. 2008, § 38, v nichž Soud zdůraznil převažující skutkovou povahu problémů). K obdobnému závěru dospěl ve věci Keskinen a Veljekset Keskinen Oy proti Finsku, č. 34721/09, rozsudek ze dne 5. 6. 2012. Jak však Soud vysvětlil ve věci Suuripää proti Finsku (č. 43151/02, rozsudek ze dne 12. 1. 2010, § 44), v tom okamžiku je nutno vzít v úvahu, že "skutkové okolnosti a právní posouzení mohou být natolik propojené, že může být těžké je od sebe odlišit".

38. Konečně, pokud je přímé hodnocení důkazů z důvodů vysvětlených výše považováno za nezbytné, pak má odvolací soud povinnost přijmout v tomto směru pozitivní opatření, a to bez ohledu na to, jestli se stěžovatel zúčastnil jednání, požádal o povolení vyjádřit se u soudu nebo prostřednictvím svého obhájce projevil nesouhlas s novým rozsudkem (viz Botten, cit. výše, § 53, a Sigurtór Arnarsson, cit. výše, § 38). Jinak se musí odvolací soud omezit na zrušení osvobozujícího rozsudku soudu nižšího stupně a vrácení věci k novému projednání.“

c) Použití na projednávanou věc

43. Na počátku Soud ve světle výše vyložených východisek dospěl k závěru, že v projednávaném případě je otázkou k přezkumu, jestli bylo řízení vedené proti stěžovateli, vzato jako celek, spravedlivé ve světle konkrétních rysů tohoto řízení (viz Kashlev, cit. výše, § 43).

44. Předně Soud poznamenává, že odvolací soud zrušil osvobozující rozsudek soudu prvního stupně a rozhodl o trestním obvinění vzneseném proti stěžovateli v souvislosti s událostí dne 30. 7. 2014 a uznal ho vinným (viz bod 27.).

45. Přestože je pravdou, že vnitrostátní soudy nemohou v rámci spravedlivého řízení řádně posoudit otázku viny či nevinu stěžovatele, aniž by přímo hodnotily osobně podanou výpověď obviněného, který tvrdí, že se nedopustil jednání, v němž mohl být údajně spatřován trestný čin (viz Constantinescu proti Rumunsku, č. 28871/95, rozsudek ze dne 27. 6. 2000, § 55; Sándor Lajos Kiss proti Maďarsku, č. 26958/05, rozsudek ze dne 29. 9. 2009, § 22), Soud poznamenává, že stěžovatel byl zastoupen obhájcem a zúčastnil se slyšení před soudem prvního stupně i před odvolacím soudem. Stejně jako svědci podal výpověď v rámci hlavního líčení před okresním soudem (viz body 17.-18.). Stěžovatel dále nenamítal, že by obhajobě bylo bráněno pokládat svědkům před okresním soudem otázky.

46. Stěžovatel se navíc za přítomnosti svého zvoleného obhájce vzdal svého práva být slyšen odvolacím soudem (viz bod 25.), přestože by mu to podle všeho poskytlo příležitost předložit další vysvětlení k rozporovaným důkazům nebo jakýmkoli jiným údajným bezděčným chybám způsobujícím zkreslený pohled na okolnosti případu (viz zejména podání vlády shrnutá v bodě 38. shora). Jeho obhájce měl však možnost jménem stěžovatele ústně odvolacímu soudu představit všechny argumenty obhajoby (viz bod 24.).

47. V této souvislosti Soud opakuje, že samotné znění ani smysl čl. 6 Úmluvy osobě nebrání vzdát se ze své svobodné vůle, ať už výslovně či mlčky, svého nároku na záruky spravedlivého procesu, pokud je takové vzdání se provedeno jednoznačným způsobem a doprovázeno minimálními ochrannými opatřeními odpovídajícími jeho závažnosti (viz Hermi proti Itálii, č. 18114/02, rozsudek velkého senátu, ECHR 2006-XII, § 73, s dalšími odkazy).

48. Ve světle shora uvedeného Soud uzavírá, že při dodržení požadavků spravedlivosti byla stěžovateli dána příležitost poskytnout svoji vlastní verzi událostí a vyvolat pochybnosti o věrohodnosti výpovědi A. M. D. před soudem prvního stupně i odvolacím soudem (viz body 18. a 24.).

49. Pokud jde o otázku, jestli měl odvolací soud povinnost znovu osobně vyslechnout svědkyni A. M. D. - která již byla vyslechnuta v hlavním líčení před soudem nižšího stupně - Soud připomíná, že stěžovatel byl zastoupen obhájcem, byl si vědom obsahu odvolání státního

zástupce a byl přítomen před odvolacím soudem (viz body 23. a 25.). Stěžovatel si byl také vědom toho, že podle vnitrostátního práva ho mohl odvolací soud odsoudit (viz bod 33.).

50. Stěžovatel uvedl, že kresba založená na popisu daném A. M. D. vyobrazovala osobu, která mu nebyla podobná a kamerový záznam ukazoval jinou osobu s odlišným stylem oblečení a rozdílnými fyzickými rysy (viz bod 24.). Podle mínění Soudu mají obě námitky vztah k okolnostem skutkové povahy a jsou tudíž mimo subjektivní vnímání A. M. D., neboť jejich existence jako taková (již namalovaná kresba a kamerový záznam události) je nezávislá na jejich vzpomínkách na zpochybňované události.

51. V této souvislosti Soud poznamenává, že sám prvostupňový soud odůvodnil, proč nevycházel z výpovědi A. M. D., skutečností, že její výpovědi nebyly podpořeny žádnými dalšími důkazy a kamerový záznam ukazoval osobu s fyziogonií odlišnou od stěžovatele. Soud prvního stupně také uzavřel, že ve světle konkrétních okolností případu (loupež byla spáchána ze zadu a o půlnoci, tedy potmě) a s ohledem na skutečnost, že identifikace na policejní služebně proběhla až déle než měsíc po události, díky čemuž potenciálně podléhala subjektivitě (viz body 20. a 21.), by řádné rozeznání poškozenou bylo těžké, a tudíž také nepravděpodobné.

52. Vzhledem k výše uvedenému a k námitkám samotného stěžovatele stran nespolehlivosti svědkyně, se nejeví rozhodnutí odvolacího soudu, kdy nepovažoval za nezbytné A. M. D. opakovaně vyslechnout, jako svévolné ani neopodstatněné, neboť z protokolů o jejich výpovědích je zřejmé, že při každém svém výslechu před vnitrostátními orgány uvedla totožné informace (viz body 7., 9., 12. a 19.). Soud v této souvislosti připomíná, že skutečnost, že odvolací soud má pravomoc zvrátit zprošťující rozhodnutí soudu nižšího stupně a vydat odsuzující rozsudek bez osobního slyšení svědků, jako taková a sama o sobě nepředstavuje porušení záruk spravedlivého procesu podle čl. 6 odst. 1 (viz Júlíus Tór Sigurtórsson, cit. výše, § 34).

53. Z rozhodnutí odvolacího soudu je zřejmé, že se zabýval tvrzením stěžovatele, že výpovědi A. M. D. nebyly dostatečně spolehlivé na to, aby zdůvodnily odsouzení.

54. Při hodnocení spolehlivosti výpovědi A. M. D. v tomto ohledu odvolací soud vzájemně zvážil jednotlivé faktory, jako její hodnotu a význam pro řízení, když je podporována dalšími důkazy, stejně jako její spolehlivost, přičemž poznamenal, že její výpovědi zůstaly konzistentní v průběhu celého řízení (viz bod 29. a obdobně Zelčs proti Lotyšsku, č. 65367/16, rozsudek ze dne 20. 2. 2020, § 72; viz také srovnání s Manoli proti Moldavské republice, č. 56875/11, rozsudek ze dne 28. 2. 2017, § 30).

55. V tuto chvíli Soud opakuje, že hodnocení věrohodnosti svědka je komplexní úkol a nelze jej zvládnout pouhým přečtením protokolu zachycujícího jeho či její slova, zvláště pokud jsou zvažována jenom některá z těchto slov (viz Manoli, cit. výše, § 32).

56. V projednávaném případě však bylo základním úkolem odvolacího soudu nikoli hodnocení věrohodnosti klíčového svědka, jmenovitě A. M. D., ale spíše ověření, jestli byly její výpovědi podpořeny dalšími důkazy ve spise, nebo jestli takové podpůrné důkazy skutečně chyběly, jak uzavřel nalézací soud (viz bod 21.).

57. Zdá se to být evidentní vzhledem k tomu, že A. M. D. zůstávala ve všech svých výpovědích konzistentní, a to, jak co se týče skutkových okolností události, tak ve vztahu k obličejovým rysům pachatele, přičemž stěžovatele jako pachatele označila před vyšetřujícími případy na samotném začátku a v průběhu vyšetřování, ale také před soudem prvního stupně (viz body 7., 9., 12. a 19.). Odvolací soud vzal navíc v úvahu celé její výpovědi, a nikoli pouze jejich části, a to přesně proto, že byly neměnné a konzistentní.

58. Mimoto odvolací soud zvrátil úvahy soudu prvního stupně, protože podle jeho názoru od počátku kamerový záznam ukazoval osobu podobnou stěžovateli a podobnou popisu danému A. M. D., stejně jako zbylými dvěma poškozenými (viz bod 29.).

59. Soud má proto za to, že v projednávaném případě byla aspektem, jenž měl odvolací soud přezkoumat při rozhodování o vině stěžovatele, otázka, zda byly výpovědi A. M. D., které, jak již bylo řečeno, zůstaly konzistentní v průběhu celého řízení, podporovány dalšími důkazy, jež měly více objektivní povahu, neboť sestávaly z kamerového záznamu a dokumentů vyvracejících alibi stěžovatele.

60. Přestože je pravdou, že odvolací soud - když uzavřel, že svědecká výpověď byla podporována shora zmíněnými objektivními důkazy - přijal nové stanovisko stran skutkových zjištění, která byla rozhodující pro posouzení stěžovatelovy viny, klíčovým bodem však zůstává, že toto nové stanovisko bylo založeno na důkazech, které byl odvolací soud schopen přímo hodnotit - provedením záznamu ukazujícího pachatele (viz body 29.-30.) a dokumentů ve spise, které vyvracely alibi stěžovatele na den, kdy k události došlo (viz body 31.-32.).

61. Krom toho při zjištění, že zmiňované důkazy podporují výpovědi poškozené, odvolací soud plně vykonával svoji zásadní roli, a to hodnocení provedených důkazů, přičemž způsob hodnocení důkazů je primárně věcí regulace vnitrostátní legislativy a vnitrostátních soudů (viz mezi mnoha dalšími Kashlev, cit. výše, § 40).

62. Soud zvážil především následující ze shora vyložených úvah. Předně se stěžovatel sice výslovně vzdal svého práva být slyšen odvolacím soudem, nicméně mu byla dána příležitost předložit všechny argumenty na svoji obhajobu (viz bod 48.). Dále se neshoda mezi soudy prvního a posledního stupně týkala způsobu hodnocení podpůrných důkazů, počínaje tím, jak každý z nich hodnotil kamerový záznam, spíše než spolehlivosti a věrohodnosti A. M. D. jako takové (viz bod 59.). Na základě toho Soud dospěl k závěru, že případ stěžovatele lze odlišit od jiných případů, v nichž vnitrostátní soud poslední instance odsoudil obžalované, kteří byli předtím soudy nižšího stupně zproštěni obžaloby, aniž by je soudy vyššího stupně přímo vyslechly nebo přezkoumávaly svědectví považovaná za důležitá pro jejich odsouzení (viz obdobně Marilena-Carmen Popa proti Rumunsku, č. 1814/11, rozsudek ze dne 18. 2. 2020, § 46; srov. krom mnoha dalších s Gaitanaru, cit. výše, § 32; Mischie, cit. výše, § 35-38; Júlíus Tór Sigurtórsson, cit. výše, § 42).

63. Předcházející úvahy jsou dostatečné k tomu, aby Soud mohl uzavřít, že při vzetí v úvahu řízení jako celku, byla zaručena celková spravedlivost trestního řízení proti stěžovateli.

64. Za konkrétních okolností tohoto případu tudíž nedošlo k porušení čl. 6 Úmluvy.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. Prohlašuje stížnost za přijatelnou;
2. Rozhoduje, že nedošlo k porušení čl. 6 Úmluvy.

(Zpracovali JUDr. Ivo Kouřil a Mgr. Bc. Kamila Tokošová)

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
DRUHÁ SEKCE
16. 2. 2021
VĚC GAWLIK PROTI LICHTENŠTEJNSKU
(rozsudek ve věci Gawlik proti Lichtenštejnsku,
stížnost č. 23922/19)

Dotčený článek Úmluvy:
čl. 10

Odkazy na českou právní úpravu:
čl. 10, čl. 17 Listiny základních práv a svobod
§ 52, § 55, § 301 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Klíčová slova:

ochrana osobnosti – ochrana oznamovatelů/whistle blowing – okamžité zrušení pracovního poměru – řízení v pracovních věcech – Svoboda projevu/Sdělovací prostředky

Autorský komentář:

Předkládaný rozsudek Soudu se týká problematiky ochrany oznamovatele v pracovněprávním vztahu a rozvádí principy posuzování situací, kdy proti sobě stojí na jedné straně právo oznamovatele (zaměstnance) na svobodu projevu a související právo na šíření (a přijímání) informací, na druhé straně pak právo na ochranu osobnosti dotčených fyzických osob, případně na ochranu pověsti osob právnických (zejména v postavení zaměstnavatele). V daném případě byl stěžovatelem lékař, který zřejmě v dobré víře oznámil své podezření na závažné protiprávní jednání (aktivní eutanazii) formou trestního oznámení státnímu zastupitelství, aniž by nejprve využil interních kanálů pro oznamování podobných incidentů. Následným zveřejněním kauzy v médiích pak došlo jak k dotčení pověsti nemocnice zaměstnávající stěžovatele, tak k zásahu do osobnostních práv nadřízeného zaměstnance, jehož se oznámená podezření přímo týkala. Soud se zde především musel vypořádat s požadavky týkajícími se věrohodnosti (pravdivosti) a ověřování oznamovaných informací, které je rozumné a přiměřené klást na osobu oznamovatele. V daném případě totiž nebylo sporu o tom, že podezření pojatá stěžovatelem byla závažná a v případě jejich potvrzení by bylo nutno jednat s nejvyšší urgencí, neboť byly potenciálně v sázce zdraví a život pacientů nemocnice.

Soud zde postupoval již ustáleným šestistupňovým testem, pomocí něhož v podobných případech poměřuje uvedená v kolizi stojící práva (srov. body 67-72 odůvodnění). Klíčovým byl v tomto případě požadavek pečlivě a v rozsahu umožněném okolnostmi ověřit, zda jsou oznamované informace přesné a spolehlivé, kladený na osobu oznamovatele, v jehož naplnění v tomto případě stěžovatel selhal. Soud zde připomněl, že tento požadavek je projevem povinností a odpovědnosti spjatých s výkonem svobody projevu a je navíc umocněn v případech, kdy má osoba oznamovatele postavení zaměstnance vázaného povinnostmi loajality a diskrétnosti vůči svému zaměstnavateli. Stěžovatel pak v posuzovaném případě tento požadavek nenaplnil, neboť si svá podezření pojatá na základě neúplné elektronické zdravotnické dokumentace neověřil v dokumentaci listinné, která obsahovala informace kompletní. Na druhé straně však Soud - v souladu s přístupem vnitrostátních lichtenštejnských

soudů - ponechal bez odpovědi otázku, zda při poměrování uvedených v kolizi stojících práv sehrálo v daném případě nějakou roli to, že stěžovatel svá podezření nejprve neoznámil některému z interních orgánů svého zaměstnavatele. Zdrženlivý postup v tomto ohledu zvolil zřejmě i s ohledem na v jeho odůvodnění výslovně zmiňované principy ochrany oznamovatelů formulované v Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy CM/Rec(2014)7, které v tomto směru neobsahují žádné pořadí kanálů k oznamování informací.

Problematika ochrany oznamovatelů je v poslední době aktuální téma i v České republice. V tuzemských poměrech je tato materie na legislativní úrovni reflektována především vládním návrhem zákona o ochraně oznamovatelů, který je v době psaní tohoto komentáře projednáván v Poslanecké sněmovně (prošel již prvním čtením) a který je rovněž zásadním nástrojem při implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1937 ze dne 23. října 2019 o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie. Zvláštní význam pak má ochrana oznamovatelů v pracovněprávních vztazích, neboť často je osobou oznamující své podezření na protiprávní jednání nebo jiné nesrovnalosti zaměstnanec, a to ve vztahu k praxi na pracovišti. Aktuálně účinná česká právní úprava však zvláštním způsobem nereflakuje problematiku oznamování (whistleblowingu). Případy oznamovatelů - zaměstnanců je tak nutno posuzovat v intencích standardních práv a povinností plynoucích z pracovního poměru. V kontextu české pracovněprávní úpravy je v prvé řadě možno uvažovat význam překládaného rozsudku pro aplikaci úpravy okamžitého zrušení pracovního poměru. Tento institut je ovšem vázán na podmínku zvlášť hrubého porušení povinnosti plynoucí z pracovněprávních předpisů a je otázkou, zda by jednání obdobné tomu posuzovanému v překládaném rozsudku dosahovalo takto vysoké intenzity porušení povinnosti, nebo pouze intenzity nižší, kdy by naplňovalo důvod výpovědi podle § 52 písm. g) zákoníku práce. Pokud pak jde o porušovanou povinnost, tou je zde povinnost nejednat v rozporu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele [§ 301 písm. d) in fine zákoníku práce].

(JUDr. Robert Waltr a Mgr. Jan Strya)

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatelem je lékař se specializací v oboru všeobecného a vnitřního lékařství. V rozhodné době byl zaměstnán jako zástupce vedoucího lékaře interního oddělení Lichtenštejnské národní nemocnici (Liechtensteinisches Landesspital), která je právnickou osobou veřejného práva, a to na dobu neurčitou s šestiměsíční výpovědní dobou. V září 2014 stěžovatel v rámci řešerše elektronické zdravotnické dokumentace zjistil, že čtyři tamní pacienti zemřeli krátce po podání morfia. Na základě připojených poznámek v této dokumentaci stěžovatel usoudil, že vedoucí lékař interního oddělení Dr. H. provedl v těchto případech aktivní eutanazii.

Stěžovatel toto své podezření sdělil téhož dne předsedovi Kontrolního výboru lichtenštejnského Parlamentu, s nímž se sešel kvůli jiné profesní věci. Na základě jeho doporučení stěžovatel následně podal u státního zastupitelství na Dr. H. trestní oznámení pro podezření ze spáchání mj. trestných činů usmrcení na žádost a účasti na sebevraždě. Posléze stěžovatel státní zastupitelství ještě informoval o jím zjištěných dalších šesti případech aktivní eutanazie. Policie v rámci vyšetřování zajistila zdravotnickou dokumentaci v listinné podobě, vyslechla Dr. H. i stěžovatele, který svá tvrzení podpořil mj. poukazem na to, že léčba morfiem v daných případech nebyla indikována a že chtěl zabránit újmě pacientů nemocnice.

Stěžovatel se ohledně zjištěných podezření neobrátil na tehdy existující interní nemocniční systém pro anonymní ohlašování kritických událostí (CIRS). V rámci tohoto systému obdržená oznámení původně vyřizoval Dr. H., v rozhodné době však již skupina jiných tří osob. Nebylo však zřejmé, zda personální změna tohoto orgánu vešla v nemocnici ve známost.

Národní nemocnice následně na základě revize listinné dokumentace a výslechu Dr. H. zpracovala tři posudky týkající se správnosti a odbornosti péče poskytnuté deseti zemřelým pacientům. Podle těchto posudků se všichni pacienti nacházeli v paliativní situaci a podání morfia mělo za cíl mírnit jejich bolesti, což by stěžovatel býval sám zjistil z listinné dokumentace. Podobně se vyjádřil i externí znalec N., který poskytnutou paliativní péči považoval za odpovídající zdravotnímu stavu pacientů, kteří tak zemřeli vlivem jejich onemocnění. Stěžovateli byl následně v říjnu 2014 okamžitě zrušen pracovní poměr. Důvodem byla především nevratná ztráta důvěry, když stěžovatel jednak nedostatečně ověřil svá podezření, jednak je nejprve neoznámil kompetentním vnitřním orgánům nemocnice.

V rámci trestního řízení vedeného proti Dr. H. byl vypracován další posudek externím znalcem L., jenž rovněž dovedl, že v posuzovaných deseti případech nedošlo k aktivní eutanazii a poskytnutá paliativní péče byla adekvátní stavu pacientů. Dodal však, že možným pochybnostem týkajícím se poskytované péče by napříště mohlo být předejito její lepší dokumentací. Trestní řízení tak bylo zastaveno.

Stěžovatel se následně obrátil na lichtenštejnské soudy s žalobou na náhradu mzdy a související hmotné i nehmotné újmy vzniklé v důsledku neoprávněnosti zrušení jeho pracovního poměru. Obecné soudy však jeho návrhům nevyhověly, když akceptovaly existenci důležitého důvodu pro okamžité zrušení pracovního poměru spočívajícího v tom, že stěžovatel si dostatečně neověřil svá podezření a nevyužil interních kanálů k jejich oznámení. Ústavní soud poté stížnost stěžovatele zamítl, když pomocí testu formulovaného v judikatuře Soudu neshledal porušení jeho práva na svobodu projevu.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKU 10 ÚMLUVY

43. Stěžovatel namítal, že jeho propuštění z Národní nemocnice bez výpovědní doby z toho důvodu, že podal trestní oznámení pro [podezření na] aktivní eutanazii, porušilo jeho právo na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy, který v relevantním rozsahu zní takto:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení nepokojům a zločinům, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

44. Vláda tento pohled zpochybnila.

A. Přípustnost

45. Soud konstatuje, že stížnost není ani zjevně neopodstatněná, ani nepřijatelná z jiných důvodů uvedených v čl. 35 Úmluvy. Musí být proto prohlášena za přijatelnou.

B. Věc sama

1. Zda došlo k zásahu

46. Podle stěžovatele jeho propuštění bez výpovědní doby poté, co veřejně vyslovil podezření, že je v Národní nemocnici praktikována aktivní eutanazie, představovalo zásah do jeho práva na svobodu projevu podle čl. 10 Úmluvy. Vláda souhlasila s tím, že jeho propuštění zasahovalo do čl. 10.

47. Soud znovu připomíná, že ochrana podle čl. 10 obecně dopadá i na pracoviště (viz Heinisch proti Německu, č. 28274/08, rozsudek ze dne 21. 7. 2011, § 44; Matúz proti Maďarsku, č. 73571/10, rozsudek ze dne 21. 10. 2014, § 26; a Langner proti Německu, č. 14464/11, rozsudek ze dne 17. 9. 2015, § 39). Připomněl, že ve věcech týkajících se svobody projevu zaměstnanců ve státem vlastněných nebo kontrolovaných společnostech nebo orgánech se čl. 10 vztahuje nejen na pracovněprávní vztahy upravené veřejným právem, ale i na soukromoprávní vztahy. Kromě toho měl stát v některých případech pozitivní závazek chránit právo na svobodu projevu i v oblasti vztahů mezi jednotlivci (viz Fuentes Bobo proti Španělsku, č. 39293/98, rozsudek ze dne 29. 2. 2000, § 38; Heinisch, citovaný výše, § 44; a Matúz, citovaný výše, § 26).

48. Soud podotýká, že stěžovatel byl kvůli svým výrokům týkajícím se aktivní eutanazie propuštěn z pozice lékaře Lichtenštejnské národní nemocnice, která je veřejnoprávní korporací; jeho pracovní poměr se řídil soukromým právem. Propuštění následně potvrdil zejména lichtenštejnský Ústavní soud. Soud se domnívá, že za těchto okolností představovalo dané opatření zásah státního orgánu do stěžovatelova práva na svobodu projevu, jak jej zaručuje čl. 10 odst. 1 Úmluvy (srov. také rozsudky Fuentes Bobo, citovaný výše, § 38; Heinisch, citovaný výše, § 45 a Matúz, citovaný výše, § 27, ve všech případech bylo propuštění zaměstnance ve státem vlastněné nebo kontrolované společnosti, jehož pracovní poměr se řídil soukromým právem, posuzováno z hlediska zásahu do zmíněných práv zaměstnance).

2. Zda byl zásah odůvodněný

49. Takový zásah představuje porušení čl. 10, pokud není „stanoven zákonem“, nesleduje legitimní cíl ve smyslu odst. 2 tohoto článku a není „nezbytný v demokratické společnosti“ z hlediska dosažení tohoto cíle.

a) Zásah „stanovený zákonem“

50. Soud podotýká, že propuštění se opíralo o čl. 1173a odst. 53 občanského zákoníku (...), který povoluje zrušení pracovněprávního vztahu bez výpovědní doby z důležitých důvodů. Byla tedy „stanovena zákonem“ pro účely čl. 10 odst. 2 Úmluvy. To je ostatně mezi stranami nesporné.

b) Legitimní cíl

51. Soud je obeznámen s tím, že mezi stranami nebylo sporné, že zásah sledoval legitimní cíl ochrany pověsti a práv jiných osob, a sám s tím souhlasí. Zásah sloužil jak k ochraně obchodní pověsti a zájmů zaměstnavatele v podobě Národní nemocnice, včetně jejího zájmu na profesionálním pracovním vztahu založeném na vzájemné důvěře, tak k ochraně pověsti vedoucího lékaře nemocnice, jenž byl tvrzeními stěžovatele o eutanazii dotčen (srov. také Steel a Morris proti Spojenému království, č. 68416/01, rozsudek ze dne 15. 2. 2005, § 94; Heinisch, citovaný výše, § 49; a Langner, citovaný výše, § 40).

c) Nezbytnost zásahu v demokratické společnosti

(i) Podání stran

(a) Stěžovatel

52. Podle stěžovatele bylo jeho okamžité zrušení pracovního poměru bez výpovědní doby nepřiměřené, a tudíž neopodstatněné. Především zdůraznil, že informace týkající se podezření z aktivní eutanazie na těžce nemocných a bezbranných pacientech, které poskytl státnímu zastupitelství, byly nepochybně silně ve veřejném zájmu.

53. Stěžovatel byl dále toho názoru že si dostatečně ověřil přesnost a spolehlivost jím zveřejněných informací. Zejména zpochybnil, že by z listinné verze zdravotnické dokumentace dotčených pacientů jasně vyplývala neopodstatněnost jeho podezření. Nemocnice i vyšetřující soudce považovali za nutné konzultovat otázku, zda došlo k aktivní eutanazii, s externími znalci, přičemž jeden ze znalců dovedl, že v uvedené dokumentaci byl průběh léčby nedostatečně zaznamenán. Zaměstnavatel stěžovatele by si navíc všiml, pokud by provedl rešerši listinné dokumentace.

54. Veřejný zájem demokratické společnosti, aby byla informována o možných nesrovnalostech v léčbě ve veřejné nemocnici, převážil nad obchodními zájmy nemocnice. Tvrzení obsažená v trestním oznámení, které stěžovatel podal na státní zastupitelství, sice poškozovala Národní nemocnici, ale byla to sama nemocnice, která o věci informovala média a veřejnost.

55. Stěžovatel navíc tvrdil, že neexistovaly žádné účinné interní kanály, prostřednictvím kterých by bylo možno oznámit jeho zjištění. Nebyl povinen oznámit svá podezření svému nadřízenému Dr. H., kterého se přímo týkala, neboť to by vedlo k jeho okamžitému propuštění. Ředitel nemocnice byl pak součástí vedení nemocnice spolu s doktorem H. Správní rada nemocnice zase nebyla odpovědná za řešení stížností zaměstnanců tohoto druhu. Stejně tak stěžovatel nebyl povinen obrátit se na nemocniční interní mechanismus řešení stížností CIRS, neboť nebyl informován o tom, že v rozhodné době již sám Dr. H. nevyřizoval obdržené stížnosti. Proto jedinou možností, jak za daných okolností zajistit účinné vyšetřování, bylo obrátit se na externí orgán - státní zastupitelství, které bylo nezávislé na interních personálních vazbách a - stejně jako parlamentní Kontrolní výbor - podléhalo povinnosti mlčenlivosti. Navíc vzhledem k závažnosti podezření, faktu, že několik pacientů zemřelo krátce po zahájení léčby morfiem, a vzhledem k tomu, že z pozice zástupce vedoucího oddělení se stěžovatel mohl sám vystavit trestní odpovědnosti, bylo třeba rychle jednat.

56. Stěžovatel zdůraznil, že s ohledem na informace obsažené v elektronické dokumentaci, kterou považoval za dostatečný zdroj informací, byl plně přesvědčen o tom, že docházelo k aktivní eutanazii. Proto tyto informace v dobré víře oznámil.

57. Konečně stěžovatel uvedl, že zrušení jeho pracovního poměru bez výpovědní doby coby nejtvrďší sankce podle pracovního práva mělo také za následek, že musel i se svou rodinou opustit Lichtenštejnsko, neboť v důsledku propuštění následně ztratil povolení k pobytu. Nové zaměstnání si navíc hledal jen s velkými obtížemi. To na ostatní zaměstnance nemocnice působilo odstrašujícím účinkem a odrazovalo je tak od zveřejňování nesrovnalostí.

(b) Vláda

58. Podle názoru vlády byl zásah do stěžovatelova práva na svobodu projevu odůvodněný, neboť byl nezbytný k ochraně pověsti a práv nemocnice coby zaměstnavatele stěžovatele, jakož i nařčeného vedoucího lékaře. Vláda uznala, že v principu existuje zájem pacientů nemocnice na ochraně jejich života a zdraví a obecně také veřejný zájem na informacích ohledně toho, zda

je léčba ve veřejné nemocnici v souladu s pravidly lékařské profese. V projednávaném případě však bylo třeba vzít v úvahu, že tvrzení stěžovatele byla zveřejněna lehkovážně a byla nepodložená.

59. Vláda dále uvedla, že stěžovatel si v listinné zdravotnické dokumentaci dotčených pacientů neověřil přesnost a spolehlivost informací, které zveřejnil na základě skutečností zjištěných v elektronické dokumentaci, o níž však věděl, že je neúplná; to potvrdily i vnitrostátní soudy. Stěžovatel tak mohl učinit kdykoli, přičemž by si ihned uvědomil, že jeho podezření na aktivní C je neopodstatněné.

60. Veřejný zájem na zveřejnění dotčených informací nepřevážil nad zájmem zaměstnavatele stěžovatele a dotčeného vedoucího lékaře na ochraně jejich obchodní a osobní pověsti, která byla poškozena v důsledku závažných a neopodstatněných obvinění stěžovatele.

61. Stěžovatel měl k dispozici několik účinných alternativních způsobů, jak zveřejnit svá odhalení, i možnost bezodkladného interního prověření vznesených obvinění, a tudíž nápravy údajných pochybení. Mohl informovat ředitele nebo člena správní rady nemocnice. Jak ukázalo vyšetřování provedené po tom, co stěžovatel oznámil svá obvinění, nic nenasvědčovalo tomu, že by z jejich strany obvinění stěžovatele nebyla řádně prošetřena. Případně mohl stěžovatel anonymně podat stížnost prostřednictvím nemocničního systému hlášení kritických událostí (CIRS). Podáním trestního oznámení na Dr. H. byl obejit oficiální interní kanál sloužící k hlášení nesrovnalostí.

62. Skutečnost, že si stěžovatel neověřil svá podezření ani se nejprve neobrátil na interní orgány, pak také ukazuje, že nejednal v dobré víře.

63. Propuštění stěžovatele bez výpovědní doby za těchto okolností nemělo odrazující účinek na ostatní zaměstnance nemocnice nebo obecněji na zaměstnance ve zdravotnictví. Zaměstnavatelem okamžitě zahájené vyšetřování následující po zveřejnění zjištění stěžovatele tyto osoby spíše povzbudilo, aby se při podezření na nesrovnalosti nejprve obrátily na interní orgány.

(ii) Posouzení Soudu

(a) Relevantní principy

64. Obecné principy posuzování, zda byl zásah do práva na svobodu projevu „nezbytný v demokratické společnosti“, byly formulovány v mnoha rozsudcích (viz mimo jiné Steel a Morris, citováno výše, § 87; Guja proti Moldavsku, č. 14277/04, rozsudek velkého senátu ze dne 12. 2. 2008, § 69; a Heinisch, citováno výše, § 62). V zásadě úkolem Soudu není nahrazovat příslušné vnitrostátní orgány, ale spíše přezkoumat podle čl. 10 rozhodnutí, která vydaly v rámci jejich možnosti uvážení. Soud musí určit, zda byl namítaný zásah „přiměřený sledovanému legitimnímu cíli“ a zda důvody, které vnitrostátní orgány uvedly na jeho podporu, jsou „relevantní a dostatečné“. Soud se přitom musí ujistit, že vnitrostátní orgány aplikovaly standardy souladné se zásadami zakotvenými v čl. 10 a že navíc vycházely z přijatelného posouzení relevantních skutkových okolností.

65. Pokud jde o dopad čl. 10 Úmluvy na pracoviště, Soud již judikoval, že upozornění zaměstnance veřejného sektoru na protiprávní jednání nebo pochybení na pracovišti by mělo za určitých okolností požívat ochrany. Tak tomu může být zejména v případech, kdy je dotčený zaměstnanec jedinou osobou nebo součástí malé kategorie osob majících vědomost o tom, co se na pracovišti děje, a je tedy nejlépe schopen jednat ve veřejném zájmu tím, že upozorní zaměstnavatele nebo širokou veřejnost (viz Guja, citovaný výše, § 72; Marchenko proti Ukrajině, č. 4063/04, rozsudek ze dne 19. 2. 2009, § 46; a Langner, citováno výše, § 44). Soud má však zároveň na paměti to, že zaměstnanci jsou vůči svému zaměstnavateli vázáni

povinností loajality, zdrženlivosti a diskrétnosti (viz například Guja, citováno výše, § 70; Marchenko, citováno výše, § 45; Heinisch, citováno výše, § 64; a Matúz, citováno výše, § 32).

66. V tomto ohledu při posuzování přiměřenosti zásahu do práva zaměstnance na svobodu projevu ve vztahu ke sledovanému legitimnímu cíli Soud ve své judikatuře (viz zejména výše citovaný rozsudek Guja, § 73-78; výše citovaný rozsudek Heinisch, § 64-70; Bucur a Toma proti Rumunsku, č. 40238/02, rozsudek ze dne 8. 1. 2013, § 93; a Matúz, citováno výše, § 34) zohlednil následujících šest kritérií.

67. V prvé řadě je třeba věnovat zvláštní pozornost veřejnému zájmu doprovázejícímu zveřejnění informací. Článek 10 odst. 2 Úmluvy stanovuje pouze malý prostor pro omezení diskuse o otázkách veřejného zájmu (viz mimo jiné Sürek proti Turecku, č. 26682/95, rozsudek velkého senátu ze dne 8. 7. 1999, § 61; a Stoll proti Švýcarsku, č. 69698/01, rozsudek velkého senátu ze dne 10. 12. 2007, § 106).

68. Druhým faktorem relevantním v tomto poměrování je zaručenost zveřejněných informací. Soud v této souvislosti připomíná, že svoboda projevu s sebou nese povinnosti a odpovědnost a každá osoba, která se rozhodne zveřejnit či odhalit určité informace, musí pečlivě ověřit, a to v rozsahu umožněném okolnostmi, zda jsou přesné a spolehlivé - především pokud má dotyčná osoba povinnost diskrétnosti a loajality vůči svému zaměstnavateli a vyvstává rovněž otázka zasažení pověsti soukromých osob (viz Handyside proti Spojenému království, rozsudek ze dne 7. 12. 1976, § 49; a Bladet Tromso a Stensaas proti Norsku, č. 21980/93, rozsudek velkého senátu ze dne 20. 5. 1999, § 65).

69. Zatřetí musí Soud na druhé straně zvážit případnou škodu, kterou zaměstnavatel utrpěl v důsledku odhalení informací, a posoudit, zda tato škoda převážila zájem veřejnosti na zveřejnění informací (viz výše citovaný rozsudek Guja, § 76).

70. Za čtvrté, Soud musí určit, zda s ohledem na povinnost mlčenlivosti tížící zaměstnance ve vztahu k jeho zaměstnavateli byly informace zveřejněny až jako poslední možnost, tedy až po jejich poskytnutí nadřízenému nebo jinému příslušnému orgánu (viz výše citovaný rozsudek Matúz, § 34), ledaže by bylo zjevně neproveditelné poskytnout dané informace nadřízenému nebo jinému příslušnému orgánu (viz výše citovaný rozsudek Marchenko, § 46). Soud musí v této souvislosti vzít v úvahu, zda měl zaměstnanec k dispozici i jiné účinné prostředky nápravy ve vztahu k pochybení, které měl v úmyslu oznámit (viz Marchenko, citováno výše, § 46).

71. Za páté, motiv jednání zaměstnance činícího odhalení je dalším podstatným faktorem pro rozhodování o tom, zda má být odhalení chráněno, či nikoli. Například jednání motivované osobní záští či nevráživostí nebo očekáváním osobní výhody, včetně finančního zisku, by neodůvodňovalo zvláště silnou úroveň ochrany (viz Kudeshkina proti Rusku, č. 29492/05, rozsudek ze dne 26. 2. 2009, § 95). Důležité je postavit najisto, že jednotlivec při odhalení jednal v dobré víře a v přesvědčení, že zveřejňované informace jsou pravdivé, že je ve veřejném zájmu je zveřejnit a že nemá k dispozici žádný jiný, diskrétnější způsob nápravy protiprávního jednání (viz Guja, citováno výše, § 77).

72. Konečně je v souvislosti s přezkumem přiměřenosti zásahu ve vztahu ke sledovanému legitimnímu cíli třeba pečlivě zkoumat přísnost sankce, obzvláště pak postihu uloženého zaměstnanci a důsledky z toho plynoucí (viz Fuentes Bobo, citováno výše, § 49).

(b) Aplikace těchto principů v posuzovaném případě

- Veřejný zájem na zveřejněných informacích

73. V rámci určení, zda bylo při okolnostech projednávané věci zrušení pracovního poměru stěžovatele bez výpovědi ve světle výše uvedených principů „nezbytné v demokratické společnosti“, Soud na úvod konstatuje, že Ústavní soud při posuzování stížnosti stěžovatele přihlédl k výše uvedeným kritériím rozvedeným v judikatuře Soudu (...). Při přezkumu

rozhodnutí vnitrostátního soudu optikou čl. 10 Soud podotýká, že Ústavní soud dovodil značný veřejný zájem na poskytování lékařské péče ve veřejné nemocnici podle standardů lékařské profese [lege artis – pozn. překl.]. Soud má za to, že informace zveřejněné stěžovatelem, konkrétně podezření, že vedoucí lékař zaměstnaný v Lichtenštejnské národní nemocnici opakovaně praktikoval aktivní eutanazii, se týkaly podezření ze spáchání závažných trestných činů ve veřejné nemocnici, konkrétně usmrcení několika zranitelných a bezbranných pacientů, jakož i rizika opakování takové trestné činnosti. Soud souhlasí s tím, že tyto informace byly samy o sobě do značné míry záležitostí veřejného zájmu.

- Pravost/důvěryhodnost zveřejněných informací

74. Pokud však jde o pravost (ve smyslu věrohodnosti) informací sdělených stěžovatelem, nezbyvá Soudu než konstatovat, že Nejvyšší soud a zejména Ústavní soud shledaly, že podezření na aktivní eutanazii, které stěžovatel oznámil státnímu zastupitelství, bylo zjevně neopodstatněné. Soud podotýká, že na hodnocení, že k aktivní eutanazii nedošlo, se shodovali zejména dva externí lékařští znalci N. a L., jejichž prověření na základě listinné zdravotnické dokumentace si vyžádala Lichtenštejnská národní nemocnice, respektive státní zastupitelství (...). Ačkoli Soud nepřehlíží, že stěžovatel zpochybňoval závěr o zjevné neopodstatněnosti jeho podezření, nemůže než konstatovat, že stěžovatel nenahlédl do celé listinné dokumentace pacientů. Přestože znalec L. spatřoval ve vedení uvedené dokumentace určité rezervy, oba externí znalci dospěli bez jakýchkoli výhrad k závěru, že dotýčným pacientům byla poskytnuta nezbytná a odůvodněná paliativní péče. Vnitrostátní soudy, které na základě těchto posudků dospěly k závěru, že informace sdělené stěžovatelem byly zjevně nesprávné, a nebyly tak vystavěny na dostatečném skutkovém základu, proto vycházely z přijatelného posouzení relevantních skutečností.

75. Soud chce zdůraznit, že na informace zveřejněné whistleblowery [v české terminologii oznamovateli - pozn. překl.] se může za určitých okolností vztahovat právo na svobodu projevu i v případě, že se tyto informace následně ukázaly jako nesprávné nebo jejich správnost nelze prokázat. Zejména Soud připomíná, že od osoby v dobré víře podávající trestní oznámení nelze rozumně očekávat, že bude předvídat, zda následné vyšetřování povede k obžalobě, nebo bude zastaveno (viz výše citovaný rozsudek Heinisch, § 80). V tom případě však dotyčná osoba musí splnit povinnost pečlivě ověřit, a to v rozsahu umožněném okolnostmi, že zveřejňované informace jsou přesné a spolehlivé (srovnej Guja, citovaný výše, § 75; a Heinisch, citovaný výše, § 67).

76. Soud podotýká, že hlavní zásady vypracované PSRE [Parlamentní shromáždění Rady Evropy - pozn. překl.] v rezoluci č. 1729 (2010) o ochraně „oznamovatelů“, odrážejí stejný přístup a uvádějí, že „[n]a každého oznamovatele se pohlíží, jako by jednal v dobré víře, pokud měl rozumné důvody se domnívat, že zveřejněné informace jsou pravdivé, i když se později ukáže, že tomu tak nebylo...“ (viz bod 6.2.4., [...], srovnej též, mutatis mutandis, Heinisch, [...], a Bucur a Toma, citovaný výše, § 107). Stejně tak hlavní zásady v příloze Doporučení CM/Rec(2014)7, o ochraně oznamovatelů, stanoví, že „[o]chrana by neměla být odepřena pouze na základě toho, že se osoba činící oznámení nebo odhalení mylila co do jeho podstaty nebo že se domnělé ohrožení veřejného zájmu nenaplnilo, pokud tato osoba měla rozumné důvody věřit v jeho správnost“ (zásada č. 22 [...]).

77. V posuzovaném případě, jak zdůraznily rovněž Nejvyšší a Ústavní soud (...), stěžovatel založil svá obvinění z aktivní eutanazie pouze na informacích dostupných v elektronické zdravotnické dokumentaci, která, jak mu bylo známo jako lékaři vykonávajícímu praxi v Národní nemocnici, neobsahovala úplné informace o zdravotním stavu pacientů. V tomto ohledu komplexní informace byly k dispozici pouze v listinné zdravotnické dokumentaci, do které však stěžovatel nenahlédl. Nejvyšší a Ústavní soud dovodily, že kdyby tak stěžovatel

učinil, okamžitě by rozeznal zjevnou neopodstatněnost svých podezření, tudíž si počínal nezodpovědně (...). Z důvodu povinností a odpovědnosti vnitřně spjatých s výkonem svobody projevu (viz odst. 68 výše) podléhá ochrana poskytovaná oznamovatelům podle čl. 10 podmínce, že jednali za účelem zveřejnění přesných a pravdivých informací v souladu s profesní etikou (srov., *mutatis mutandis*, Medžlis Islamske Zajednice Brčko a další proti Bosně a Hercegovině, č. 17224/11, rozsudek velkého senátu ze dne 27. 6. 2017, § 87 a 109). To platí zejména tehdy, má-li dotčená osoba vůči svému zaměstnavateli povinnost loajality a diskrétnosti (jako má v posuzovaném případě stěžovatel v postavení zástupce hlavního lékaře, tedy vysoce postaveného a kvalifikovaného zaměstnance).

78. Soud neztrácí ze zřetele, že stěžovatel musel s ohledem na svoji interpretaci informací z elektronické dokumentace, totiž že v nemocnici byla opakovaně prováděna aktivní eutanazie a že by mohla být prováděna i nadále, dospět k tomu, že je třeba okamžitě jednat za účelem zamezení takové praxi. Avšak vzhledem k tomu, že, jak konstatovaly i vnitrostátní soudy (...), stěžovatel jako zástupce vedoucího lékaře mohl kdykoli nahlédnout do listinné dokumentace, má Soud za to, že provést takové ověření by nebylo příliš časově náročné. S ohledem na závažnost obvinění z aktivní eutanazie proto Soud souhlasí se závěrem vnitrostátních soudů, že stěžovatel byl povinen uvedené ověření provést, leč k němu nepřistoupil (srov. také, *mutatis mutandis*, výše citovaný rozsudek Medžlis Islamske Zajednice Brčko a další, § 115). Neověřil tedy pečlivě a v rozsahu umožněném okolnostmi, zda jsou jím zveřejněné informace přesné a spolehlivé.

- Poškození zaměstnavatele

79. Pokud jde o škodu vzniklou zejména zaměstnavateli v důsledku posuzovaného zveřejnění informací, Soud se domnívá, že obvinění z provádění aktivní eutanazie ve státě provozované nemocnici nepochybně poškodilo obchodní pověst a zájmy zaměstnavatele a důvěru veřejnosti v poskytování lékařské péče podle standardů lékařské profese v jediné veřejné nemocnici v Lichtenštejnsku. Došlo rovněž k poškození osobní a profesní pověsti dalšího zaměstnance této nemocnice, konkrétně vedoucího lékaře, kterého se obvinění týkala. Soud v této souvislosti podotýká, že stěžovatel svá obvinění původně nevyjádřil veřejně, ale na světlo je vynesl zejména podáním trestního oznámení státnímu zastupitelství, které podléhalo povinnosti mlčenlivosti (...). Po následném vyšetřování, jehož součástí bylo zajištění zdravotnické dokumentace v Národní nemocnici, se však s obviněními stěžovatele seznámila širší veřejnost a tato obvinění byla - poměrně předvídatelně vzhledem k jejich závažnosti - opakovaně probírána v lichtenštejnských médiích, což mohlo umocnit jejich negativní účinky.

80. Jak bylo ukázáno výše, existoval zde sám o sobě veřejný zájem na odhalení informací o podezření z opakovaně praktikované aktivní eutanazie ve veřejné nemocnici. V posuzovaném případě, v němž nedošlo k dostatečnému ověření důvodnosti tohoto podezření před jeho zveřejněním, však veřejný zájem na získání takových informací nemůže převážit nad zájmem zaměstnavatele a vedoucího lékaře na ochraně jejich dobré pověsti.

- Existence alternativních kanálů pro učinění odhalení

81. Pokud jde o otázku, zda byly předmětné informace oznámeny externímu orgánu až jako poslední možnost, Soud konstatuje, že Nejvyšší i Ústavní soud ponechaly jako otevřenou otázku, zda se měl stěžovatel před tím, než svá podezření oznámil externě, pokusit je oznámit interně (...). Soud s ohledem na okolnosti případu, závažnost předmětných skutků a svou judikaturu (srov. zejména výše citovaný rozsudek Bucur a Toma, § 97) konstatuje, že od stěžovatele nebylo možné očekávat, že svá podezření nejprve oznámí svému nadřízenému Dr. H., kterého se tato obvinění přímo týkala. Pokud jde o interní oznamovací kanál, CIRS, Soud

konstatuje, že nevyšlo najevo, že by v rámci nemocnice bylo oznámeno, že anonymní oznámení nesrovnalostí prostřednictvím tohoto systému již nevyřizuje pouze sám Dr. H. (...). Stěžovatel tak mohl legitimně vycházet z předpokladu, že nápravy nelze dosáhnout ani tímto způsobem.

82. Zbývá tak určit, zda měl stěžovatel před podáním trestního oznámení sdělit svá podezření buď členovi správní rady nemocnice, nebo jejímu řediteli. Soud konstatuje, že vzhledem k běžným profesním vztahům stěžovatele s těmito orgány a lékařské odbornosti dostupné v rámci nemocnice se tyto možnosti jeví jako účinné alternativní kanály pro odhalení informací, schopné rychle zjednat nápravu případných nesrovnalostí. Soud však nepřehlídí ani to, že trestné činy, z nichž stěžovatel podezíral svého přímého nadřízeného, byly závažné a že existovala možnost, že by v případě jejich neoznámení mohl být odpovědný sám stěžovatel. Dále bere na vědomí skutečnost, že hlavní zásady uvedené v příloze doporučení Výboru ministrů CM/Rec(2014)7 o ochraně oznamovatelů, nestanoví pořadí různých způsobů oznamování a odhalování informací a uvádí, že o nejvhodnějším způsobu rozhodují individuální okolnosti každého případu (viz zásada č. 14 [...]). Soud má však za to, že za okolností tohoto případu může ponechat otevřenou otázku, zda byl stěžovatel povinen sdělit svá podezření uvedeným interním orgánům nemocnice.

- Stěžovatelovy motivy pro učinění odhalení

83. Ohledně motivu stěžovatele k oznámení jeho podezření na aktivní eutanazii Soud podotýká, že vnitrostátní soudy neshledaly osobní pohnutky jakožto důvod jednání stěžovatele (...). S ohledem na to, co mu bylo předloženo, nemá Soud důvod pochybovat o tom, že stěžovatel při odhalování informací jednal na základě přesvědčení, že dané informace jsou pravdivé a že jejich zveřejnění je ve veřejném zájmu.

- Závažnost sankce

84. Konečně, pokud jde o přísnost sankce postihující stěžovatele, Soud konstatuje, že zrušení jeho pracovního poměru bez výpovědní doby představovalo nejpřísnější možnou sankci podle pracovního práva (srov. také rozsudek Guja, citovaný výše, § 95; rozsudek Heinisch, citovaný výše, § 91; a rozsudek Langner, citovaný výše, § 53). Tato sankce měla nejen negativní dopady na jeho profesní kariéru, ale vedla rovněž k tomu, že spolu s rodinou musel opustit Lichtenštejnsko, neboť v důsledku propuštění jakožto cizinec ztratil povolení k pobytu. Rovněž s ohledem na medializaci podezření z eutanazie v Lichtenštejnsku musela mít tato sankce určitý odrazující účinek na ostatní zaměstnance nemocnice a zaměstnance ve zdravotnictví obecně - přinejmenším pokud jde o přímé oznamování podezření na nesrovnalosti vnějším orgánům.

(iii) Závěr

85. S ohledem na výše uvedené úvahy dospěl Soud k závěru, že stěžovatel nejednal z nekalých pohnutek. Podezření ze závažného trestného činu však oznámil vnějšmu orgánu, aniž by si pečlivě ověřil, že jím sdělené informace, ačkoli samy o sobě byly záležitostí veřejného zájmu, jsou přesné a spolehlivé. Soud dále konstatuje, že vnitrostátní soudy předložily s ohledem na kritéria rozvedená v judikatuře Soudu relevantní a dostatečné důvody pro svůj závěr, že za těchto okolností bylo zrušení pracovního poměru stěžovatele bez výpovědní doby vzhledem k negativnímu účinku odhalení informací na pověst zaměstnavatele a jeho dalšího zaměstnance odůvodněné. Vnitrostátní soudy tak dosáhly spravedlivé rovnováhy mezi potřebou chránit pověst a práva zaměstnavatele a zaměstnance na jedné straně a potřebou chránit právo stěžovatele na svobodu projevu na straně druhé.

86. Soud proto dospěl k závěru, že zásah do práva stěžovatele na svobodu projevu, zejména do jeho práva na šíření informací, byl přiměřený sledovanému legitimnímu cíli, a tedy nezbytný v demokratické společnosti.

87. K porušení čl. 10 Úmluvy proto nedošlo.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. Prohlašuje stížnost za přijatelnou;
2. Rozhoduje, že nedošlo k porušení čl. 10 Úmluvy.

(Zpracoval Mgr. Jan Strya)